diriliş

AYLIK DERGİ

EYLÜL - EKİM 1974

SAYI 1-2 ON LİRA

İÇİNDEKİLER

DİRİLİŞ Ayda bir çıkar, siyaset, düşünce ve edebiyat dergisi. Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Sezai Karakoç. İdare yeri: Çatalçeşme Sok. 29/413, Cağaloğlu/İSTANBUL. Yıllığı 60 Liradır. Yazı ve şiirler, yazılı izin alınmadan iktibas edilemez. Gönderilen yazılar geri yollanmaz. Dizgi ve baskı: Fatih Matbaası, Cağaloğlu, İstanbul. Sayı: 1-2, Baskı tarihi: 27 Eylül 1974

diriliş

Eylül - Ekim 1974 Aylık Dergi Sayı : 1 — 2

İnsanlığın Dirilişi

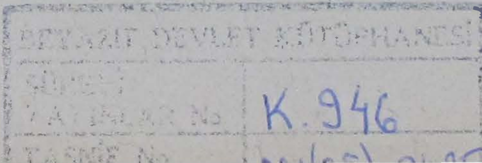
İnsanlık, tekniğin ilerleyişiyle, medeniyet çizgisini güneye ve kuzeye doğru genişletti. Bu genişleme, suya atılan bir taşın etkisi gibi olmadı; gittikçe uzayan ve uzadıkça şiddetinden kaybeden içiçe daireler şeklinde olmadı. Coğrafî bir kayma şeklinde oldu. Yani hem taşın atıldığı nokta, hem de etkisi yayıldı. Medeniyetin merkezi bir noktada sabit kalmadı. Mezopotamya, Mısır, Grek, Roma medeniyetleri medeniyet ağırlık ve merkez noktasının gezmesi veya daha doğrusu oraya buraya çekilmesi sonucunda doğdu. İslâm, Medeniyeti, yine insanlığın doğduğu eski merkez yönüne götürdü. Yani hakikatlar dünyasında olduğu kadar coğrafya plânında da eksenine oturttu. Rönesans sonrası Batı, coğrafya alanında bir kaymaya uğrattı onu yeniden.

Rönesanstan sonra, insan dehası daha çok tekniğin gelişimi yönünde seferber olduğundan bu coğrafya etkisi giderek nerdeyse mistik veya metafazik bir güce ulaştı. Amerikanın bulunuşu, kutuplara varış, okyanusların aşılışı insanı gizli bir şekilde geçmişte kurduğu medeniyeti küçümsemeye itti. Yeni bir anlam bulacağını sandı insanoğlu.

Batı yanılıyordu. Rönesans YENİ değil, YENİLENİŞ'ti. Antikiteden ilham alınıyordu. Böyle olunca, yeni bir insan ve medeniyet gelmiş değildi, belki, eski ve şahsiyetli bir medeniyete güçlü bir özenti söz konusuydu.

Bugün, teknik, dünyanın hiç bir tarafında eski medeniyetlerin değerini sıfıra indirici yeni bir medeniyet soluğunu üfürecek nitelikte bir gücün bulunmadığını ortaya koydu.

Hatta, yeryüzündeki bu ufkî keşifler döneminin kapanıp, uza-

ya doğru şakulî olanının başladığı günümüzde, akla yatkın bir genelleme ile, uzayda da yeni bir medeniyet bulunduğunu sanmanın boş bir hayal olduğu söylenebilir.

Uzayda böyle bir medeniyet bulunsa bile bunun bizim medeniyetimiz demek olmadığı açıktır.

Uzay bize yeni bir medeniyet ilham edecek midir? İkinci soru da bu.

Bize kalırsa bu noktada da fazla iyimser olmamalı.

Yeryüzündeki keşiflerin doğurduğu iyimserliklerin kısa zamanda düş kırıklığına dönüştüğü gibi, uzay konusunda da fazla coşkunluklar, sevinç gözyaşlarından çok, üzüntü ve umutsuzluk ağlayışlarını doğuracaktır.

Yeni kıtaların keşfi, bir bakıma uzaydan daha anlamlıydı ilk bakışta. Yeni denizler, yeni ırmaklar, yeni ovalar, ormanlar, dağlar bulunması, cennet iklimini andırır iklimlerin dünya nimetleri bakımından insana açtığı ufuk, bir an için insanın coşmasına, her şeyi toz pembe görmesine sebep olabilirdi. Ama, kısa zamanda, nüfusun artışı, insanın yeryüzüne yayılışı, yeryüzünün insan iştihasıyla korkunç bir şekilde somurulması, bütün bu iyimserliğin temelsizliğini, daha doğrusu sınırlı olması gerektiğini ortaya koydu.

Uzay, maddî yönden sonsuz imkânlar getirse de, bunun insan tarafından verimlendirilmesi daima sınırlı olacak, insanın ondan faydalanması, istek ve tüketimini aşamıyacaktır.

Keşiflerin Batı dünyasına getirdiği cinsten bir iyimserlik bir gün uzay keşifleri yönünden de insanlığı istilâ edebilir. Fakat bu da belli bir süreden sonra yavaş yavaş sönen bir ateş gibi kül bağlayacaktır.

Neden böyle olmaktadır? Aslında her şey apaçık ortadadır. Fakat insanoğlu kendini zaman zaman ortaya çıkan bahanelerle aldatmaktan hoşlanmaktadır. Belki de böyle bir aldanışa ihtiyacı vardır. İnancını yitirmiş veya en azından çok zayıf bir inanca sahip kişilerin psikolojisidir bu.

Arz üzerindeki keşifler de, uzay keşifleri de maddî dünyayı arttıran, çoğaltan faaliyetlerdir. Yani bir kantite değişimi söz konusudur. Ruhtaki merak tatmini veya yeni dünyalarla karşılaşmaktan doğan ferahlama geçici ve sınırlı olmaya mahkûmdur. Çünkü insan değişmemiştir. Değişen çevresidir. Çevrenin değişmesi şüp-

hesiz ruhumuza bir tesir yapacaktır. Bunu inkâr edemeyiz. Ama bu tesiri de mübalağa etmemeli. Özü değiştiren bir tesir olamaz bu. Uzayların en akıl almaz uzaklıklarına da uzansak, orada yerçekimi kanununun iflâs ettiğini de görsek, aylarca acıkmasak ve susamasak da, bütün bu dış değişimlerin ruhumuzda, olduğu gibi yeni bir medeniyet kaderine açılacağını sanmamız bir aldanış olur. Çünkü medeniyet, ruhumuzla, aklımızla, kalbimizle ilgili bir evrensel gerçekleşiştir, bir tarihî oluş ve değişimdir.

Çevrenin böylesine değişmesi ve yeni bir imkân kolleksiyonu getirmesi, ancak ruh hazırsa bir anlam ifade eder, daha doğrusu yeni bir dünyanın inşasında işe yarar. Yoksa, kendisine ruhun dikkat etmediği bir malzeme yığınından, durduğu yerde, kendiliğinden hayat doğmaz.

İnsanlık sürekli olarak yenilene yenilene gidecektir. Fakat bu yenilenme, hep, eskinin süreği olarak gelişecektir. Eskinin yıkıntılarını ayıklama gerektir. Ancak bu ayıklama, eskimiyeni, yıkılmayanı, toztoprak altında sapsağlam duranı ortaya çıkarmaya yarayacaktır, yoksa geçmişin mirasını toptan redde ve inkâra değil.

Eski medeniyetler, bir kenara bırakılamaz. İnsan ruhunun tarihi gibidirler. İnsan başarısının sergileridir onlar. İnsan çilesinin vazgeçilmez anıtlarıdırlar.

Mezopotamya, Mısır, Grek, Roma, İslâm ve Rönesans sonrası Batı Medeniyetleri, İnsanlığın bir akış içinde kendini gerçekleştirdiğinin vazgeçilmez hikâyesidir.

Bu medeniyet akışının içinde de iki çizgi çatışmıştır; gerçek ve yalan, ak ve kara, inanç ve inkâr, adalet ve zulüm, Peygamberler ve tiranlar karşı karşıya gelmişler, bir bölümü medeniyetin pozitif yanını örerken, öbür bölümü negatif yanını yaşatmaya çalışmışlardır.

İnsanlık, tekrar bu medeniyet muhasebesini yapmak ve peygamberlerin yolu olan hakikat medeniyetine dönerek yenilenmek, tazelenmek, yeni bir ruh ve hayat kazanmak, dirilmek zorundadır; insanlığın ruhu bu yeniden doğuşa gebedir.

Artık çağımızda bölge bölge diriliş değil, bütün insanlığın dirilişi sözkonusu olmaya başlamıştır.

DİRİLİŞ

DÖNÜŞ

Sezai KARAKOÇ

Edebiyata bakıyorum. Ülke edebiyatının değil, dünya edebiyatının durumuna bakıyorum. Batı, edebiyat bakımından tam bir durgunluk içinde. Romanda Dostoyevski, şiirde Rimbaud, aşılmaz zirveler olarak gözüküyorlar. Ezra Pound ve Eliot gibi şairlerden sonra birdenbire şiirde bir iniş ve düşüş görülüyor.

Sanatların her türlüsünde bu görülüyor Batıda. Donma, durma. Artık Batı dehası, Leonardo Da Vinçiler, Rafaeller döneminden çok uzakta. Hatta bir Chagall da mumla aransa yeridir. Müzik alanında da bir Beethoven'e karşı yüzyılımızın çıkardığı pop müziği kısır, hayalden yoksun, duygu yoksulu bir müzik, müzik değil yırtınış.

Japonya, Çin, Hint gibi doğu ülkelerinde de edebiyat ve sanat alanında şahsiyetli veya şahsiyetsiz bir şekilde Batıya özenmeden ileri bir durum yok.

Doğuda, Avusturalyada, Latin Amerika ülkelerinde, İslâm ülkelerinde sanat ve edebiyat alanında bir açılım, bir çaba yok değil. Fakat, bu çaba çok yetersiz ve güçsüz atılımlardan ileri geçmiyor. Adeta Batıyı geçmemeye, aşmamaya önceden karar vermiş bir yarış tutumu.

Bir de eski İran Edebiyatına bakıyorum. Hafızı, Sadiyi, Nizamiyi düşünüyorum. Bugünkü doğu ve islâm edebiyatlarının gerek öz ve gerek biçim bakımından içine düştüğü acıklı durumu görmemenin imkânsızlığı apaçık ortaya çıkıyor.

İnanç alanına bakıyorum. Batı ve Doğu dünyası eski inanç sistem ve örgütlerini adeta tarihî bir hatıra haline getirmişler. Yahudilerde din, milliyetten, ırktan, siyasî varoluştan ayrılmaz ve adeta ondan ibaret; siyasî ve ekonomik varoluş, inanıştan öne geçmiş durumda. Hıristiyanlık da artık iyice bir ortaçağ kurumu gibi

sırıtmakta Avrupada. Kimse dokunmadığı için varlığını sürdürüyor ama, gerçek şu ki, artık kimse hıristiyanlığı pek umursamıyor. Daha doğrusu halk kitlelerinde belki bir din yaşantısı var ama entellektüellerin çoğu ve en canlı kesimi dinle ilgisini kesmiş gibi Avrupada.

Doğu Asyada ise eski dinler tam bir can çekişme halinde.

İslâm Dünyasında uzun bir ölüm kalımdan sonra bir takım inanç akımları varsa da bunların çoğu son derecede sınırlı kalmaya mahkûm, bir kısmı değişmeye ve bozulmaya elverişli, bir kısmı da henüz büyük bir yayılma ve etki gücüne ulaşamamış, yani kritik noktayı aşamamış durumda.

Yine de inanç akımı bakımından en umutlu bölge şüphesiz islâm dünyasıdır. Yeni akımlarda bir birleşme ve biribiri içinde eriye eriye teke doğru gitme olursa İslâm Dünyasının, hatta bütün insanlığın hakikata yönelişi, yeni bir inanç dirilişine erişi yine de mümkün olabilir.

Düşünce alanında da, Batı ve Doğu âlemleri iç açıcı bir durumda değil. Batının en büyük düşünür, filozof ve bilim adamları 19. yüzyılda kümelenmiş bulunuyor. Yirminci yüzyıl Batısı, teknik alanda 19. yüzyılı çok gerilerde bırakmışsa da, düşünce, felsefe ve edebiyat alanlarında gerilemeye ve durmaya yüz tutmuştur.

Doğu Dünyasındaki kımıldanışlar da fazla bir anlam ifade etmemekte.

Büyük Cihan Savaşları, Büyük ihtilâller, Rusya ve Çinde komünizmin doğuş ve yerleşmeleri bile Doğu ve Batı dünyasındaki bu inanç, düşünce, sanat ve edebiyat kısırlığını önleyememiştir.

Aksiyon alanına, politika, savaş, ekonomik gelişim, teknikteki ilerleme alanına bakıyorum.

En canlı alanın bu alan olduğu bir gerçek. Nükleer silâhların bulunuşu, savaşa bir başka türlü bakmamıza bizi zorluyor. Artık kolay kolay cihan savaşlarına girişmemek gerekiyor. Çünkü böyle bir girişim insanlığın yok olmasıyla sonuçlanabilir.

Savaş alanında olduğu kadar barış alanında, ya da günlük yaşantımızda etkili buluşlarımız var. Televizyonla André Malraux'un bir konuşmasında belirttiği gibi demokrasi anlayışımıza kadar yeni etkiler uzanmış durumda.

Politika en korkunç silâh halinde hâlâ dünyamızda ve çağımızda. Batıda inançtan boşalan yeri politika dolduruyor. Belki de

ilerde insanlığın kurtuluşu, insanları bu politika illetinden kurtarmakla başlayacaktır. Çünkü politika, insanı insana karşı samimi olmamaya zorlamakta, giderek insanı kendisine karşı da samimi olmaktan çıkarmaktadır. İnsanın kendi kendini ruhça son derece olumsuz bir matamorfoz sürecine tâbi tutmasına yol açarak bir nevi insanı insan olmaktan çıkarmaktadır. Bizim anladığımız politika bu değildir. Politika, bir inancın, bir düşünce ve ülkünün gerçekleşimi için bir araya getirilen vasıtalar bütünü olması gerekirken, çağımızda, kendi başına bir varoluş halini almış, fikirleri, ülküleri alet etmeye başlamıştır. Gönlüne politikanın kök saldığı insana tesir etmek artık son derecede güçleşmiştir. Ne derseniz inanmayacaktır. Kendisine empoze edilmiş politik perspektiften bakacaktır her şeye. Yani politikanın, ruhuna yerleştirdiği açıdan. İnsanların ölmesi, yok olması bile politikanın gözünde önemli olmayabilmektedir. Böylesine bir kalbsizlik sanatı halini almıştır politika. Duyarlık, merhamet, fedakârlık gibi kavramlar, politikanın gözünde aptallık anlamına gelmektedir çağımızda. Kullandığı dil ne kadar ince ve bilimsel görünüşte olursa olsun çağımızda politika en ilkel bir ruhun ve düşünüşün maskesinden başka bir şey değildir. Batılının ruhuna sinen bu vebayı sökmek adeta mümkün değildir.

Davranış âlemi en canlı olmakla birlikte ve insanlığın şifası bir bakıma da daha çok bu alanda aranmakta bulunmasına rağmen, hastalığın en derinleştiği alan da bu alandır.

İnsanoğlu çılgın davranış ve ihtirasların buyruğunda kıvranıyor. Fakat bir türlü bunu itiraf edip de hakikat medeniyetinin kendisine vaktiyle bağışladığı huzur ve sükûnu yeniden aramaya yanaşmıyor. Niyetlenmiyor bile. Niyetlense de insanlığı her yönden ahtapot gibi sarmış bulunan kötü niyet şebekeleri onu kımıldayamaz hale getiriyor.

Propaganda ve reklam insanın uyanmamasına, sürekli olarak bir nevi uykuda yaşamasına göre ayarlanmış durumda.

Puta tapıcılık bir afyon gibi çağımızda da kitlelerin ruhunu sarmış vaziyette. Liderlere tapma şeklinde. Bu, sadece faşizmin bir hastalığı değil. Başka biçimlerde kapitalist ve komünist ülkelerde de insanlar putlaştırılmakta ve kitleler bu putların çevresine yığın halinde biriktirilmektedirler.

Politika, put, nükleer silâh, reklam gibi güçler insanın günlük aldanıştan sıyrılıp da ruhunu hakikî olanla karşılaştırmasına, başbaşa bırakmasına engel olmaktadır.

Çağımızda davranış ön plâna geçmiş bulunuyor bütün dünyada. Söz gelimi, budist rahiplerin söyledikleri değil, kendilerini ülküleri için yakmaları dikkati çekiyor. Düşünce, inanç, hatta edebiyat, davranışlara ilişkin olmadıkça, gereken ilgiyi göremiyor.

Halbuki insanlığın problemi sadece eylem bozukluğundan ibaret değil. İnsanoğlu, inançlarından başlayarak düşünce ve estetik dünyasını da yeniden gözden geçirme, yıkıntıları ayıklama, yapıyı yeni baştan kurma zorunda.

İnanca yeniden eski büyük ve temel yerini vermek gereğinde insanoğlu.

Ruhunu arıtma, dünya nimetlerini manevî çehresine yeniden kavuşturma işine girişmek insanlık için ölüm kalım meselesi halini almış bulunmakta.

Eski çağların getirdiğini yeniden tesbit etmek borcunda insanlık.

İnsan, hakikata yeniden eğilmek kaygısına düşmeden yeni bir çıkışa eremiyeceği gerçeğini en kısa zamanda idrak etmek çağında.

Hazreti İbrahim'in, Hazreti Musa'nın, Hazreti İsa'nın ve en büyük peygamber olan Peygamberimizin açtığı hakikat yoluna yeniden dönmek ödevinde.

İslâmın belli bir dönemde başlayıp yine belli bir dönemde biten bir nevi bir dönemin görüşü olmadığını, insanlığın başlangıcından bugüne kadar gelen hakikat ruhu olduğunu anlamak sorumluluğunda.

İslâmdan uzaklaştıkça hakikatten, adaletten, feragat ve faziletten uzaklaştığını bilmek, ona yaklaştıkça, gerçeğe ve erdeme yaklaştığını mutlulukla duymak şartında.

İslâmı incelemek, görmeğe ve anlamağa çalışmak farzında. Yoksa insanlık trajedisinin en ağırının, şimdiye kadar görülmedik derecede şiddetlisinin gelip çatacağı muhakkak. Müslüman olan bizlerin durumu daha da iç acısı.

İnsanlığın dikkatini tekrar islâma çevirmek bizim borcumuzken biz müslümanlar ne boş umutların peşinde sürüklenip duruyoruz. Bir Batının peşinde, şimdi bir de Doğunun, Çin'in peşinde. Halbuki Batı ile Doğu, deyimdeki kırk katır veya kırk satırdan başka bir şey değiller ve olamazlar bizim için.

İslâm dünyasının canlanması. Gerek İslâm Dünyasının, gerek

İnsanlığın kurtuluşu buna bağlı. Elimiz kalem tutuncaya kadar Allah'ın izniyle hep bunu söyleyeceğiz, bunu yazacağız.

Mevlâna'dan, Mesnevi'den çıkış noktasını alan bir edebiyat. Eski İran Edebiyatı gücüne ermeyi hedef bilen bir edebiyat. Gazzalî'den, Muhyiddin-i Arabî'den yola çıkan düşünce ve ilim. Büyük mutasavvıf ve velilerden yola çıkan ruh hayatı. İşte bu diriliş olmadıkça, islâm âlemi dirilemez. İslâm Âlemi dirilmedikçe de İnsanlık dirilemez.

Sürekli olarak bu gerçeği söyleyeceğiz. Bu gerçeği açıklayacağız gücümüz yettikçe. Bu diriliş için eserler vereceğiz. Dirilişin her cepheden gerçekleşmesi için bütün ruh gücümüzü ortaya koyacağız.

Diriliş bizimle başlamadığı gibi, bizimle de bitmeyecektir.

Diriliş, islâm ruhunun yeniden insanlığa dönüşü, sürekli dönüşü demektir.

O ruh olmadan edebiyat, o ruh olmadan düşünce, o ruh olmadan eylem kısa bir süre sonra kısırlaşmaya ve kurumaya başlar.

Örnekler görüldü. Tecrübe yapıldı. Sadece sözü değil, islâmın ruhu işe, esere ve davranışa sindirilmelidir.

Sırtımızda yapısına taş taşıyacağımız, alınteri katacağımız tek anıt budur.

Sustuğumuzda da, konuştuğumuzda da.

TÜRK EDEBİYATINDA HAZRETİ AMİNE

Eşref EDİP

(Merhumun kendi el yazısı ile yazılmış olup bir seri yazının ilki olduğu anlaşılan bu yazı Derginin bu sayısına geçen dönem dosyasından intikal etmiş bulunuyor.)

Türk Edebiyatında Hazreti Amine'yi canlandıran, Müslüman gönüllerinde en büyük ihtiram ve heyecanla yaşatan Süleyman Çelebi'nin şiiridir.

Amine Hatun Muhammed Anesi
Ol sadeften doğdu ol dürdanesi

diye başlayan bu şiir, Müslüman meclislerinde okunduğu zaman bütün müminlerin kalpleri cûş u huruşa gelir, huşu içinde titrer. Şanlı Peygamber'in bahtiyar annesi burada Büyük Peygamberin doğuşunu anlatır. O Peygamber ki yeryüzünden şirki kaldırmak, küfr ve inkâr ocaklarını söndürmek, putları parçalamak, vahdeti tesis etmek, mabedlere mabudu hakikiyi getirmek, istibdat ve tahakkümü kaldırmak. zulmû yıkıp hürriyet ve adaleti yaymak, insanları sefahat yollarından çevirip fazilet şahikalarına yükseltmek, beyaz, siyah, bütün ırklara.. zengin, fakir bütün sınıflara rahmet ve hidayet olmak için dünyaya geliyor. Bir hidayet güneşi doğuyor. Bütün afak-ı cihan nura gark oluyor. Yer, gök her şey ihtiram saflarını bağlamış, sanki kâinat nefes almıyor. Hazreti Amine, nagihani evinden bir nurun çıktığını, göklere dek cihanın nur ile dolduğunu görüyor.

Bir acep nur kim güneş pervanesi

Gökler açılıyor. Zulmetler fetholunuyor. Kâinat damına, şarka, garba sancaklar dikiliyor: İslâm hidayet sancakları. Gökten saf saf melekler iniyor. Kâbe gibi evinin etrafını tavaf ediyorlar. Hazreti Amine her şeyi nur içinde, etrafını melekler alnıış görüyor. Ona selâm veriyorlar. Muhammed Mustafa'yı birbirine müjdeliyor-

lar. Hazreti Amine büyük bir ruhanî saadet içinde. Yerler, gökler, ufuklar. melekler, herşey kendisini kutluyor:

...— Oğlun gibi hiç bir oğul,
Yaradılalı cihan gelmiş değil,
Bu senin oğlun gibi kadri cemil
Bir anaya vermemiştir ol Celil
Ulu devlet buldun ey dildar, sen
Doğuserdir senden ol hulki hasen.
Bu gelen, ilmi ledün sultanıdır
Bu gelen, tevhidü irfan kânıdır
Bu gelen aşkına devreyler felek
Yüzüne müştakdürür insü melek

Hazreti Amine hep böyle sesler işitiyor. Hep böyle hislerle mütehassis oluyor. Nihayet Muhammed'in doğması yaklaşıyor. Hazreti Amine hararetten yanıyor. Çok susuyor. Ona bir cam dolusu şerbet sunuyorlar. Hazreti Amine içiyor:

İçtim anı, oldu vücudum nura gark
İdemedim kendimi nurdan fark.
Geldi bir ak kuş kanadıyla revan,
Arkamı sığadı kuvvetle heman.
Doğdu ol saatte ol sultanı din.
Nura gark oldu semavat u zemin.

9 Rebiülevvel (20 Nisan 571) Pazartesi günü (1) İşte Süleyman Çelebi merhum, bu muazzam vakayı böyle şiirleştirmiştir. Mevlid-i saadetin bu parçası Türk-İslâm edebiyatının şahikasıdır. Hazreti Amine'nin bu son sözleri okunduğu zaman o mecliste bulunan bütün müslümanlar ayağa kalkarlar, el bağlayarak kıbleye teveccüh ederler. Mevlidhan, burasını en muharrik sesle okur. Her mısraında müslümanlar yüksek sesle hep birden Hazreti Amine'nin bu mübarek evlâdını selâmlarlar: «Salli Alâ Muhammed» diye selâtü selâm getirirler.

Mevlid meclislerinde bu menkıbe okundukça bütün müminler, mümin kadınlar çok derin bir ruhani heyecan içinde kalırlar. Ve Hazreti Amine'yi tebcil ve rahmetle yâd ederler. Meclisin en ızdıraplı dakikalarında bu şiir müslüman kadınlarına ızdıraplarını unutturur. Onları Hazreti Amine'nin duyduğu hislerle mütehassıs eder ve dünyaya bir müslüman evladı daha, büyük Peygamberin beşyüz küsur milyon ümmeti arasına bir mümin daha getirmekten mütevellit zevk ve saadete müstağrak eyler.

---

(1) Mısırlı heyetşinas Mahmudül-Felekî Paşa uzun riyazî hesaplar neticesinde Peygamberimizin tevellüd tarihini bu suretle tesbit etmiştir.

DİN SOSYOLOJİSİ, DİN VE DİNÎ TECRÜBENİN İFADE ŞEKİLLERİ

M. Rami AYAS

(İlâhiyat Fakültesi öğretim mensubu olan arkadaşımızın Din Sosyolojisini topluca anlatan bu yazısı geçen dönemde Dergimiz için hazırlanmış, fakat kapanmamız sebebiyle yayınlanamamıştı.)

1.

Din sosyolojisi, bilimsel sosyolojinin bir dalıdır. Burada din veri, sosyoloji de o veriye yaklaşma yoludur. Böylece, din sosyolojisi, bir yandan dini etkileyen insan ilişkilerini, öte yandan da insanlar arası ilişkileri dinin nasıl etkilemekte olduğunu araştırmaktadır. Din sosyolojisi, tıpkı sosyoloji gibi sistematik bir **gerçeklik** bilimi, **olmakta olan**'ın bilimidir. Araştırmalarında değer hükmü vermekten uzak, vasıflayıcı ve tipleştiricidir.

Din sosyolojisi için din, bütünüyle değil, ancak sosyolojik açıdan bir araştırma ve inceleme konusu olmaktadır. Aslında din, mâhiyeti ve görünüşlerinin bütünü yönünden din sosyolojisinin alanını aşmakta olup, kendisiyle sıkı sıkıya bağlı bulunan normatif bilim dallarına konu teşkil ettiği gibi, din sosyolojisi kadar öteki kültür bilimlerine de konu olmak durumundadır. Başka bir deyişle, hayatî bir kuvvet olarak düşünülen din, kendi ifâdelerini aşar. Bundan dolayı, onu, herhangi bir kültür faaliyeti gibi göremeyiz. Dini, toplum ve kültür hayatının bütünü ile özdeş sayanların ise, onun özel yapısını anlayabildiklerini kabul etmek güçtür. Ancak, ona, toplumun bütün kültür faaliyetlerinin ana kaynağı diye bakmak yerinde olur.

2.

Din, bütün insan toplumlarında görülmektedir. Nerede insan varsa, orada din vardır. Ferdî şahsiyetin en derin tabakalarına kadar nüfuz etmekte olan din için, «esas olarak kişinin mi, yoksa topluluğun mu meselesidir?» diye sorulmuştur. Ya da, «toplum ile din arasındaki bağlantı noktaları nerede bulunabilir?»

İnsanlık tarihinin en eski çağlarına dek inildiğinde, gene, din ile karşılaşılmaktadır. İnsan, nasıl en ilkel kültürlerde dahi birtakım ictimaî zümreler içerisinde yaşamışsa, bir dinde de öylece ya-

şamıştır. Yani o, bir toplumun üyesi olduğu kadar, bir dinin de mensubudur.

İlk defa, dinin ne olduğunu, bütün dinleri içine alacak şekilde belirttiği kabul edilen Alman İlâhiyatçı Rudolf Otto'ya göre «din, **Kutlu**'nun tecrübesidir». Birçok din bilginlerince benimsenmiş olan bu tanım, ilkin ferdin, kutlu olanı yaşayabilme kabiliyetinin varlığını, üstelik bu tecrübenin, onun varlığının bir gerektirmesi olarak mevcud olduğunu anlatır. Sonra, böylece, dinin, daima önce fertlerde yerleştiği gerçeğine de işaret edilmiş bulunuyor. Çünkü tecrübeler, her zaman bir şuur, bir ruh ve özellikle belli bir kişi ile ilgili bulunmaktadır. Bu durum, bilhassa cihanşümul dinlerde apaçık görülür.

Rudolf Otto'nun, mysterium tremendum et fascinosum, yâni **huşû veren ve hayran eden sır** diye vasıflandırdığı bu tecrübenin mânasını açıklamak oldukça güçtür. Ancak, tecrübe eden kişide kalmaması, onu aşması ve çeşitli görünüşler olarak o insan ile ve onun dışında gerçekleşmesi bakımından, daima yeni ve daha tam bir gerçekleşmeğe uzanan bu yaşanışı ve onun şiddetini biz de ilmî tecrübe ile öğrenebiliyoruz.

Bu iç tecrübeyi, böylece, daha çok onun dışa vuran şekilleriyle anlayıp açıklamak mümkün oluyor. Demek ki, dinî dediğimiz, kutlu olanın tecrübesi, genel olarak çeşitli şekiller gösterir. Zamanla bu tecrübe, mutlaka başka insanlara yayılır. Başka insanlara geçmek ve yayılmakla, asıl tecrübe sahibinden ayrılıp, başkalarınca da duyulur. İşte, dinî tecrübenin cemaat teşkil edici etkisinin kaynağı budur. Başka bir deyişle, fert-insanın dinî tecrübesi ile dinin ictimaî görünüş olarak gerçekliği arasındaki bağlantı ya da bağlayıcı unsur, bu iç tecrübenin kendisini türlü şekillerde dışa vurması gerçekliğidir.

Ancak, şurasını da belirtmek gerekir ki, ilkel bir insanın bile toplum faaliyetlerine katılması bir alış-veriş sürecidir. Kendisine verilen düşünüş şekli ve müesseseler azçok bir değişme ile kabul edilmektedir. İlkel toplulukların dini üzerine yapılan araştırmalar herhangi bir kan veya toprak birliği içerisindeki değişme eğilimlerini de göstermiştir. «Kuzey Amerika'da koruyucu ruh tasavvuru» na dair önemli bir monografi yazan Amerikalı antropolog Ruth Benedict, Amerikanın değişik kültür çevrelerinde bu görüşün farklı şekillerini incelerken, bir yandan geleneğin olduğu gibi benimsenmesinden yaratıcı değişmelerine kadar uzanan önemli değişme derecelerini, öte yandan da tamamiyle medeniyetin o merhalesindeki

ifâdenin toplumdaki göreneklerine sıkıca bağlılığı açık bir şekilde tasvir eder. Böylece, anlaşılıyor ki, dinde kişisel tecrübe ile geleneksel ifâde şekilleri arasında oldukça karmaşık bir etki ve tepki vardır. Bu da bütünüyle dinin dinamiğinin esaslı bir unsurudur.

3.

İnsanî değerler arasında bir değer olmaktan daha çok, onların kaynağı olarak kabul edilebilen dinî tecrübenin, fertten ferde geçmesinde ya da toplumdan topluma yayılmasında azçok değişme eğilimleri içerisinde gerçekleşmesine bu suretle dokunduktan sonra, şimdi ifâdelerine dönelim.

Temel dinî tecrübe kendisini, teorik (nazarî), pratik (amelî), ve sosyolojik olmak üzere üç değişik tarzda göstermektedir; yani o, üç farklı kategoride objektifleşmektedir. Değer ve sıra bakımından hangisinin önce geldiği sosyologlar ve din bilginlerince tartışma konusu olan nazarî ve amelî ifadelerden birincisi, Joachim Wach'a göre, ilk tecrübelerle bağlı seziş, duyuş ve inanıştan doğmakta ve tapınma eylemlerine yol açmaktadır. Demek ki, nazarî ifâde dediğimiz dinî tasavvur ve fikirlerin muhtevâsı, fertleri birleştirici bir etki taşır. Bu, ilkel dinlerin sâlikleri için de böyledir. Yalnız kendilerinin bildiği bir ustûrenin dahi kuvvetli bir bağlayıcı etkisi vardır. Cihanşümul dinlerde insanları biribirine yaklaştıran, cemaat teşkiline yol açan tasavvurların muhtevâsı, ustûre şeklinde değil, bir öğreti olarak ortaya çıkmaktadır. Her dinde, dinî inançlar, o dinin getirdiği öğretinin özünü belirten bir itikad formülü ile ifâde ediliyor. Gitgide, dine bağlılık, yalınızca bu formülün tekrarlanmasıyla belli ediliyor. Böylece, ister ilkel bir dinin esâtiri, isterse evrensel bir dinin öğretisi olsun; ister sözlü bir gelenek, isterse kutlu kitap hâlinde bulunsun; dinî tecrübenin teorik ifâdesi dinli insanın başkalarına sirayet ettirme temâyülü ile fertleri aşarak, onları bağlayıcı bir köprü vazifesini görür. O, fertleri kavrar ve kişiler, iç varlıklarına yerleşen bu kutlu bilgiyi (myth, öğreti ya da symbol), yalınız kendilerinin haberli oldukları bir sır gibi tutarak biribirine yaklaşır, birleşirler. Böylece bir yandan insanlar arası yakınlaşma ve birlik olma, bir yandan da uzaklaşma, ayrılma ve ictimaî vaziyet alma görülür. Bu bakımdan, bu dinî anlayış, üzerinde birleşilen nokta, birliği sağlayan bir ilke olarak görünmektedir. Görüldüğü üzere, bir öğreti, gerek itikad formülü, gerekse kutlu kitap şeklinde tesbit edilmek durumundadır. Şu var ki, öğretinin metni ve çeşitli görüntüleriyle uğraşma, yorumlar ve yeni tecrübeler; yeniden görüş ayrılıkları ya da yaklaşık anlayışlar, insanlar arası türlü yaklaşma ve uzaklaşmalar doğurmaktadır. Büyük din-

lerde olduğu kadar, daha, çok tanrılı dinlerin hâkim olduğu çağlarda bile, böyle görünüşler, aynı bir din içerisinde biribirinden azçok farklı, hattâ biribirine tamamiyle zıt yöneliş ve zümreleşmelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu, **samgha, kahal, ecclesia** veya **ümmet** dediğimiz dinî ana topluluk içerisinde mûterizleri ve fırka, mezhep ve tarikatler gibi farklı dinî zümreleri ortaya çıkarmakla; bir bakıma ümmet birliğini parçalar göründüğü gibi, doğup gelişen her dinî toplulukta da insanlar arası mesâfe yakınlığını, sâlikler arasında çok daha sıkı bir kaynaşma ve dayanışmayı da göstermektedir. Böylece, her dinde karşılaşılabilen, ümmet içerisinde farklılaşma ve farklı dinî toplulukların ortaya çıkması; ya da cemiyetten gelen etkiler ve içtimaî bağlanışlar dolayısıyla olmaktadır.

Başlıca, **Tanrı, Dünya** ve **İnsan** etrafında dönen dinî tecrübenin nazarî ifâdesi ile amelî ifâdesi biribirine sımsıkı bağlıdır. Dinin nazarî bildirisinde açıklanan inanç konuları amelî olarak anlatılmakta ve gerçekleşmektedir. Geniş anlamda, dinî tecrübeden kaynağını alan her hareketlilik, dinin amelî ifâdesi olarak anlaşılmak gerekir. Dar anlamda ise o, **dinli insanın** (homo religiosus) ibâdetidir. Bu şekilde, **Kutlu'nun yaşanışı** olan din, **esâtir** ya da **öğreti** ve **nass**larda tapınma konusu Tanrı'ya ve tanrılık kudrete derin saygı (ta'zim) ve kulluk eylem ve davranışlarıyla açığa vurulur. Demekki din, yalınızca bir iç yaşayış, bir görüş ve düşünme meselesinden, bir idrâk konusundan ibaret değildir; tersine, o, aynı zamanda tarihî-içtimaî zamanın her çağında ve her toplum içerisinde bir duygu ve irâdî davranış olayı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gerek ilkel gerekse evrensel dinler, yalınız bir tasavvurlar, fikirler toplamı değil, tersine, aynı zamanda —Vahyin gerektirdiği görünüşler, ibâdet, dinî âyin ve merâsim vs. gibi— bir tutum, dıştan belli olan veya sâdece içten bir yöneliş şeklindeki bir tavırdır (murakabeye varma, bir ihtiram ve ta'zim hareketi, dua vs.). Bütün bunlar, birtakım irâdî davranışlardır. Yukarıda belirtilen, dinî tecrübenin esâtir ve öğreti gibi nazarî ifâdesi ile dinî fiil ve amel gibi amelî ifâdesi arasındaki sıkı bağlanışı, biribirleriyle bütünlendiklerini göz önünden uzak tutmaksızın; bu irâdî hareket tarzının yâni dinî tecrübenin amelî ifâdesinin **cemaat teşkil edici** etkisine, insanlar arası yaklaşma ve uzaklaşma yönünden gördüğü işe gelelim: İlk bakışta, tecrübeyi yaşayan, onun idrâkine eren, onu irâdî iş ve davranışlar olarak gerçekleştiren ferdin kendisi olduğu halde; söz konusu tecrübe verisinin bir çağırıyla birlikte varlığını duyurması ve insandan insana sirayeti, dinî tecrübeyle bağlı irâdî davranışın da —diğer insanî tecrübelerle bağlı davranışlarda görüldüğü gibi— birtakım semboller olarak çekiciliği ve başka kişiler üzerine etkileri

de bir gerçeklik olarak müşâhede edilmektedir. Onlar, birtakım davranış kalıpları olarak benimsenmekle, nazarî ifâdenin olumlu cevap olarak bağladığı biribirine yaklaşan insanları daha çok güçlendirmekte göründüğü gibi; inanma çağırısına olumsuz tutumla cevap veren insanlar üzerinde de ikinci ve câzibeli bir faktör olarak yaklaştırıcı ve zihniyet değişmesine yol açıcı etkide bulunabilmektedir. Hans Freyer'in belirttiği üzere, «müşterek hareket hâlinde, her şahıs, âdeta kül olarak bu hareketi icrâ etmekte olan fertler üstü bir bütünün uzvu durumundadır; onun tarafından yönetilir, hattâ sürüklenir. Tıpkı bunun gibi müşterek sükût dahi fertleri bel' eder (yutar)». Zamanla, bağlı oldukları tasavvur ve fikirler şuurda eski canlılık ve açıklığını yitirdiği halde, bu dinî âyin ve merâsim gelenekli bir şekilde hemen hemen olduğu gibi icrâ edilegelmektedir. Her nekadar sosyologlar ve din bilginleri arasında, dinî inanç ve öğreti ile amel konusunda ehemmiyet, öncelik ve birleştiricilik değeri tartışılmışsa da, en doğru gibi görünen açıklama, inanışla ibâdeti sıkı sıkıya biribirine bağlı sayan, bunların ne beriki ne de ötekisine öncelik ve üstünlük tanıyanıdır.

Dinî tecrübenin, çeşitli insanî tecrübelerle iç içe ve karşılıklı bağlantıları ile, sırf dinî olanın dışında, beşerî yaşayışın ve tabiatın türlü görünüşlerine ilişik fikrî muhtevasını da önemle belirtmek gerekir. Temel dinî tecrübe. kendi teolojik öğretilerinden başka, insanların dünya karşısındaki durumlarıyla ilgili belli bir ruh, bir *dünya görüşü* (Weltanschauung) getirir. Bütün sâlikler. bu *dünya görüşü* dediğimiz öğretiler sistemini benimseyip paylaşır. Burada, insanın ailesi, devleti, mesleği vs. karşısındaki görevleri esas konuyu teşkil etmektedir. Bu öğretiler, insanlara, dinî dilek ve yönelişin içten baskısı olarak etkide bulunmakla onların günlük davranış ve yaşayışlarına ve insanlar arası yakınlaşma ya da uzaklaşma sürecine derinden nüfûz eder. Böylece, şuurlu veya şuur dışı hayat faaliyetlerinde onların etkisi görülür. Demek ki, dünya görüşü, ferdî, dinî olmayan konulara karşı belirli bir tavır takınmağa; tabiat, tarih ve kültürü belli bir açıdan değerlendirmeğe götürmektedir. İnsanın dünyevî şeylere karşı vaziyet alışı değişmektedir. Üstelik, yeni vaziyet alış, tamamiyle dinî olarak temellendirilmiş bir öğreti hâlinde ortaya konmaktadır. Bu da ,insanları birbirine yaklaştıran, *cemaat teşkil edici* önemli bir gerçekliktir. Değişik topluluk ve kültür hayatında tabiî zümrelerle bağlı birçok görüş ve tavırları da ortadan kaldıran, yeniden kalıplanmaları gerçekleştiren bu *dünya görüşü;* dinî olanla dinî olmayanın hududunu ve dinî zümrelerin türünü de belirlemede rol oynayan önemli bir unsur olarak görünmektedir.

Dinî tecrübenin üçüncü ifâdesi, onun *sosyolojik* görünüşüdür. Burada, dinî zümre dediğimiz topluluk kendisini göstermektedir.

Genel olarak *zümre* sözü, insanların çeşitli nedenlerle yakınlaşıp bir araya gelmesiyle ortaya çıkmakta olan toplu insanî varlık kavramıdır. Sayı bakımından, ikiden fazla insanın toplu birliği, *zümre* dediğimiz gerçekliği vermektedir. Onun, en son sayı sınırı da belli değildir. Ancak, sayıları ne olursa olsun insanların, bağımsızca tek tek herhangi bir şekilde birikmeleri, zümre olarak anlaşılamaz. O, daha çok, bütün husûsiyetleriyle kendi özünde kavranması ,olduğu gibi kabul edilmesi ve anlaşılması gereken ayrı bir gerçekliktir. *Zümreleşme* ya da başka bir deyişle *içtimaîleşme* eğiliminin kaynağı tek insan olmakla birlikte, herhangi bir şekilde tezâhür eden insanlar arası yakınlaşma ve bağlanmadan doğan zümre, içine aldığı fertlerin ferdî şahsiyetini yaratan ve bu suretle onlara ictimaî değer kazandıran kendine özgü bir varlık olarak görünmektedir. Her insan, muhakkak olarak, şahsiyetini ve değerini bir zümre içinde olmasıyla elde ediyor. İnsanın gösterdiği husûsiyetler, duygu, düşünce ve zevklerine varıncaya dek herşeyi, zümre hayatı ile sıkı sıkıya bağlı olarak gelişmekte ve onun damgasını taşımaktadır.

İctimaîleşme sürecinin ortaya koyduğu bütün insanî zümreler ve onların varlık ve yaşayışıyla ilgili bütün olaylar, *sosyoloji*nin esas konusu olduğu gibi; dinî zümreleşme. zümre ve onun toplumdaki etkileri *din sosyolojisi*nin temel konusudur. Zümreleşme olayı kaynağı, muhtevâsı, şekli ve amacı bakımından değişik örnekler vermekte; böylece, sosyologlarca da değişik şekillerde sınıflandırılıp adlandırılmaktadır.

Dinî zümreler konusunda başlıca iki durumu biribirinden ayırdetmek gerekiyor. Bunlardan biri, din dışı nedenlerle teşekkül etmiş olup, varlıkları dinî zümrelerin doğuşundan önce gelen birtakım ictimaî zümrelerin, dinin taşıyıcısı olmaları durumudur. Söz gelişi, hısımlığa veya komşuluk yakınlığına dayanan zümreler, aynı zamanda inanç ve ibâdet birlikleri hâline gelmekte olup; bu durumda, fertler arasında zaten mevcud olan zümre bağlarının din yoluyla daha da kuvvetlendiği, sıkılaştığı ve zindelik kazandığı görülmektedir. Bu çeşit dinî topluluklara, *tabiî dinî zümreler* (natural religious groups) ya da tabiî zümrelerle dinin özdeşliği yönünden *özdeş dinî' zümreler* diyoruz. İkinci durum, dinin, kendiliğinden yeni birtakım ictimaî zümreler, daha doğrusu önce varolanlarla özdeş olmayan, —ümmet, dinî mezhepler, tarikatler, kardeşlik cemiyetleri gibi— sırf dinî topluluklar yaratmasıdır. Böylece, dinî tecrübe

kaynağından ortaya çıkan topluluklara da *dinden doğan zümreler* ya da *sırf dinî zümreler* (specifically religious groups) denilmektedeir. Bu çeşit dinî zümreler, halk dinlerinin hâkim olduğu toplumlarda görüldüğü gibi, esas itibariyle yüksek dinlerde ortaya çıkmaktadır.

Büyüklü küçüklü birçok tabiî ictimaî zümrelere yayılan *yüksek* (başka deyişle *evrensel*) *dinlerin* kendileri, sırf dinî zümrelerin başlıca örnekleridir. Sırf dinî zümreler, yüksek dinlerde devamlı tezâhürler hâline gelmişlerdir. Bu dinlerin ortaya çıkışı ile beliren ilk yenilik, bir din kurucusunun kendisini göstermesidir. Bu evrensel dinlerin hepsinde, din kurucularının, hayatlarının belli bir döneminde —tilmiz, şâkird, havârî ve sahâbî gibi adlar verilen mü'minleri ile hâlelendiklerini görmekteyiz. Yeni dinî tecrübenin mahrem oluşu, yeni cemaatın da mahremliğini gerektirir. İlkönce, yeni inanç alış verişi sadece birkaç kişi arasında mevcud olabiliyor. Dinden doğan zümrelerin aslî şekli işte bu, din kurucusuyla birlikte ve onun şahsiyeti çevresinde meydana gelen çok küçük topluluktur. O, yalınızca din kurucusunun şahsen ve doğrudan doğruya etki ve nüfûzu sonucu vücud bulmaktadır. Bu ilk sâlikler halkasının, oldukça dar olduğu, yalınızca şahsen biribirine bağlı kimselerden ibâret bulunduğu halde, gayet açık ve belirli bir yapısı vardır. Sâliklerden biri veya birkaçı gözde sahâbî olarak seçkindir. Zamanla, daha geniş bir sahâbe halkası bu en iç çevreyi kuşatır. Bütün sahâbe zümresini birleştiren husus, dinin kurucusuna tamamiyle şahsî nitelikteki bağlılıktır. Max Weber, bu çeşit zümre kılavuzlarının özelliklerini açıklayabilmek için *charisma* kavramını kullanmıştır. Weber'e göre, karizmatik şahsiyet, dinî ve diğer ictimaî hareketlerle ilgili üç saf otorite örneğinden biridir. (*).

Demek ki, daha önce mevcud olmayıp, karizmatik şahsiyetle ortaya çıkan ilk sâlikler zümresi, dinî cemaatların teşekkülünde ilk adımı teşkil eder. Zümreleşmenin bu yeni biçimi, mânevî babalık ve kardeşlik olarak bağlılık anlayışına göre vasıflanır. Önce, kurucusunun zamanında din, ümmetin her ferdini Peygambere ve Onun öğretisine bağlıyan tamamiyle bir iç harekettir. Gelişen dayanışma duygusu bir dereceye kadar ihtilâlcidir. Dayanışma şuuru, cemaatın gelişmesiyle artar ya da eksilir. İlkel kültür seviyesinde bile, şuurla tecrübe edilmiş olan belirli gelişmenin işaretleri: Hidâyete erme, yeniden doğuş, salâh ve mânevî kurtuluş (felâh) vs. gibi kav-

---

(*) Rudolf Otto'nun The Holy veya Numinous, Durkheim'ın Sacred, Simmel'in Piety dediğine, Weber Charisma (Tanrı vergisi) demektedir. Bu onun sosyolojisinin, özellikle din sosyolojisinin temel kavramlarından biridir.

ramlar ve ilgili ibâdet, âyin ve merâsimdir. Yeni cemaat, yalınız inanç, âyin ve teşkilât tipinde değil. esâsen birliğin yeni ruhu bakımından da tabiî zümrelerden ayrılır. Geride kalan, eski dünyada hüküm süren çeşitli farklar izâle edilmeğe gidilir. Onlar, zımnen ya da açıktan açığa reddedilmiştir. Büyük monoteist dinler, bilhassa Hristiyanlık ve İslâm, önceki çağlarda çok uzun zaman tutunabilmiş olan birçok dinî zümre çeşitlerini eritmiş, ortadan kaldırmışlardır. Aile, aşiret, soy ve şehir topluluklarının ayrı ayrı varlık gösteren tanrılarının ortadan kalkmasıyla, birçok hâllerde zümre hayatının küçümsenmiyecek derecede önem taşıyan esas bağlayıcı unsuru sökülüp gitmiş; onun yerini, yeni dinî tecrübenin (vahy) sosyolojik ifâdesinde temel bağlayıcı unsur olan aşkın (müteal) ve içkin (meknuz) tek Tanrı inanışı almıştır.

Din kurucusunun bu dünyadan çekilmesiyle, zümre hayatında bir dönüm noktası belirir. Aslında karizmatik olan zümre, bu sûretle, mensuplarını bir arada tutan şahsî merkezi kaybetmiş olur; husûsiyle bünyesi değişir. Bu safhada Peygamberin yakını olarak veya ilk tehlike ve güçlüklere karşı davranışları ile temâyüz edenler görülür. Zamanla onlar da ölerek zümreden ayrılınca, zümre bağı, artık, dinî öğreti ile âyin ve ibâdetlere ve aradaki zaman süresince gelişen birtakım teşkilât unsurlarına dayanmağa başlar. Böylece, din, müesseseleşme (şahsiyet üstü teşekkül olma) mecrâsına girer, somut örgütler yaratarak onları geliştirir. Bu yolda din, öteki toplum kuruluşlarıyla, söz gelişi devletle, daha sıkı ve sağlam bağlar kurar. Böylelikle, bir dine mensup olmak, şahs îinanç ?lılığı olmaktan çok, belirli ahlâk ve hukuk gerektirmeleriyle bir somut organizasyona katılmak anlamını taşır. Sırf dinî görüşle, bu çeşit zümreleşme. çok defa dinin aslî saf şeklinden uzaklaşmış olmak mânasına gelir. Sosyolojik bakış açısından ise, dinden gelmekte olan çeşitli bütün etkenler, ancak, insanlar arası yakınlaşma ya da biribirinden uzaklaşma olaylarına ve kültür hayatına etki ve nüfûzu bakımından önemlidir. Burada belirtmek gerekir ki, dinin, toplum hayatını büyük ölçüde etkilemesinin yanı sıra, toplum hayatı şartlarının da dinî tecrübenin ifâdeleri üzerinde etkisiz kalmadığı, bol sayıda tarihî örneklerle tesbit edilebilmektedir. Dinî esasta yakınlaşma, kaynaşma ve işbirliğinin türlü şekilleri görülüyor. Aynı din, çok çeşitli mâhiyetlerde beliren cemaat ve ictimaîlik duygularına mekân teşkil edebiliyor. Burada, «hangi dinî zümre şeklinin, toptan inanılıp olduğu gibi muhafaza ve müdâfaasına çalışıldığı hususu, başlı başına inceden inceye üzerinde durulması gereken meseledir.»

Demek ki, dinî tecrübenin ifâdesi şeklinde ortaya çıkan dinî

zümreleşme olayı. karizmatik şahsiyet çevresinde ve doğrudan doğruya onun etki ve nüfûzuyla, karışık süreçler çeşidinden yâni bir yandan birleştirici öte yandan ayırıcı yaklaşma-uzaklaşma olayları olarak kendisini gösteriyor. Ümmet dediğimiz büyük dinî zümrenin doğuşunda durum böyle olduğu gibi, ümmet içerisinde muayyen tiplerden dinî ictimaî yaklaşma-uzaklaşma ve bağlanışların ardı ardına çok sayıdaki tekerrürü de öyle bir durum yaratıyor ki, onların, —dinî fırka, mezhep, tarikat ve dernek gibi— kendilerine özgü dinî zümre tipleri teşekkül ediyor. Gitgide, bunlar da, kendilerine «açık hükümleri ihtiva eden bir statü ile, objektif olarak tesbit edilmiş bulunan bir nizam» veriyor. Böylece, din, o dinî zümre tiplerinde birer müessese hâline geliyor, daha doğrusu, müessese kadrosuna sokuluyor.

B İ B L İ O G R A F Y A

Çağatay, Tahir. Günün Sosyolojisine Giriş, Ankara, 1968

Freyer, Hans, Din Sosyolojisi, Ankara, 1964

Freyer, Hans - Çağatay, Tahir, İçtimaî Nazariyeler Tarihi, Ankara, 1968

Hoult, Thomas Ford, The Sociology of Religion, New York. 1958

Kessler, G., İçtimaiyata Başlangıç, Çev. Fındıkoğlu Ziyâeddin Fahri, İstanbul, 1938

Kur'an-ı Kerîm

Nisbet, Robert, A., The Sociological Tradition, London, 1967

O'dea. Thomas F., The Sociology of Religion, Prentice-Hall, Inc., Englewod Cliffs, NewJersey, 1966

Otto, Rudolf, The Idea of the Holy, New York, 1967

Schimmel, Annemarie, Dinler Tarihine Giriş, Ankara, 1955

Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi (Giriş), Ankara. 1967

Taplamacıoğlu, Mehmet Din Sosyolojisi, Ankara, 1963

Taplamacıoğlu, Mehmet, Din ve Toplum İlişkileri ve Dinî Gruplar, İFD 1965, c. XIII, Ankara, 1965

Ülken, Hilmi Ziya. Sosyolojinin Problemleri, İstanbul, 1955

Wach, Joachim, Comparative Study of Religion, New York, 1958

Wach, Joachim, Sociology of Religion, Chicago, Illinois, 1951

Yinger, J. Milton, Sociology Looks at Religion, New York, 1966

Yinger, J. Milton, The Present Status of the Sociology of Religion, (Knudten, Richard D., The Sociology of Religion, an Anthology, New York, 1967)

SEZAİ KARAKOÇ'tan Şiirler

LEYLÂ İLE MECNUN'dan

YOLLARIN GETİRDİĞİ

(Çöl. Gece. Ay. Çadır. Sofrada Baba ve misafiri bir yolcu)

Baba:

İhtiyar bize bir şey de.

Yolcu:

Size ne diyeyim
Ekmeğinizi yedim
Hep iyiliğinizi isterim.

Baba:

Anlamak istiyoruz bir parça geleceği
Çok gün gördünüz
Büyük kentlerden geçtiniz
Bir parça aralayabilir misiniz
Bizim için
Zamanın örttüğü perdeleri?

Yolcu:

Bana güveniyorsunuz, teşekkür ederim
Çok ülkeler gördüm.
Çok şehirlerden geçtim.
Çok karanlık sözler işittim.
Çok aydınlık yüzler gördüm
Ama hiç bir yerde
Kaplamadı içimi
Bir duygu
Buralardan geçerken
Beni kavrayan duygular gibi
Ufukta bir toz var bir kıyamet sanki
Açılan bir gülün kızıllığındaki etki
Doğumla ölümün böylesine barıştığı
Görülmemiş masallarda bile belki
Bir ders, meleklerdeki bilgi
Bir konuşma, kuş dili.

Bir güülmseme, çiçeklerin ürpermesi
Bir ağlayış, ta göğüsteki
Kemiğin eriyişi.
İçe akan gözyaşları
Kan damlaları
Bir savaş, zafer saymak yenilmeyi
Ne ileri gidilebilir
Ne geri dönülebilir
Bir yürüyüş, çölün en derin yeteneği
Ne mutlu size, anılacaksınız
Yeryüzü zaman yüzünde
Kurumuş bir yemişe dönünceye kadar
Batıncaya kadar insanlığın alın yazısı güneşi
Ama ne yazık size, siz çekeceksiniz
Belki bütün insanlığın
Çekmesi gereken çileyi
Çok az bir vakit içinde
Ay döner, siz yatakta dönersiniz.
Baharlar gelir, siz ölmüşsünüz dirilmesiz
Atlarınızın üstünde uçan hangi kaderin perileri
Doğu gönderiyor şimşekten cinlerini
Batının gün ateşinde pişmiş devleri
Sizin üstünüzden geçecek gök gürültüleri gibi
Ama her yerde zebercet, yakut çağlıyor
Kum altın gibi yağıyor gönüllere
Bir ışık giriyor karanlık ülkelere
İçtiğiniz kevserdir, yediğiniz bal ve şekerdir
Bütün bu süre.
Her şey dolup
Vakit olunca
Derin derebildiğinizce
Ebedîlik çiçeklerini

Baba:

Sağolun. Bize güzel sözler söylediniz.
Anlaşılmaz garip haberler verdiniz.
Bir öykü dinlettiniz
Yakıcı güneşten daha yakıcı belki
Ama
Anladığım kadarıyla
Sonu iyi.

Yolcu:

Evet sonu iyi

Kararmış ocak taşları
Çadır paçavraları
Kırışmış alınlar
Bir köşeye sığınmış meczuplar
Sonsuzluğa eğilmiş hurmalar
Kartalların çaldığı çalgılar
Batıyı yüklenen kargalar
Ve gelecek zamanın kentlerinde
Çölün saf özlemini
İnsanı aşan sevgi sesini
Duyan işiten şairler
İçin

Baba:

Öyleyse biz de
İçelim çöllerin kevseri
Koyunların sıcak sütlerini
Öykünüz haberleriniz
Ve gelecek zamanda
Bizi anıtlaştırmak için
Gözyaşlarını ve terlerini
İçlerine akıtan şairler için
Gönüllerinin menekşelerini
Artık sade bir ses uğuldayan
Bizden unutulmaz yankılarla çınlayan
Boşalmış ıssızlaşmış çöllere doğru fırlatan
Şairler için

TÖREN

Miras mimarı ölümün payı
Çürüyüşlerden bir fosfor donanması
Alkış alkış ölümle barışan
Bir ülkü alıyor gözlerimi

Işıyan ne bir göz kapağında
Çocuk anne monoloğu mu
Ses kınası saçıldığında
Eski dağ kentine dedelerin

DENİZİN KENTİNİ YAKTIM

Denizin kentini yaktım
Vızıldayıp duran kafamın ortasında
Denizin kentini yaktım
Hurma şırıltılarıyla

Denizin kentini yaktım
Beni çocukluğumdan koparan
Denizin kentini yaktım
Bir kent kadın kabuklarından

Denizin kentini yaktım
Miras kalmış bir alevle
Denizin kentini yaktım
Veli ağaçlarla kalbi atan mermerle

Tanrıyı anarak kalbi atan
Cami sütunları boğdu
Sararmış gözyaşlarıyla
Kararmış denizin kentini

İstanbul ey sevgili şehir
Dön dön karadan gelen sesime
Son veren zaman yatırında
Denizden getirilen biçimine

AKREBİN ÖLÜMÜ

Yürüdü lâmbanın önünde durdu
Bir yaz gecesinin ayışığında
Düşündü bu loş aydınlıklarda
Evlerin mahkûmu olmayı akrep

Kanatları olsa göklerde olurdu
Boğum boğum kuyruğuna çarptı ay
Titrek titrek göğü yansıttı lâmba
Kaderini gördü cehennem biçiminde

Geldi samyeli camlardan geçip
Üzümlerden incirlerden bir koku taşıyarak
Dondu akrebin zehri damarlarında
Karşısına dikilip durmuş bir insanoğlu

K I Ş

Ses kışı. Ateş yırtıldı. Çarpıldık.
Ürktü insanı aşkıyla terleten kitap
Bir bağ vardı gitti Bağdattan öte
Çöktü bir akşam güne Şamdan önce

Kurumuş üzüme de razıydık çürüttün
Yaralanmış ayı kullanarak kızıl dağ
Soluğunu yollayarak zaman zaman üstümüze
Daralttın gençliğe ve bahara susamış gönlümüzü

Baharı seller götürdü boğuldu yaz
Kırıldı kristal vakitler güz kadehi
Ne çok mezar taşlarını taşıyarak sırtında
Çıkıp gelmesini bildin ölüm tüccarı

Ben ki ölümsüzlüğe ermiştim deşe deşe
Ülküleri düşünceleri düşleri insan çiçeğini
Aşmıştım kaç kere Hızırla Ab-ı Hayatın kemerini
Geçip çılgın gerçeğe devirerek büyü mendireğini

A K Ş A M

Ah sessiz sessiz gelişen akşam
Erkek ağacında büyüyen çocuk
İnsan gözleriyle ağlayan sergi
Ateşi armağan getiren yolcu

Bizi yakan ateşi getiren yolcu
Gül kırmızısı bir rüzgâr gibi
Evi sevgiliye saran çiçekçi
Yirmi dört saatte güz deneyicisi

Lâmba ışığına uygun kitapçı
Okutup okutup eski kitapları
Onulmaz aşklara yandıran avcı
Külümüzü havaya savuran ocak

YILAN

Gittin ve bozdun bütün büyüsünü yuvanın
Yüzyılların sabrıyla
Ay ışığının harcıyla
Güvercinlerden kırlangıçlardan
İçgüdü müziğinden
Çocukların pul pul düşlerinden
Doğmuş bir çiçek evine
Girdin ve bozdun sessizliğini
Güneşin doğuşunu
Işığın camlardan geçişini
Durdurmak istedin
Uğursuz ıslığınla

Karlar içinde donmuştun
Tuttun sıcacık ovaya indin
Baharın gözlerini ezdin
Nergisler üstünde dans ettin
Bozdun bütün büyüsünü canlı olmanın

Tanrı böyle yaratmış seni
Sen yılan olmaya mahkûm
Gecenin ta kendisi
Kara kaderlerin çerçisi
Zafer anıtlarının güvesi
Mutlu ülkelerin sfenksi
Göğdende ölüm zehirli bir ağıt gibi
Ve insanoğlunun karşısında
Kül kedisi

Melek dağıtansın
Zehirli tozlarında
Skandal serpersin meryemlere
Cennetin kapısını durmadan kapayansın

«AVRUPA KÜLTÜRÜ»NÜN BİRLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ ÜZERİNE BİR KONUŞMA'DAN

T. S. ELİOT'dan Çeviren
Kâmil ÖZTÜRK

Bugün ilk defa Alınan dilini konuşan dinleyicilere hitap ediyorum ve bu kadar geniş bir konu üzerinde konuşmaya başlamadan önce kendimi bunda ne derece yetkili hissettiğimi de hemen söylemeliyim. Evet, Avrupa kültürünün bütünlüğü gerçekten çok geniş bir «tema» dır ve bu konuda konuşmak isteyenler şüphesiz kendi özel bilgi ve yaşantılarını ortaya koyacaklardır. Ben şairim ve edebiyat eleştiricisiyim; 1922 den 1939'a kadar üç aylık bir dergi çıkardım. Bu ilk konuşmamda, bir şair ve eleştiricinin konuyla ne gibi çalışmalarla ilgilendiğini ve kendi tecrübelerimden nasıl bir sonuca vardığımı anlatmaya çalışacağım. Yani, bir şairin görüş açısından Avrupa birliği konusunda düşünceler dinleyeceksiniz.

İngilizcenin şiir dili için bütün modern Avrupa dillerinin en verimlisi olduğu söylenir. Kanaatımca bu iddiada gerçek payı yok değildir. Ama, «şiir ürünleri için en verimli» olması bakımından. Tabii, bununla da İngilterenin en büyük şairler ülkesi olduğunu, ya da en değerli şiirlerin orada yazıldığını söylemiş olmuyorum. Bu ayrı bir konu. Nitekim, diğer dillerde de büyük şairler yetişmiştir. DANTE hiç şüphe yok ki, MİLTON'dan daha büyüktür, hiç değilse ŞEKSPİR kadar büyük. Büyük şiirlerin sayıları yönünden de İngilterenin diğer ülkelere göre önde bulunduğunu iddia etmek aklımdan geçmiyor. Demek istediğim gayet açık: İngiliz dili bir şairin üzerinde oynayabileceği harikûlâde bir entrüman'dır. Büyük bir kelime hazinesi var. Bir şairin vokabüleri bu dilin kelime varlığı ile kıyaslandığında gerçekten fakir kalır. Ama İngiliz dilini şiir bakımından verimli yapan yalnız bu durum değildir, gerçek sebebin belki sadece sonucudur bu. Ben bunu İngiliz dilini meydana getiren bütüne ait dalların çeşitliliğinde görüyorum. Herşeyden önce İngilizceyi Almanca ile müşterek yapan Germen esası var. Sonra onda

oldukça kuvvetli bir İskandinav katkısı buluyoruz. Normanların İngiltereyi istilâsıyla dile norman-fransız etkisi girdi. Bunu dalgalar halinde Fransız tesiri takip etti. Bu etkiler değişik zamanlarda alınmış, ayrı ayrı görebileceğimiz pek çok kelime bıraktı. Onaltıncı yüzyılda lâtince kökünden gelen yeni ifade kalıpları daha bir gelişim sağladı. Onaltıncı yüzyılın başlarından onyedinci yüzyılın ortalarına kadarki gelişim, lâtinceden alınan yeni kelimelerin dile uygulanması şeklinde idi. Kelimeler aynen alınıyor, ya da özümseniyordu. Bir unsur daha var ki, belki hemen göze çarpmıyor, fakat ben çok önemli bir rol oynadığına inanıyorum: Kelt tesiri. Bütün bu tarihî kuşbakışında konuyu sadece kelimeler açısından ele alıyor değilim; söz konusu şiir olduğuna göre herşeyden önce ahengi düşünüyorum. Adıgeçen dillerin herbiri kendi müziği ile geldi. İşte, İngilizcenin şaire o kadar çok imkânlar verebilmekte olması, herşeyden önce çeşitli biçimlerdeki metrik elemanların zenginliğinde aranmalıdır. Anglo-sakson mısralarının ritmi gibi norman-fransız mısralarının ritmi de Lâtin ve Yunan şiirinin yüzyıllar süren evrelerinin sonucudur. Bugün de İngiliz dili mutlu bir durumda sayılır; çeşitli yönlerden taze güçler çıkarabilmektedir. Bugün de İngiliz dilindeki şiirler yalnız vokabüler bakımından değil, belki onların İngiliz, Gal, İskoç ve İrlandalı şairlerce yazılmış olmalarına göre farklılık gösterirler.

Ben bu konferansı kendi dilime övgü olsun diye vermiyorum. Ama edebî ürünler için geniş imkânlara elverişli olduğuna inandığım için ona daha yakından eğildim. Onda, Avrupa dili kaynaklarının herbirinin bir çeşnisi vardır. İngilterenin en büyük şairleri yetiştirdiği gibi bir anlam çıkmıyor tabiî benim bu sözlerimden. «Ustalık» diyor GOETHE, «sınırlı olanda meydana çıkar.» Bizim büyük şair dediğimiz ilkönce kendi konuştuğu dilden «en iyi örnek» verebilmiş olandır. İyi şair kendi dilini anlamlı ve olgun hale getirebilir. Bir de bir sanat dâlında meydana getirilmiş bellibaşlı eserleri hep bir halka maletme gibi bir zaafımız vardır. İtalyayı ve daha sonra Fransayı resmin vatanı, Almanyayı musikinin, İngiltereyi de şiirin vatanı biliriz. Gerçekteyse, sadece belli bir Avrupa halkına has olan hiçbir sanat dalı olmamıştır, ayrıca da, İngiltereden başka diğer bir Avrupa ülkesinin şiirde ön sırayı aldığı devirler yok değildir. Onsekizinci yüzyılın son yılları ile ondokuzuncu yüzyılın başlarında şüphesiz İngiliz romantikleri önde gidiyordu, fakat ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Avrupa şiirinin en güzel örneklerini Fransada görüyoruz. Burada BAUDELAİRE'den çıkıp PAUL VALERY de en yüksek derecesine varan çizgiyi kasdediyorum. Görüşümde daha da ileri giderek diyebilirim ki, Fransadaki bu edebî akım göz-

önüne alınmaksızın Fransız olmayan üç şairin —tabiî daha başkalarının da— verdiği eserler düşünülemezdi. Söylemek istediklerim, W. B. YEATS, REİNER MARİA RİLKE, ve izninizle hâttâ ben. Bu arada, Fransız şiiri İrlanda kaynaklı bir Amerikalı tarafından kendi gelişmesi yönünde kuvetle etkilendi. Yâni EDGAR ALLAN POE tarafından. Böylece edebî etkiler de çoğaldı. Demek belli bir edebî akış daha çok bir ülke veya dilde birikse ve gözükse bile, eseri sadece bu kaynağa bağlamak doğru olmaz. En önemlisi de olsa tek kaynak onu açıklamaya yetmez. Şüphesiz ki, en büyük şairler aynı zamanda çağlarının şairidirler. Benim biraz önce sözünü ettiğim İngiliz romantikleri GOETHE'nin açtığı «kurucu devre rastlar. Bilmiyorum, GOETHE'nin ve WORDSWORTHS'un kendilerine özgü, şairane büyüklüğünü anlayabileceğimiz bir nisbet var mıdır, fakat GOETHE'nin eserlerinin tümü onu çok büyük bir adam olarak gösteren öyle bir derinlik ve enginliğe sahiptir. Şüphesiz devrinin İngiliz şairlerinin hiçbiri GOETHE ile kıyaslanacak durumda değildir.

Bu konuda önemli başka gözlemlerim var: Komşu ülkelerde ve öbür dillerde de şiir sanatı gereken ilgiyi ve saygıyı görmemiş olsaydı, Avrupanın hiçbir ülkesinde ve hiç bir dilinde, bugün elimizde bulunan büyük şiirlerin hiçbiri yazılamazdı. Sadece Avrupa halklarının edebiyatından bir şeyler okumuş olmamız yetmez, Avrupa dışındaki ülkelerin de bu konudaki değer hükümlerinden haberli olmamız gerekir. Avrupa edebiyatı tarihini daha yakından incelersek, onu, pek çok etkilerin meydana getirdiği içiçe geçmiş çok sık bir ağla örülü buluruz. Şair, kendi ana dilinden başka bir dil bilmese de, kendi halkından bir şairin çalışmalarından etkilenmekle dolaylı olarak öbür etkileri de almış olur. Her milletin edebiyatı için gençleşmek ve yenilik doğurucu güçleri geliştirmenin söz konusu olacağı bir gerçektir. Ancak, bunun için de mutlaka şu iki şart yerine gelmeli :Birincisi, dışarı kaynaklı uyarı ve algıların özümsenmesi ve işlenmesi; ikincisi bunların öz kaynaklarla birleştirilip kaynaştırılması, bu anlayışla eser verilmesi. Avrupa ülkeleri birbirinden kopar ve şairler sadece kendi dil guruplarında yazılmış şiirleri okumakla yetinirlerse, o memleketlerde şiir gitgide zayıflayacak demektir. En çok üzerinde durulması gereken de, bence, her edebiyatın karakteristik yanı, kendi tarihinden süregelen ve muhafazası zorunlu olan öz güçlerdir. Yine de, bütün ortak kaynaklarımızın da, Roma ve Grek kaynaklarının da o kadar önemli olduğunu söylemeliyim.

Burada karşımıza cevaplandırmamızı gerektiren bir soru çıkabilir: Avrupa dışı etkilerin, büyük Asya edebiyatının etkisinin derecesi nedir?

Asya edebiyatında da büyük şairler var. Bu edebiyatta derin hikmetlere eğilmiş eserler ve çok ağır metafizik konulu yazılar bulunuyor, ama şimdi söz konusu sadece şiir. Ben ne arabca, ne farsça, ne de Çince bilirim. Vaktiyle, o da felsefe ile meşgul olduğum sıralarda eski Hint diline çalışmıştım, bu arada bazı eski Hint şiirlerini de okudum. Kendi eserlerimde biraz bu Hint düşünce ve duygusunun etkisi olduğunu biliyorum. Ama şairler genellikle oriyantalist edebiyatın etkisinde kalsalar da bu daha çok çeviriler yoluyla olur. Son birbuçuk yüzyılda doğu şiirinin Avrupa şiirine bir ölçüde etkisi olduğu tartışma gerektirmeyecek kadar açıktır. İngiliz şiirinden bir örnek alayım, hem de günümüzden: İngiliz diliyle eser vermiş her şair herhalde EZRA POUND'un, ya da ARTHUR WALEY'in Çinceden yaptığı çevirileri okumuştur. Sonuç şu: Esas itibariyle her edebiyat bir diğerini etkileyebilir; hem uzak kültürlere karşı özel duyarlığa sahip insanların aracılığıyla. Bunun üzerinde ısrarla duruşum, konunun Avrupada kültür birliği oluşudur. Avrupa kültürü derken onu kendi dünyası içinde kalan, diğer bütün kültürlere karşı büsbütün kapalı ve ilgisiz kabul ettiğim zannı uyanmasın istiyorum. Aslında kültürün sınırları açıktır, ya da öyle olmalıdır. Tabiî, tarihî bakımdan belirlenmiş farklılıklar vardır. Ortak tarihi geçmişleri sebebiyle birbiriyle özel bağları olan milletlerin edebî yönden de gelecekte birbirleri için çok daha anlamlı olmaları beklenir. Yunan ve Roma klâsikleri ortak malımızdır, ve İncil tercümelerimizle de ortak bir mirasa sahibiz.

Şiir hakkında söylediklerim diğer sanat dalları için de aynı şekilde söz konusudur. Belki bir ressam, ya da kompozitör, sanatında Avrupanın belli bir bölgesine ait dille bağlı olmaması bakımından bu yönüyle daha bağımsızdır. Ama biz pratik olarak hemen bütün sanat dallarında bu üç elemanı buluruz: Toprağa bağlı gelenek, ortak Avrupa geleneği ve ülkeden ülkeye karşılıklı etkiler. Burada da şöyle düşünüyorum: Görüşlerimi en fazla yetkiye sahip olduğum sanat üzerine toplamak istedim. Şiirde herhangi bir ülke tek başına sınırsız ve kesintisiz yapıcı olamaz. İçinde dikkati çeken yeni gelişimlerin görünmediği ikinci derece devirler her memleketin edebiyat tarihinde vardır. Böylece edebiyatın doğurgan deha çekirdeği bazan bu ülkede, bazan öbür ülkededir. Bunun için, geçmişle hiç ilgisi olmayan tam bir orijinalite şiirde beklenmemelidir. Bir VİRGİL bir DANTE, bir ŞEKSPİR, bir GOETHE doğmuşlarsa bu tüm Avrupa edebî gelişiminin süregelen devamını ispatlar. Evet, bir büyük şair yaşadığında bir bakıma belli şiir imkânlarını sonuna kadar harcar, ama öbür yandan, her büyük şair gelecek şairlerin üzerinde çalışacağı kat kat örülü bir hazineyi zenginleştirir.

Â M E N T Ü

İsmet ÖZEL

İnsan
eşref-i mahlûkattır, derdi babam
bu sözün sözler içinde bir yeri vardı
ama bir eylül günü bilek damarlarımı kestiğim zaman
bu söz asıl anlamını kavradı
geçti çıvgınların, çıbanların, reklâmların arasından
geçti tarih denilen tamahkâr tüccarı
kararmış rakamların yarıklarından sızarak
bu söz yüreğime kadar alçaldı
damar kesildi, kandır akacak
ama kan kesilince damardan sıcak
sımsıcak kelimeler boşandı
aşk için karnıma ve göğsüme
ölüm için yüreğime sürdüğüm ecza uçtu birden
aşk ve ölüm bana yeniden
su ve ateş ve toprak
yeniden yorumlandı.

Dilce susup
bedence konuşulan bir çağda
biliyorum kolay anlaşılmıyacak
kanatları kara fücur çiçekleri açmış olan dünyanın
yanık yağda boğulan yapıların arasında
delirmek hakkını elde bulundurmak
rahma çağdaş terimlerle yanaşmak için
bana deha değil belgeler gerekli
kanıtlar, ifadeler, resmi mühür ve imza
gençken
peşpeşe kaç gece yıllarca
acıyan, yumuşak yerlerime yaslanıp uçardım
bilmezdim neden bazı saatler
alaturka vakitlere ayarlı
neden karpuz sergilerinde lüküs yanar
yazgı desem

kötü birşey dokunmuş olurdu sanki dudaklarıma
Tokat
aklıma bile gelmezdi
babam onbeşli olmasa.

Meyan kökü kazarmış babam kırlarda
ben o yaşta koltuğumda kitaplar
işaret parmağımda zincir, cebimde sedef çakı
cebimde kırlangıçlar, çılgınlık sayfaları
kafamda yasak düşünceler, Gide meselâ.
Kar yağarken kirlenen bir şeydi benim yüzüm
her sevinç nöbetinde kusmak sunuldu bana
gecenin anlamı tıkansın diye ıslık çalar
resimli bir kitaptan çalardım hayatımı
oysa her gün
merkep kiralayıp da kazılan kökleri
Forbes firmasına satan
babamdı.

Budur
işte bir daha korkmamak için korkmaz görünen korku
işte şehirleri bayındır gösteren yalan
işte mevsimlerin değiştiği yerde buharlaşan
kelepçeler, sürgünler, gençlik acılarıyla
güçbelâ kurduğum cümle işte bu;
ten kaygusu yüklü ağır bir haç taşımaktan
tenimin olanca ağırlığı yokoldu.
Solgun evler, ölü bir dağ, iyice solmuş dudak
bile bir bir çınlayan
ihtilâl haberidir
ve gecenin gümüş ipliklerden işlenmiş oluşu
nisan ayları gelince vücudu hafifletir
şahlanan grevler içinde kahkahalarım küstah
bakışlarım beyaz bulutlara karşı obur
marşlara ayarlanmak hevesindeki sesim
gider şehre ve şaraba yaltaklanarak
biraz ağlayabilmek için
fotograflar çektirir
babam
seferberlikte mekkâredir.

İnsanın
gölgesiyle tanımlandığı bir çağda

marşlara düşer belki bir kaç şey açıklamak
belki ruhların gölgesi
düşer de marşlara
mümkün olur babamı
varlık sancısıyla çığırmak:

Ezan sesi duyulmuyor
Haç dikilmiş minbere
Kâfir Yunan bayrak asmış
Camilere, her yere

Öyle ise gel kardeşim
Hep verelim elele
Patlatalım bombaları
Çanlar sussun her yerde

Çanlar sustu ve fakat
binlerce yılın yabancısı bir ses
değdi minarelere:
Tanrı uludur Tanrı uludur
polistir babam
Cumhuriyetin bir kuludur
bense
anlamış değilim böyle maceralardan
ne Godiva geçer yoldan, ne bir kimse kör olur
yalnız
coşkunluğu karşısında içlendiğim şadırvan
nüfus cüzdanımda tuhaf
ekmek damgası durur
benim işim bulutlar arşınlamak gün boyu
etin ıslak tadına doğru
yavaş yavaş uyanmak
çocuk kemiklerinden yelkenler yapıp
hırsız cenazelerine bine bine
temiz döşeklerin ürpertisinden çeşme
korkak dualarından cibinlikler kurarak
dokunduğum banknotlardan tiksinmeyi itiraz
nakışsız yaşamakları
silâhlanmak sanarak
çıkardım
boğaza tıkanan lokmanın hartasını
çıkınımda güneşler halka dağıtmak için

halkı suvarmak için saçlarımda bin ırmak
ıhtırdım caddeleri meğer ki mezarlarmış
hazırmış zaten duvar sıkılmış bir yumruğa
fly Pan-Am
drink Coca-Cola.

Tutun ve yüzleştirin hayatları
biri kör batakların çırpınışında kutsal
biri serkeş ama oldukça da haklı.
Ölümler
ölümlere ulanmakta ustadır
hayatsa bir başka hayata karşı.
Orada
aşk ve çocuk
birbirine katışmaz
nasıl katışmıyorsa başaklara ağustos sıcağı
kendi tehlikesi peşinden gider insan
putların dahi damarından
aktığı güne kadar
sürdürür yorucu kovalamayı.
Hanidir görklü dünya dünyalar içre doğan?
Nerde, hangi yöremizde zihnin
tunç surlardan berkitilmiş ülkesi
ağzı bayat suyla çalkanmış çocuğa rahîm olan
parti broşürleri yoksa kafiyeler mi?
Hangi cisimdir açıkça bilmek isterim
takvim yapraklarının arasını dolduran
nedir o katı şey
ki gücü
gönlün dağdağasını durultacak?
Hayat
dört şeyle kaimdir, derdi babam
su ve ateş ve toprak.
Ve rüzgâr
ona kendimi sonradan ben ekledim
pişirilmiş çamurun zifirî korkusunu
ham yüreğin pütürlerini geçtim
gövdemi âlemlere zerkederek
varoldum kayrasıyla Varedenin
eşref-i mahlûkat
nedir bildim.

CAN GAYRI

Satılmış AYDIN

kıvılcımlanarak açılan goncayı haykırır
ateşin edebiyatıdır yazdığımız
bakışlarıyla üzerimize gül yağdırır
tanıyıp yangını
gark olur yürek ansızın

poyrazın onulmaz acısı sızıyor tırnaklarımdan
bağrımda yayılırken bir gülün bayrağı
kan durmuyor bir gedik bulup zardan
yani dudağım buğulanıyor o zaman
taşıdığı ellerinin can sıcağı

yürek ki beslenir kavganın gereği
öyleyse ölüm tok demektir yaşandıkça,
beridir ateş ödünçtür güvenliği rüzgârın
hele bileyip kelimeleri
yerleştirmeli erkek çevrelere besmeleyi

bu sükûn yüzünde özümlenmesidir hüznün
dünya bir gül yastığıdır bilirsin
yüreğin izdüşümünce bütünlenir
yerle göğün bölüştüğü bir gülün
gür direnci büyür

MEKTUBAT'tan

Merhum Şeyh Mehmed Esad Erbilî Ef. Hz., 19. yüzyılın ortalarında (Musul) Erbil'de doğmuş, gençliğinde İstanbula gelmiş, bir ara Erbil'e sürülmüşse de sonra yine İstanbul'a dönmüş ve orada yaşamıştır. İmparatorluk zamanında, «Reis-ül -Meşayih» ünvanını almıştır. Menemen olayından ötürü yargılandığı günlerde vefat eden merhumun Mektubat, Kenz-ül-İrfan, Risale-i Es'adiye ve Risale-i Tevhid adlarını taşıyan eserleri vardır. Aşağıdaki mektuplar 1340 (1924) de yayınlanmış olan «Mektubat» adlı eserinden alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

[بسم الله الرحمن الرحيم]

Hak tealâ hazretleri, Kelâm-ı Kadim'inde

[ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويامرون بالمعروف وينهون عن المنكر واولئك هم المفلحون]

buyurmuştur.

Bu ayet-i celilenin hülâsa-i mânası bervech-i zir tefsir ve beyan buyurulmuştur.

Malûm olduğu üzere küffarın âdât-ı cahiliyye ve ahlâk-ı namerziyelerinden ictinaben ehl-i imanın badi-i halâsı ve bahis-i fevz-i felâhı olabilecek hakikatler sırasında umuma hitaben şeref-sadır olan âyât-ı sabıkada evvela takva ve taat, saniyen ehl-i imanın yekdiğeriyle ittifak u ittihad ve muhabbetle emir buyurulmuştur.

İşbu hakikat-ı meşruayı efrad-ı islâmiyenin cebeli, bedevi, kurevi, medeni kısımlarının cahillerine talim ve tefhim babında buyuruyor ki: Ey Cemaat-ı Müslimin. Sizlerden bir taife ulum-ı diniyyeyi talim ve tahsilden sonra avam nası tevhid-i hakikiye davet etsin. Şer'an, aklen, müstahsen olan eşyayı kendisi icra ettikten sonra sairlerine emretsin. Kezalik kabih olanları, kendisi müntehi olduktan sonra diğerini de nehy eylesin. İşte bunlar hakikaten ashab-ı feyz ü felahdırlar. Şayet Cenab-ı Hakkın evamir-i nevahisine itina etmez ve ilmi iktizasınca itaat ve imtisalda bulunmazsa tebliğ-i ahkâm-ı İlâhiyyeye şayan olamaz. İstese bile tesiri görülemez. Hülâsa-i kelâm Hak teala hazretleri âvam nasın zulmet, cehl ve measi-

dem halâs ve envar-ı maarifden behremend olmaları için bir cemaat-ı mahsusanın ilmen, amelen istikmâlini emr ü kifaye tarikiyle farz buyurmuştur.

Bu vazife-i mukaddesenin bar-ı mabih-il iftiharı şüphesiz ulema-i zâhir ve ulema-i bâtın yani meşayih-i kiram efendilerin uhde-i kifayet ve liyakatlarına tahmil buyurmuştur.

Evvela ulema-i zahirden bahsedelim: Herkesin meşhud u müsellemi olduğu vech üzere târık-ı ilmiyeyi ihtiyar ü iltizam edenlerin vatan-ı azizlerinden, yâr u diyarlarından iftirak edip onbeş yirmi sene gibi bir müddet-i medide için medaris köşelerinde kürbet zillet ve mihnet-i gurbeti ihtiyar ve tahsil-i ulum uğrunda sarf-ı mahasal-ı iktidar ederek alim olmakta mesail-i şer'iyyeyi, müracaat edenlere talim eylemekte bulundukları ca-yi iştibah değildir.

[شكر الله تعالى سعيهم]

Lâkin ilm-i zahirden daha mühim ve daha dakik olan ilm-i batın hususunda bugün kâffe-i enamın nokta-i nazarı her biri bir dergah-ı şerifi idare etmekte olan şeyh efendilere matuftur. İhvan-ı dinimiz, nezaketen, noksanlarımızı, muvaceheten söylemedikleri bir an-ı vahidde sebkeden ayet-i kerime icabınca, evvela seyr ü süluk sayesinde tahsil etmiş olduğumuz adab-ı tarikatimizi, saniyen; kavlen, fiilen, i'tikaden Şer-i şerif dairesinde bulunan amel ve ibadetimizi, salisen, rical-ı tarikat yetiştirmek hususunda matlub olan eser-i say ü gayretimizi tahkik ve tecessüsten hâli bulunmadıkları şüphesizdir.

[حاسبوا انفسكم قبل ان تحاسبوا]

Hadis-i Şerifine imtisalen insan herkesten mukaddem kendi noksanlarını arayıp bulmak ve ondan sonra esbab-ı istikmalini temine müsaraat eylemek gibi îrfan olmaz.

Malum olduğu üzere turuk-u aliyeden güzeran eden bilcümle selef-i salihin ve evliya-yı kâmilin daimi surette kendi kusur ve noksanlarını teftiş ve tefahhustan gafil bulunmamışlar. Nefslerini ithamdan, tekdirden, tevbihten hâli kalmamışlar. Teyid-i imandan, tezyid-i ikandan, tahsil-i irfandan istiğna buyurmamışlar.

[اطلبوا العلم من المهد الى اللحد]

Hadis-i şerifine imtisalen tarık-ı tefeyyüz ve istifadeden ayrılmamışlar. Mensub oldukları şeriat-ı mutahhare ve tarikat-ı münevverenin nuruyla vasıl-ı ser-menzil-i saadet oldukları gibi müntesip-

lerin dahi o meslek-i müstakimden teslik ile şah-rah-ı necata delâlet ve irşat buyurmuşlardır.

Zamanımıza müsadif olan ihvan-ı din, talim-i tarikat için selef-i salihine müracaat edemeyecekleri bedihi bulunduğundan, mevcud olan meşayih-i vakte arz-ı ihtiyaç etmeleri zaruridir. Talib-i tarikat olanların maddeten, manen esbab-ı tefeyyüz ve terakkilerini temin ve bahusus şeriaten ve tarikaten itikatlarını ihlâl eyleyecek akval ve ef'alden tevakki eylemek şüphesiz meşayih-i vaktin fariza-i zimmetidir. Dünyada olsun uhrada olsun vesile-i mefharetidir. Cenab-ı Hak celle ve ala hazretleri cümlemizi bu gibi hıdemat-ı mukaddeseden mahrum buyurmasın, piran-ı izâm efendilerimizin âsar-ı feyz ü bereketlerini üzerimizden eksik etmesin. Amin.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[بسم الله الرحمن الرحيم]

Estaizü bi-llah, [سبح لله ما في السموات والأرض]

bazı âyât-ı kerimede dahi (يسبح) buyurulmuştur. Yani, ezmine-i selasede ve daimi surette her şey, Hak teala hazretlerini cem'i nekayisten tenzih ve takdis eder.

Eşya, zevi-l-ukul ve gayri zevi-l-ukul olmak itibariyle iki kısma münkasemdir. Zevi-l-ukul olan kalen, zevi-l-ukul olmayan ise ala-rivayetin yalnız hâlen Hak teala hazretleriinn vahdaniyyet ve samedaniyyetini ,cemi-i nekayisten beraatini ikrar ve itiraf etmektedir. Zira ademden vücuda gelen bir alemin bir Sâni-i Kadim ve Hâlık-ı Azime vahdaniyyet ve samedaniyyet gibi sıfat-ı kemali câmi bir zat-ı vacib-ütta'zime ez her cihet ihtiyacı edille-i katıa ve berahin-i satıa ile sabit ve müberhendir.

[لو كان فيهما آلهة إلا الله لفسدتا]

Ayet-i celilesinden anlaşıldığı üzere eşya, ister nücum-u kevakib gibi ulvi, ister hayvanat u nebatat gibi süfli olsun binlerce senelerden beri layetegayyer ve layetezelzel bir kaide-i sabite ve bir hikmet-i baliğa üzere devam ve istimrarı kat'iyyen delalet ediyorki cenab-ı Hakdan başka bir Allah yoktur.

Estaizübi-llah, [هو الأول والآخر]

Hak teala Hazretleri evveldir, ezelîdir. Ahirdir, ebedîdir. İnkıza vü intihadan münezzehtir. Zahirdir. Bu meşhudatın kâffesi eser-i kudretidir. Batındır. Esrar-ı uluhiyyeti kainatın her zerresinde meknundur. Ve cümlesine vakıftır. Yani sabıken ve lahiken kâffe-i mevcudat teala ve tekaddes hazretlerinin envar-ı vücudun-

dan in'ikas etmiş bir takım zerrat u mezahirdir. Hakikatte zat-ı ecell ü akdesinden başka bir mevcud-i müstakil yoktur. [لا موجود الا هو]

Maamafih Hak teala hazretleri kendisine mahsus olan azamet ve uluhiyet sıfatlarından hiçbir mevcudu hissemend buyurmamış olduğundan abd, nimet-i vücuduyle şükür ve kanaat ederek vazife-i ubudiyyeti ihlâl ve ilkaat-ı şeytaniyeye tab'an mezalık-ı akdam olan hulul u ittihat gibi bir takım hayalet-ı batıla ile iştigal etmemelidir.

[هو الذى خلق السموات والارض فى ستة ايام الخ]

Cenab-ı Hak öyle bir kadir-i kayyumdur ki, beher günü bin sene gibi olan eyyam-ı sittede şu gördüğümüz semavat ile kürre-i arzı halk u ikmal etmiş ve cümlesini daire-i itaat ve inkıyadına dahil buyurmuştur. İstediğini yapar, dilediğini an-ı vahidde icra eder. Cenab-ı Allah, kainatı bir anda halketmeye kaadir iken eyyam-ı sittede irade ve ferman buyurması esbab-u âlâta ve vesait ü edavata muhtaç bulunan kullarına umur ve hususlarında isti'cal etmemek hikmetini talim içindir.

[يعلم ما يلج فى الارض وما يخرج منها وما ينزل من السماء وما يعرج فيها]

Arza dahil olacak herbir habbe ve zerrat ile yerden çıkan kâffe-i nebatata âlimdir. Kezâlik, semadan nazil olan katarat-ı emtar ile semaya uruc eden ebhire ve edhineye vâkıftır. Âyât-ı Kur'aniyenin meâî-ni zahiresiyle beraber mean-i batınası dahi mevcut olduğu ehadis-i şerife ile sabit bulunduğundan bu ayet-i kerimenin işaret-ı batıniyesinde urefa-i ümmet [ما يلج فى الارض].

salikin kalbine varid olan maarif-i rabbaniyeye ve [ما يخرج منها]

mükaşefat-ı kalbiyeye ve [وما يعرج فيها]

esma ve sıfat-ı ilâhiyeden tereşşüh eden ulum-u ledüniyyeye ve

[وما ينزل من السماء]

kelime-i tayyibeye işaret olduğunu beyan buyurmuşlardır.

Turuk-u aliyye ricalinden bir zata müracaattan maksat: Salikin zemin-i istidadına maarif-i ilahiye bezirlerinin ekilmesidir. Yalnız zikir talimi değildir. Zira bu cihet mütalâa-yı kütüb ile de müyesser olabilir.

Abdülkadir Geylani kaddesallahü teala sirrahu-un-Nurânî hazretleri müntesibin-i tarikatlerine hitaben: Ben sizin yalnız zahirini-

zi tezyine memur değilim. Belki arazi-i kulubunuza marifetullah fidanlarını dikmeye ve anları iska ve terbiye etmeğe memurum. Ta ki, büyüsün dal budak versin. Berk u barından istifade olunsun, buyurmuşlardır.

Evet. Bir insan nefs ve şeytan gibi iki adüvv-i ekbere mukavemet edemiyeceğinden bunlara galebe etmek ve celail-i mevahib-i Rabbaniyeden bulunan, insaniyet ve islamiyetin gayesi olan saadet-i ebediyye ve selamet-i sermediyyeye nail olmak için turuk-u aliyyeye arz-ı dehalet ve aleyhissalatü vesselam efendimiz hazretlerine müntehi olan bir silsilet-üz-zeheb-i maneviye rabt-ı inabet etmek lazımdır. Salik-i tarikat ancak o manevi olan kuvvet o mevlevi muavenet sayesinde düşman-ı ikbal ve rehzen-i hal ü istikbali olan nefis ve şeytana galebe eder. Ve Hak teala hazretlerine kemal-i itaatla kendini mukarreb eyler. Yani sırat-ı müstakim-i şeriattan zerrece inhiraf eylemez.

Kaale teala [وهو معكم اينما كنتم]

Malum ola ki bu maiyyet, maiyyet-i zatiye ve zamaniye olmadığı gibi hulul u ittihat tarikiyle de değildir. Belki ,mecmu' mezahirde şemsin ziyası gibi mücerret zuhur ve huzur tarikiyledir. Yani hazret-i Allah cemi' ef'alinize, kâffe-i ahvalinize vâkıftır. Âlimdir. Nâzırdır. Semavat u arzinde her ne ki mevcud ise kendi mülküdür. Ve herkesi âmâl-i saliha veya fasidesi nisbetinde cezalandırmak hakk-ı sarihidir. Bu ayet-i celileyi bildikten sonra ahad-ı nasın huzurunda ef'al-ı kabiheyi irtikâp edemeyenler huzur-ı akdes-i bâride ne cesaretle o ef'al-ı kabiheye tasaddi edebilecekleri cidden şayan-ı hayrettir. Acaba bu gibilere de âkil denir mi?

Hak teala hazretleri vahdet, kudret ve kibriya ve âzâmet gibi bazı sıfat-ı ilahiyesini beyan buyurduklarını müteakip kullarını zat-ı ecell-i âlasına ve resul-ı zişan-ı müctebasına, imana, yani inkıyad ü itaata ve infak-ı mal suretiyle muhtaciyne muavenete memur buyurmuştur. Zira amel ü ibadetten âri olan bir imanın, bir kavl-i mücerredin, sebeb-i necat olamayacağı hadis-i şerifte beyan buyurulmuştur. Kezalik vücub için olan emr-i ilahi mucibince zekat ve tasadduktan imtina edenler evvela hâlık-ı azime âsi olacakları gibi hukuk-ı nası dahi iptal etmiş ve buhelâ' sınıf-ı safiline dahil olmuş olurlar. Bahilin ise bila-azab ve laikab dahil-i cennet olamıyacağını muhbir-i sadık aleyhissalat ü ve-sselâm efendimiz hazretleri hadis-i şeriflerinde mae-l-kasem beyan buyurmuşlardır.

[العبد وماله لمولاه]

Kaidesince kulların yed-i tasarrufuna tevdi edilmiş olan mal

ve servetin kâffesi hakikatta hak teala hazretlerine ait olmakla beraber iman ve itaat ve infak-ı mal ile fukara ve zuafâya muavenet eden ashab-ı merhametin fazlen ve keremen ecr-i kebir ile taltif ve tebşir buyurulmuş oldukları mevahib-i seniyye-i ilâhiyedendir.

Lakin bu gibi sıfat-ı hasene ile mevsuf olmayanların haklarında beşaret olmadığı şöyle dursun, birtakım vaiyd ile de tahdit buyurulmuş oldukları nazar-ı itibar ü gayretten dûr tutulmamalıdır.

ON İKİNCİ MEKTUP

Tarikat-ı aliyemizin envar-ı füyuzatından hakkiyle müstenîr olmak için bir talib-i sadıkın ne yapmak lazım geleceği sualinize karşı cevaben ifade olunur ki: Bir salikin teali ve terakkiyatı ve tabir-i aherle tayy-i makamatı şübhesiz esna-i sülukunda memur bulunduğu evrad ü ezkara muvazebet ve kemal-i riayeti sayesinde olacağı tabii ise de esas olmak itibariyle iki hakikattan ayrılmaması da muktazidir. Bunlardan birincisi

[ما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا]

ayet-i celilesine tevfiken şeriat-ı mutahharede gösterilmiş ve aleyhissalat ü vesselam efendimiz hazretlerinin akval ü ef'alinden anlaşılmış olan evamir ü nevahiden ser-i mu inhıraf etmemesi olduğu gibi ikincisi dahi [وكونوا مع الصادقين]

emr-i ilahiye imtisalen salikin itikadınca emniyet ve sadakatı tahakkuk etmiş ve iltizam-ı şeriat ve tarikat gibi iki şahid-i âdilin şehadetiyle ehliyeti kesb-i sübut eylemiş bir mürşidin devam-ı rabıtasından ibarettir. Şunu da ifade edelim ki şeriat-ı mutahharenin evamir ve nevahi itibariyle başlıca iki kısmı vardır. Evamirden maksat bilcümle feraiz ve nevafil olduğu gibi nevahi dahi Cenab-ı Hakkın haram buyurmuş olduğu kavl ve fiilden ibarettir. Kaale aleyhisselam [الإيمان نصفان فنصف في الصبر ونصف في الشكر]

Yani iman-ı kâmil iki nısıftır. Bunlardan birisi irtikâb-ı menahiden imtina manasına olan sabırda imtisal-i evamir ve itaat-i ilahiden ibaret olan şükürdedir.

Malum ola ki hadis-i şerifde menahiden imtina evamire imti-

salden mukaddem zikir buyurulmuş olduğu iki nükteye işarettir ki: Bunlardan birisi def-i mefsedenin celb-i maslahadan mukaddem bulunduğu, ikincisi ise ibadet ve itaatın kâffesini ifa ve icra eylemek kuvve-i beşerin haricinde ve ictinab-ı menahi ise her bir ferdin imkânı dahilinde bulunduğundan fevaidinin daha şumullü olduğudur. Hatta diyebilirim ki, âlem-i İslâm için mutasavver olan teali ve terakkinin en mühim sebebi terk-i measidir. Measiden müberra ve terk-i measi sevabından muarra bulunan melaike-i kiramın makam-ı tabiilerinden terakki edemedikleri dahi bu mânâyı müeyyeddir. El-hasıl menhiyat ve muharremattan tevakki ve ictinabın terakkiyat-ı maneviyeye hadim olduğu kadar menafi-i maddiye ve fevaid-i cismaniyesi dahi nazar-ı itibardan dûr tutulmamalıdır. Menhiyatın, insanların mal ve canına, şeref ve şanına iras ettiği zarar ve ziyanın kabil-i telafi olmadığı ashab-ı basiretin malumı ve müsellemidir. Mevlam hazretleri basıramızı müşahede-i Hakdan ve samiamızı istima'-i hakikattan mahrum buyurmasın. Amin.

DOKSAN ALTINCI MEKTUP

Bundan bir sene mukaddem müşahede buyurmuş olduğunuz rüya-yı sadıkanın saikasıyle, tarika-ı aliyye-i Nakşibendiyeye şeref-i intisabınızı müş'ir ve şimdiki halde salat ü selam ile zikr-i nefese memur bulunduğunuzu mübeşşir, 4 nisan 321 tarihli bir kıt'a-i iltifatnâmeye nail oldum. Cenab-ı Hakkın ihsan buyurmuş olduğu ihlas ve muhabbetinizi adeta tecessüm etmiş gibi telakki eyledim.

Peder-i alinize teşekkürde bulundum. Zira [وحسب لك الاحسن كرم الدار] buyurulmuştur. Hak teala hazretleri zatınız gibi bir asl u füruu, usul u füru-u din ile feyzyab ve iki cihanda muvaffak u kâmyab eylesin. Amin.

Hafız Mustafa efendi ve Zihni efendi biraderlerimizden beyan-ı memnuniyet buyurulmuş idi. Evet. Bunlarda olan ihlas ve muhabbete fakiriniz dahi gıpta ediyorum. Bunlarda olan kuvve-i cazibeye hayret ediyorum. Bunların düruğ-u maslahat-amizine teaccüb ediyorum. Fakirinize isnad ettikleri menakibden külliyen mahrum olduğum halde faidesini dahi hissediyorum. Mevlam hazretleri bunları ihlas ve muhabbetleri nisbetinde bizimle ve sizinle beraber muammer buyursun.

Nefs-i emmareye zebun, hile ve desaise mağbun olan gafilan-

dan etmesin. Fakiriniz bunların cemaatinden mahrum isem de hamdolsun iltifatlarına meşmulüm. [اول رفيق ثم الطريق]

buyurulmuş olduğu gibi zat-ı alinizi bu gibi zatların ve bahusus faziletli hoca Yekta efendi biraderimizin sohbet ve muhabbetine delalet ve tergib eder, ve hakk-ı fakiranemdeki temasil-i kalbiyenin devam ve bekasını istirham eyleyerek hatm-i güftar eylerim. Vesselam ü aleyküm ve rahmetullah ve berekâtuh.

YÜZ OTUZ BEŞİNCİ MEKTUP

Cenab-ı Hakkın emrine itaat, nehyinden ictinab her bir mümin için mümkinattan olduğu halde bir tarikat-ı aliyeye intisabdaki gaye ve maksadın neden ibaret olduğunu sual buyurmuş idiniz. Cevaben ifade olunur ki:

Kutb-u Rabbâni ve Gavs-ı Samedani, Abdülkadir ül-Geylani hazretleri ile bir hayli eazim-i ricâl, tarikat ve şeriatın müellefatında

[من لا شيخ له فشيخه الشيطان]

kaziyesi hadis-i şerif-i nebevi olarak ifade ve beyan buyurulmuş ve bunun sıhhat-ı mânası ise müteaddid âyât-ı Kerime ile kesb-i sübut eylemiştir. Ez an cümle' Hak celle ve ala hazretleri

[ألم أعهد اليكم يا بنى آدم ان لا تعبدوا الشيطان]

buyuruyor. Yani, ey! Beni adem. Delail-i akliye ve nakliye ile size emretmedim mi? Şeytana ibadet, yani emirlerine itaat etmeyiniz. Demek ki şeytan, kuvve-i müdafaadan aciz bulunan bir mümine karşı sıfat-ı amiriyeti takınmak ve ilka-i mefasid ile itaat-ı mevlâdan alıkoymak hususlarını kendisi için mühim bir vazife ittihaz etmiş ve tesirini bile müşahede eylemiştir. Binaenaleyh

[وكونوا مع الصادقين]

ayet-i celilesiyle sadır olan emr-i ilahiye imtisalen bir tarikat-ı aliyyeye dehalet ve o tarikat-ı aliyyede mevcut olan ekâbir-i ümmetin imdad-ı ruhaniyeleriyle kesb-i kuvvet eylemek zaruridir. Zira

[من دخل قوماً فهو منهم]

buyurulmuştur. Şüphesiz bir insan, cemaat-ı sufiyede muhabbeten

iltihak eder ve zikr ü fikirlerine iştirak eyler ise onlardan ma'dud olacağı gibi mahşerde dahi zîr-i himayelerinde bulunacaktır. Kaale aleyhisselam [يحشر المرء مع من احب]

Bu müddeanın daha ziyade tavzih ve tenviri arzu olunur ise

[الخناس الذى يوسوس فى صدور الناس]

ayet-i celilesini irae edebiliriz. Cenab-ı Hak hannastan istiazemizi emir buyuruyor. Hannas şeytandır. Bir şeytan, müminleri tarassud etmekte ve kalbin zakir olduğunu ihsas edince geri çekilip savuşmakta olduğu gibi zikirden gafil bulunanlara da ilka-i mefsedet eylemektedir. İşte bunun için dünyada iken bir tarikat-ı aliyeye intisap etmek ve mürşidin talim ve telkin ettiği zikr-i şerif ile kalbini ihya eylemek herbir mümin için ehemm ve elzemdir.

Şunu da ilave edelim ki, şeytan-ı lâinin, müntesibin-i meşayihe zafer-yâb olamayacağı tafsilât-ı sabıkadan anlaşılır ise de meşhudat ve mesmuat ile bu müddeayı isbat eylemek kabil olamıyor. Zira: Müntesibin meyanında kanun-u ilahi olan şeait-ı mutahharenin bazı ahkamına riayet ve bahusus alamet-i iman olan eda-i salata hakkiyle dikkat etmeyen kimselerde mevcut olduğu şüphesizdir. Buna cevap olarak ifade olunur ki: Hadis-i şerifde olan 'Şeyh' ten maksat, bu isim ile müsemma olan bir şahıs olmayıp belki arif-i billah ve sıfatih olmakla beraber ibadet ve taatine velev ki kalb ü niyette olsun mevazıb, measiden müctenib, inhimak-i lezaiz ve şehevat-ı nefsaniyeden mâriz, hadim-i şeriat ve mürevvic-i tarikat olan bir zattır. Bu böyle olduğu gibi mensub olanlar dahi mürşidin şeriat ve tarikat dairesinde bulunan emirlerine itaat etmesi lâzımedendir. El-hasıl, hadis-i şerif'in mâna ve mefhumundan hakkiyle müstefid olmak, şerait-i maruzanın vücuduna mütevakkıftır. Bu müddeayı isbat için misal olarak diyebilirim ki: Bir malûlün illetinden rehası elbette bir hekim-i hazık'ın ve vermiş olduğu ilâcın hüsnüisti'maline mütevakkıftır. Hekim. hâzık olmaz veyahut malul olan kimse aldığı ilâcı hüsnü isti'mal eylemezse matlup olan şifa intizar olunmaz.

Cenab-ı Hak celle ve ala hazretleri, bil-cümle muvahhidini ilaâhir-izzaman, tabib-i maneviden nevmid etmesin. Emraz-ı kalbiyelerinin bekasiyle afiyeti uhreviyelerini tehdid buyurmasın. Amin.

YİTİK CENNET

I

Â D E M

Zülküf CANYÜCE

Ş e y t a n

Âdemle Havvanın Cennette öncesiz sonrasızmışcasına mutlu bir hayatı yaşadıkları zaman gibiydi Batının soluğu bize doğru gelmeden önce. Bu soluk bize ne zaman geldi? Bu soluk geldiği için mi değişmeğe başladı yüzümüz? Bozuldu ve bir maskeye dönüştü? Dağlarda bilinmeyen bir bitkiyi yiyip de ondan gizli ve sürekli bir zehirlenmeyle yüzünün biçimini ve yaşamasının anlamını yitiren bir varlığa mı dönüştük? İlk soluk ve ilk ürperti anını ayırmak ne zor. Yabancı ve yalancı bir şafağın loş bir dudağa bıraktığı ilk kırağı, ilk çığ. Dışardan gelen soluğun belli belirsiz dokunuşu mu, yoksa iç ateşin dışarıya fırlattığı bir şüphe kabarcığı mı? Ne olursa olsun, ilk hücre ister içerden gelsin, ister dışardan konuk olsun, içerden gelenin dışardan geleni, veya dışardan gelenin içerden geleni sarıp sarmalayarak bir kanser hücresinin ölümcül hayat iştihasıyla büyümeye başlaması önemli. İçerden de gelse, dışardan da, bu imaj kuruyup gidecek bir sivilce değil, bir mevsim krizi değildi. Bir kültür alerjisinden fazla bir şey. Ben bunu Âdemle Havvanın Cennette şeytanla ilk karşılaştıkları an imajıyla düşünüyorum. Şeytan içerden mi gelmişti, dışardan mı? Bence daha önemlisi dışardan gelen şeytanın çağrısını dinleyen bir kulağın hemen içerde hazır oluşuydu. Doğruluk, güzellik, iyilik ideasına bir kontrpuan olarak.

İlâhinamedeki o şeytan öyküsünü hatırlıyorum burada birdenbire. Nasıl da dışarda olan şeytan, Havvanın çocuk sevgisi ile Âdemin saflığının birleşmesinden faydalanarak ve görünüşte yenilerek insanın içine girmenin yolunu bulmuş ve sonunda Âdemin içinden şöyle fısıldamıştı: «Şimdiye kadar dışındaydım ve her zaman için,

yenilmem mümkündü. Ama şimdi içine girdim, etine ve kanına karıştım. Artık yenilmem mümkün değil.»

Şeytanın bu kendine güvenli zafer sesi, acaba bir gerçeği mi ifade ediyor? Bu meydan okuyuşa kanıp susacak mıyız? Yoksa bu, insanda panik uyandırmak için bir oyunu mu şeytanın? Şüphesiz, şeytan, büsbütün yalana dayanmaz, büsbütün hakikata dayanmadığı gibi. Bir psikolojik realiteden çıkar yola. Bir beneklik hakikatı yalan bulutunda gezdirir; her toprağa, umulmadık her toprağa bir ab-ı hayat gibi düşürdüğünü sanır. Ama düşen ab-ı hayat değildir. Dirilten yağmurlar olduğu gibi çürüten yağmurlar da vardır. Şeytanın bu meydan okuyuşu incelenmeğe muhtaçtır. Eğer bir iççağrımız olmasaydı şeytan ne yapacaktı? İçimize girebilecek miydi? Şeytan bütün gücünü bizden alıyor, farkında değil. Bizden kopup yine bize gelen, bizden bir türlü ayrılmayan, ayrılamayan, aleve aşık bir pervane gibi ruhumuza koşan odur. Ama aleve düşen, o yüce aleve düşen de onu yakmaktır. Yakmadığı sürece kendi saflığını yitirecektir alev.

Evet, şeytanın bu meydan okuyuşu incelenmeğe değer. Kendi gücüne ne de kolay anıtlar dikiyor şeytan? Ne de çabuk zafer türküleri çağırıyor ruhumuzun o ağustos böceği! Tanrı'nın kendisine verdiği bir ödevden haberli mi değil? Kaderin bir gongu, bir alarmı, bir kamçısı olduğunu unutuyor mu? Yoksa kendi özünden duyduğu utanç onu saklamayı mı istiyor? Şeytanda utanç mı? Ne paradoks. Bir aşağılık duygusu belki. Ve en doğrusu, insan önünde bir aşağılık duygusu. Yaradılışında yüreğine konan kıskançlık beneği. Ruh gecesinin silinmez izi.

Evet, şeytanın bu öğünme çırpınışını incelemeli. Kime karşı öğünmekte? Boşluklara, yokluklara, uzaya, taşlara, kayalara, yıldızlara ve güneşlere karşı mı? Hayır! İnsana karşı. Bu, ilk güçlü karşı çıkışta onun önünden kaçacağının ve paniğe kapılıp teslim olacağının gizli bir itirafı, ipso facto bir itirafı.

Şeytansız insan (Âdem) düşünülemediği gibi (düşünülürse o insandan ne eser kalır) başka uygarlıkların soluğuyla karşılaşmayan bir uygarlık da düşünülemez. Güçlü uygarlığın, Âdemin şeytanla karşılaşması, yenilir gibi olup düşmesi, sonra tövbe yolunu tutup tekrar güçlenmesi gibi, başka uygarlıklarla büyük ve köklü karşılaşmalar yapması gereklidir.

D ü ş ü ş

Ah! Düşüşsüz insan! Benden övgü bekleme. Düşüşün tadını almayan insan! Senin, yücelerin serinliğinden, arılığından ne habe-

rin vardır? Ruh gecesinin yedi katlı karanlığına batmamış yürek! Sana ışıklar ve aydınlıklar ne der? Ey zindanda bir gece geçirmemiş dost, güneşe doğru çılgın koşuyu yapacak çocuk olabilir misin? Ey yükseklerden büyük seslerle düşen su, bu yalçın kayalara bir şelâle borçlu olduğunu biliyor musun? Sessiz ve dilsiz duran mezartaşı! Kitabendeki çizgiler, iniş ve çıkışı derinleştikçe seni tarihin içine yerleştirir, farkında mısın?

Cennette hiç bir sarsıntıya uğramadan yaşayacak olan insanoğlu mu, yoksa ayağı kayarak yeryüzüne düşen ve orda ab-ı hayatı ararcasına karanlıklar arasından geçen, dünya çilesini çektikten sonra Tanrı'ya özlem duyan insan mı? Seçilmiş olan hangisidir? Şanlı olan hangisidir? Yurdunu hangi insan daha çok sevecektir: doğduğu yerden ölünceye kadar hiç ayrılmayan insan mı? Yoksa en genç çağında yurdundan ayrılarak savaşa gitmiş, esir düşmüş, bir daha dönme umudunu tam yitirmişken ansızın esen bir hızır yeliyle kendisini yine ülkesinde bulan insan mı? Artık bu insan yurdunun taşlarına ve topraklarına ne sevgiyle bakar; güneşin kendi ülkesinde suya düşüp bin parça oluşunu ne kalb titreyişiyle izler? Bir çiftçiyi tarlasından koparmak ne demektir? Daha doğrusu kopardıktan sonra ona tarlasını iade etmek? Ona hayat bağışlamak budur işte. Ya sevdiği kadına hemen bir el uzanışıyla kavuşan insanla ona her uzanışında yere çarpılan, düşen, bataklıklara saplanan, sonra yine ölümden dirilmişcesine doğrulan, didine didine sevgilisine doğru giden, onu erişilmez bir yücelikte parlar bulan, ve ona tekrar yaklaştığında Zatüssuver Kalesine yaklaşmışçasına büyülü burçların açılarak zehirli oklar yağdırdığını gören ve yine bitmez tükenmez Çin ülkelerine düşen, yine savaşa savaşa, ölüm ve korku devlerini kıra kıra, peri kördüğümlerini çöze çöze yeniden sevgi hedefine doğru yönelen insandan hangisi daha çok hayatın kabuğunda veya incisindedir? Düşen insandır, hayatın sesini işiten, iç sesini duyan.. Hakikatlara kurban gibi başını uzatmış olan odur. Tanrısal bıçağın parıltısını o görmüştür. Akmadan önceki kanın şırıltısını o işitmiştir. Artık hayatı boyunca o şırıltı kulaklarındadır. Hayat, o şırıltıyla taze ve yenidir her an.

Düşmemiş medeniyet var mı? Olsaydı ne değeri olurdu? Önemli olan bir medeniyetin düşmeyişi değil, düşüşü dirilmesiz ölüme dönüşmeden doğrulmasını bilmesidir. Böyle olursa, düşüş, doğruluşun ve dirilişin bir bağışıklığı gibi o uygarlığın ömür boyu yeni düşüşlere karşı direnişini sağlayacaktır.

Düşüş, fizik anlamlı yaşantıya metafizik bir anlam getirecektir. Düşüşsüz hayat, bir fizik akıntısı, bir biyolojik devinimden baş-

ka bir şey değil. Ama düşüş bir dirilişi getirirse, hayat, fiziği aşkın bir deneyle zenginleşmiş, transandantal anlamına kavuşmuş olacaktır. Hayat, ıstırap ve azaplardan sonra gelen ruh yücelişlerinin sırrına erecektir. Görünmeyen dünyadan yankılarla sonsuzluğu dünyadayken yaşayacaktır insan. Hayat, ölümle terbiye edilmiş, ölüm buzhanesinde dinlendirilmiş ve tabaklanmış olacaktır.

Ölümün ve mezarın anlamı da bu değil mi acaba? Bir düşüşten sonra bir yüceliş gelmesi için hayata ve insana yüklenmiş bir çile saati. Ah, bir sarkaç gibi bir ölüme, bir hayata gidip gelen ruh'larla, sadece biyolojik yaşantının içinde vakit dolduran ruhlar arasında ne büyük uçurum vardır?

Yılan

Cennetin kapısında bekleyen yılan! Yoksa o görülmemiş renklerini cennetten mi aldın? Müziğe olan o korkunç tutkun, o, genç kızların mendilini en titiz bir duyarlıkla sana katlatan aşkın hep o korkunç ödevinden kalan mutlu izler mi? Yoksa o pırıl pırıl pulların, o alev gözlerin, o ses sevgin ve aşk tutkun, hep içinde taşıdığın zehri daha iyi belirtmek için tanrısal bir ceza fonu gibi görüntünün hemen arkasına yerleştirilmiş bir paradoks panosu mu? Her neyse, sen bu ifadenle her çağda çağdaş, ve yine her çağda arkaiksin. Arkaik ne kelime, adeta dünya zamanından öncesin; bir bakıma hep cennete bitişiksin, ama cehennemi yaşıyorsun. Cehennemsin, küçük bir cehennemsin. Doymamak üzere toprak yutuyorsun, toprak yutmaya mahkûmsun. Çünkü: Topraktan öncesin. İnsanı toprağa getirme mesajının büyük elçisisin. Gözle görünmeyen şeytanın gözle görünen çekisin.

Kalbin kapısını bekleyensin, içine bir parça şüphe atmak için. Zatüssuver Kalesinin sırlarından haberlisin, o yüzden değil mi ki, dışını böyle süsleyerek içindeki boşluğu gizliyorsun. Bir ucundan cennet, bir ucundan cehennem görünen sihirli bir boru gibisin. Toprağın eksi mesajına iştihalı bir elçisin, şeytanın soyut sınırlarını kırıp insanla yüzyüze gelmesi için gün ortasındaki kızıl bir güneş sıcaklığından bir halka, bir kemersin. İhanet mimarisinin çelikleşen kemerisin.

İnsan ruhunun, insanlık ruhunun yılanları vardır; uygarlıkların çökmesi için bekler dururlar sınırlarda. İki uygarlık bir araya geldi mi hemen yılanlar köprü durumunu alırlar. Adeta iki uygarlığın bir araya gelişindeki ilk sıkıntıdan doğarlar. İyi köprüler de

vardır, güvercinlerden, defnelerden, zeytin hışırtılarından ve çam iğneleri aralıklarından, ağaçtan ve çiçek tozlarının çılgınlığından. Ama bütün uğurlu habercilerin mevsimi vardır ve o mevsim bahardır. Ama yılanın mevsimi yok. Kışın donukluğu içinde o yine sağdır, zamanını bekleyen bir kara bilinçtir; baharda uyanıp kımıldayan küçük bir çin şer ilâhıdır; yazın ateştir, yangındır, kızgın bir tufandır, sonbaharda da ebedî dönüşün izinlisi, dinlenicisi, çamaşır yıkayıcısı, kasarcısı, badana ve sıvacısı, ev hazırlayıcısıdır.

Yılanı mı suçluyorum! Hayır, bu bir suçlama değil, bir tasvirdir belki. Bir alın yazısının tasviri. Yaradılıştaki sürekliliğin geçiş noktaları siyah beneklere bakış da gerekli, o da gerekli; yılan da gerekli yaradılışımız için. Yaradılışımızın anıtlaşması için. Yaratış ki bir anıttır; yaradılış da ona yakışsın diye yılan da gerekli, akrep de gerekli, bulut da gerekli. Nasıl ki, leylâk da gerekli, nergis de gerekli. Leylâka sürünen yılan; dalından kopmamış kirazı yuvarlayan yılan, hilkat tablosunu tamamlayan paradoks levhası.

İşte yılanın gözlerindeki ve pullarındaki bu miknatis bir çok saf ruhları çeker ve dışarı çevirir; bu yalancı pırlanta ışıkları dış uygarlığa vurur ve orayı bir yakut sağnağı şeklinde gösterir. Yılanın uzaklarda beliren böyle yapma eleğimsağmaları vardır; gözlerin yılanı eleğimsağmalar. Ah, biz nice eleğimsağmalar gördük, nice yalancı eleğimsağmalar gördük yüzyıllar içinde Avrupa uygarlığında. Bize gösterenler oldu ve biz onların gözünden gördük.

Ne iyi ki yılanların da zaafları vardır; yılanları istenilen yöne çevirip dans ettirmek için ruhun musikişinaslarının sökün edip gelmesi gerekli. Yılanlar da büyük musiki içinde erir. Uygarlığın büyük armonisine çarpıla çarpıla, döne döne gözlerden kaybolurlar. Uygarlığın güçlü seslerine ihtiyaç vardır; ihaneti bile dağıtır, toz dumana çevirir seslerine.

Kutsal ekmeğe ihanet eden gibi, gök azığına ihanet eden gibi, uygarlık özüne ihanet edenler de bulunacaktır. Bunlar kırmızı ışık yerine yeşil, yeşil ışık yerine kırmızı ışık yakan trafik düğmeleri gibidirler. Uygarlığından yetersizlik duymanın sonucu değil bu. Yeterlilik duygusundan yoksunluk bu. Yaşamak için gerekli en az metafizik doygunluk düzeyine bile erişemeyen yılanın ruhu gibi.

Havva

Havva bir imaj mı bu macerada? Ne demek? Bir unsur diyecektim. Ondan da fazla bir şey. Söz gelimi imaj dedim. Söz gelimi

unsur diyebilirim. Ama Havvanın anlamı, Âdemin anlamı demek bir bakıma. Bir bakıma ondan da fazla bir şey. Çakmak kayalarından fışkıran pınar bir iğfal mi? Evet, belki bir iğfal, bir baştançıkarma? O iğfalden hayat fışkırıyor. Nasıl ki, yağmurun gelişi göğün iğfalı gibi. Nasıl ki, gülün açılışı, evrenin bir baştançıkışı. Döl, iğfale bağlanmış insan ve yaradılış zinciri, Havvanın şanına armonikalar.

Havva için armonikalar.

İnsan soyu, bu armonikaların sırrını göğsünde saklar. Kadın, erkek için hayatla ölüm arasına gerili bir kemandır adeta. Doğduğu andan ölünceye kadar ona yaklaşmalar, ona katılmalar ve ondan kopmalar sürüp gider.

Havva Âdeme bir çıkmadır, bir dipnotu. Ama öyle bir çıkma ve dipnotu ki, asıl metnin anlaşılması için kaydı gerekli.

Havva ilkin bir yankı, bir gölge gibi idi. Varlığını Âdeme borçluydu. Bu yüzden bir diyaloğ kurulamıyor, bir eser ortaya çıkmıyordu. Ağaç vardı, ağacın hülyası vardı. Ama çiçek ve meyve yoktu. Ya da çiçek açmıştı ağaç ama bir türlü çiçek meyveye dönüşmüyordu. Çünkü: Mevsim hep ayni kalıyordu, değişmiyordu. Meyvenin ortaya çıkması için mevsimin değişmesi lâzımdı.

(Devam edecek)

NEYNAME

Abdullah Öztemiz HACITAHİROĞLU

15 inci Milâdî yüzyılın büyük sôfîlerinden Şeyh Ömer Ruşenî Dede Aydın'lıdır. Bir gazelinde:

Sorarsan tuhfesi Mısr'ın şekerdir
Velî Aydın ilinin Ruşenî'dir.

der. Rûşenî, Aydın'a, Aydınlığa mensup anlamına gelir; bu mahlâsı da bu yüzden almıştır. Babasının adı Ali'dir. Gençliğinde okumak için Bursa'ya gelmiş, orada iken bir süre gençliğin verdiği kayıtsızlıkla başıboş dolaşıp, zevk ve safâ âlemlerine kendini kaptırmıştır. Sonra bu durumlardan pişmanlık duyarak Karaman'da irşad ile meşgul olan Şeyh Alâ-üddinî-i Halveti'nin yanına gitmiştir. Orada derviş olmuş, kardeşinin tavsiyesiyle Bakû'ya gidip Halvetilerce ikinci pîr sayılan Seyyid Yahya Şirvanî'ye derviş olmuştur. Onun emri ile Gence'ye ve Karabağ'a gitmiş, tarîkatı oralarda yaymış, sonra Tebriz'e gidip Akkoyunluları nüfuzu altına almıştır. Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Selçuk Sultan Hatûn onun adına Tebriz'de bir tekke ve cami yaptırdığı için oraya çekildi; bir çok değerli mürid yetiştirdi. Bunların en ünlüsü Halvetilik tarikatının Gülşeni kolunu kuran Diyarbekirli Şeyh İbrahim Gülşeni'dir. 1487 de vefat etmiş ve Tebriz'e gömülmüştür. Mevt-i Mevt ebced hesabıyla ölüm tarihidir. H. 892.

Hazret-i Mevlâna'nın:

Dîdem rûh-i hûb-i gülşenî râ
An çeşm-ü çerağ-ı rûşenî râ

beyti ileride Ruşenî ile Gülşenî'nin geleceklerine dair söylendiği bir kerâmeti olarak kabul ediliyor.

Rûşenilik, Tanrı adlarını anmayı esas tutan bir yoldur. Şiirleri sade, akıcı ve kişiliği olan eserlerdir. Miskinnâme, Silsilenâme, Çobannâme, Kalemnâme, Aşknâme adını taşıyan mesnevileriyle 5 kaside 100 e yakın gazel, 5 tercii bend ve 100 den fazla kıt'ayı içine alan bir de divanı vardır. Bâzı beyitleri Asâr-ı Aşk adı altında küçük bir kitap olarak yayınlanmıştır. (Asââr-ı Aşk; Dersaâdet-i İstanbul ;1316 Şirket-i Sahhafiye-i Osmaniye Matbaası, 76 sayfa).

Neynâme

Rûşenî'nin bir mesnevîsidir. On bölümden ortaya çıkmış olan bu mesnevî 600 beyitten ibârettir. Ney'i dile getirip konuşturan, Hz. Mevlâna ile Hüsameddin Çelebi arasındaki bazı konuşmaları ve menkibeleri, Hz. Ali ile Hz. Muhammed (S.A.V.) Efendimiz arasında geçen bir konuşmayı anlatan bölümleri vardır. Ayrıca aşk ile ney'in birbirine soru sorup cevap vermeleri bölümünden başka dua, yakarış bölümleri de bulunmaktadır. Türk Edebiyatında bir eşine daha rastlanmayan bu lirik poemin şaşılacak derecede güzel ve sâde dille söylenmiş bölümleri ve üstün şiir unsurları taşıyan mısrâları vardır. Türk Dili bakımından da ayrıca önem taşımaktadır. Böylesi bir eserin beşyüz yıldan beri basılmamış olması şaşılacak şeydir.

NEYNAME'den

NEY'İN VASIFLARI VE MESNEVÎ SAHİBİ HAZRET-İ MEVLÂNA'NIN TARİF EDİLMESİ VE BAZI MENKİBELERİN ANLATILMASI

Ey şüde atşan-ı bahr-i manevî
Âşinayî-gin be- bahr-ı mesnevî

....
....

....
....

Pâk olmak istesen manend-i bat
Yerde tap gez mesnevî bahrine bat

Mesnevî bahrine dal gavvâs-vâr
İstesen her türlü mânâ anda var

Lafzı gûya cismidir mâ'nâsı rûh
İrer andan talibe feth ü fütuh

Mu'tekıd olanadır azb-i azab
Münkire zehr-i helâhildir azab

Hiss-i hayvânî kaçan idrâk eder
Mesnevî'yi derk-i fehm-i pâk eder

Mesnevî'nin ey aziz-i muhterem
Medhidir gûya arab hezli acem

Hemnişin olmuş ya hod iki güzel
Her birisi bî nazir ü bî bedel

Hezlidir bî-misl ü medhi bî-nazir
Herbiridir talib içün dest-gir

Hezl ü medhi bir varakda ey veled
San durur gülşende iki servî kad

Ba'zısıyçün hezli seyfullahdır
Ba'zıya bir hoş mutiyb efvâhdır

Ya karışmış ola iki tayife
Benzeyib biri birile tayife

Hezl ü medhidir anın ey bül vefâ
Aşık-ı sadıklara medh ü senâ

Özü bir sözde demiştir Mevlevî
Birleyen ol Hakk'ı sâhip-Mesnevî

Sanma hezlim hezl ola tefsîrdir
Hezlim ile her dil-i tef sîrdir

Hezl o medhest ü medehş-i eân-i cân
Hezl ü medheş der dü gûnend tev'eman

Sad hezâr ebkâr ü efkâr-ı latîf
Bir sözü derkinde efkârdır zaîf

Mesnevî kim ma'nevî tefsir eder
Sûz ile her sîne-i tef sîr eder

Mesnevî kim saykal-i ervâhdır
Râh-ı rûh ü râhat-i eşbâhdır

Nağmesâz-ı meclis-i uşşâkdır
Sûz-bahş-i her dil-i müştâkdır

Mesnevî kim mûnis-i ebrârdır
Hemdem-i her sîne-i ahrârdır

Zevk ehline hazarda hemnişin
Şevk ehline seferde hoş karin

Rûşenî râ der hazar h^a^yr- el-celîs
Der sefer yâr-i nigû ni'm el-enis

Mesnevîdir mevlevî gûyâ özü
Fîh-i mâfîhi kitâbıdır sözü

Fâş şüdez fîh ô in sırr-i hâs
Fîhi mâfîh-i der efvâh-i havâs

Mesnevîdir ey gözümün rûşeni
Nûr-bahş-i nur-i çeşm-i Rûşenî

Mesnevî hoş bir güzel üslûbdur
Hûbdur mahbûbdur merğûbdur

Rehnümâ-yi melce-i İslâmdır
Pîr-i hâs-ü-pîşvâ-yı âmdır

Ol fesahat ol belağat k(i) anda var
Kande taparsan gör anı iste var

Kamu elfâzı lâtif ü dilrübâ
G^a^mzedâ hâtırküşâ mûciznümâ

Matlaıdır matla-ı şems-i sühan
Maktaıdır menba-ı ilm-i ledün

Beytinin her biri bir mahbûbdur
Hattı dilker hattı gibi hûbdur

Perçemi şîrâzesinin sanki sen
Kâkülü âşüftedir ey bülhasen

Harfinin her biridir bir câm-ı mey
Ârif olan içer ondan hamr-i hayy

Okuyanı esridüp bîhûş eder
Vâlih ü hayran edüp medhûş eder

Kande tapsan bir kitâb-ı mesnevî
Var uğurla ger ola Tanrı evi

Mesnevîsiz olma ya'ni ey veled
Her sözüdür çün onun bir hoş sened

Nerdübân-ı âsümandır Mesnevî
Bûstân-ı lâmekândır Mesnevî

Mesnevînin sâhibidir mevlevî
Mevlevîyi sevmeyendir lü'lüyi

Kutb-ı aktâb-ı cihandır mevlevî
Cân-ı candır cân-ı candır mesnevî

Mesnevî fakr ü fenâ dükkânıdır
Hâlet-i vecd ü sefânın kânıdır

Sen yakın bil Mesnevî-i mânevî
Mevlevînin özüdür ey Konavî

Menba-ı zevk ü sâfadır Konya
Mecma-ı ehl-i vefâdır Konya

Mevlevînin dostu tapsun seni
Suda aksi gibi olsun düşmeni

Mesnevînin rûşenî gülçînidir
Mevlevînin âşık-ı miskînidir

Nutkudur gûyâ ki nutk-i İsevî
Destidir nite ki dest-i mûsevî

Rûşenîyim ben muhibb-i mevlevî
Hânesidir aşkının gönlüm evi

Ger ola bîşe kalem deryâ midâd
Oluben bir özge şâm ü bâmyâd

Mesnevînin medhini ey hoş-kelâm
Etmek olmaz yazuben hergîz tamâm

Ey cihanda Mesnevînin âşıkı
Cân ü dilden mevlevînin sâdıkı

Akl ü fehmin eyleyip bir yere cem'
Eyle ser-tâ-pâ özünü lem'-i şem'

Gel işit bir nidüğünü Mesnevî
Mesnevî-i Mâ'nevî-i Mevlevî

Nakleder bir mesnevihan anı hûb
Gamlı gönüllerden olur gussa rûb

Hoş hikâyettir aceb tâliblere
Cân ü dilden hoş söze râğiblere

Der ki bir gün mevlevîler cem'idi
Arada gûyâ ki Molla şem'idi

Yahud ol cem'idi mânend-i nücûm
Ol arada mâh idi Molla-yı Rûm

Şeh Hüsâmüddîn-i fahr-i etkıyâ
Evliyanın kutbu gavs-ı asfiya

Vâkıf olmuştu meğer bir sırra ol
Alem-i gayba bulup ol şâh yol

Başladı ol sırra tâ kim fâş ede
La'li gevher-pûşini der-pâş ede

Dedi Mevlânâya kim ey Mevlevî
Okuyanda mesnevihan Mesnevî

Gözlerime ey şeh-i pâkize sulb
Gayb erenleri görünür tulb tulb

Her birinin var elinde ey aziz
Gün gibi rahşende bir şemşîr-i tiz

Mesnevîyi her ki candan dinlemez
Dinleyip derd ile hoş hoş inlemez

Boynunu urub revân bî çetr ü çün
Tâmuya tutub sürerler sernigûn

Böyle görnür gözüme ey hoş-kelâm
Mesnevî okunduğunca vesselâm

İşidip bu sözü Mevlânâ-yı Rûm
Kân-ı şevk ü zevk ü deryâ-yı ulûm

Dedi hakdır ey Hüsâmüddin sözün
Gaybı görmek ile var olsun gözün

Mesnevî-i Ma'nevide Mevlevî
Yâd edüpdür bu sözü ey Konevî

Defter-i çârümde evvel safhade
Var talep et kim taparsan ey dede

Anda kim edüp Hüsamüddini medh
Edüben düşmenlerini zemmü kadh

Anda kim hem cân ü dilden mevlevî
Eylemiştir hûb medh-i Mesnevî

Budur ol ebyât-ı medh ü kadh ü zem
Kim demiştir Mevlevî-i pür kerem

....

Türkisi budur bu ebyâtın işit
Sen dahi var ona göre bir iş et

Ey hüsâm-ül-Hak vey Şems-i Senî
Çâr-mîh-i deftere ver rûşenî

Nûrdur dördüncü safha ey aziz
Çerh-i çârümden tapar çün şems-i hîz

Nûr ver dördüncüden hurşîd-vâr
Tâ ki tapa Rûşenî her ne ki var

Kan görünür Nil suyu Kıbtiye
Su görünür kan görünmez sıbti'ye

Her ki efsane okur efsânedir
Anı nakd-i can gören merdânedir

Nice gösterdi gör ey kân-ı safâ
Mesnevî'nin münkirin Tanrı sana

Boynunu îmânının urub revân
Vermeyip hoş darb-ı dest ile eman

Edüben zecr ü şikence günegûn
Tâmuya tutup sürerler sernigûn

TANRI ANDLARI VE YAKARIŞ

Hamd sana yaraşır ey bî-nazîr
Kim melik-ül-mülksün ü bî-vezir

Kaadir ü Kayyûm ü Kavîsin Kadîm
Mislüke fiddehri adîmü adîm

Gaafir ü Gaffâr ü Gafûr ü Rahim
Âlim ü Allâm ü Azîz ü Alîm

Mübdi'ü Muhsî vü Hamîdün Mecid
Münşi vü Muhyî vü Mümiyt ü Muîd

Râzık ü Rezzâk ü Muğiys ü Hasib
Hâlik ü Hallâk ü Rakıyb ü Karîb

Evvel ü Âhir Müteâl vü Reûf
Zahîr ü Bâtın Mütekellim Atûf

Kaahir ü Kahhar ü Veliyy ü Latîf
Vâhib ü Vehhâb ü Muizz ü Şerîf

Mü'min ü Kuddûs ü Selâm ü Şehid
Muksit ü Hâdî vü G^a^fûr ü Reşid

Bâis ü Sübhân ü Mübîn Şekûr
Vâris ü Sultân ü Muin ü Sabûr

Fâil ü Muhtâr ü Vedûd ü Cemil
Câbir ü Cebbar ü Kadîr ü Celil

Hâfiz ü Râfi'ü Hakem bî-şerik
Kaabız ü Bâsıt Mütekebbir Melik

Bâri vü Adl ü Ebed ü Lemyezel
Hayy ü tüvânayi vü Bâkî Ezel

Şâfi Şefiy Vâliyi Mevl-el ibad
....

Nûr ü Seri' Ekber ü Tahr ü Takıy
Vâfi Vefi Muhsin ü Münci Nakıy

Mûsi'ü Zül-menn ü Mürîd ü Vekîl
Mûcidü Zül-mecd ü Vahîd ü Delil

Mûnis-ül-ervah ü Enîs-ül kulûb
Mâhi-yül-akbâh ü Müziyl-üz-zünüb

Müt'im ü Lâyut'am ü mukvizzelil
Âlim ü Layüchel ü Ni'meddelil

Dâyim ü Hannân ü Bedî' ü Halîm
Kaayim ü Mennân ü Şefî' ü Hakîm

Dârr ü Nâfi' Samed ü Muktedir
Saltanatük müstekarün müstemir

Nâfi'ü Deyyân ü Muğıys ü Kerim
Şafî'ü Zülmecd ü muhit ü Mukim

Mâniu Züttavli Şedid-ül-ikab
Dâfi' ü Zül'arşi Şeri'ül hisab

Nahnü ubeydün leke ya Zülcelâl
Ente Cemilün vü Muhibb-ül-cemâl

Ecved ü Sübbûh ü mukaddes refik
Mürşid ü Mehdi vü Gıyâs ü Şefik

Muhteri'ü Mübdi'ü Melce' Melaz
Gaalib-ü Zülbatş ü Meni' ü Meaz

Yâ emeli ente Meni'-ül-meni
Yâ Süüli ente Menâl-el-ğ^{a}nî

Birleyüben Hazretini Rûşeni
Dedi Huvallahü Ahad ey Ganî

Dâd ger ü Daver-i dânâ-yı râz
Eyzed ü Yezdân ü Şeh-i bî-niyaz

Sun' senin avn ü inâyet senin
Hükm senin rüşd ü hidayet senin

Sâmi'ül asvât ü mücîb-üd-dûa
Dâfi'ül âfât ü müzeyl-el-belâ

Eyle bize savb-i sevâbıh desâr
Eyleyüben hûb-i sevâbı şiâr

Göz ki yüzün görmeye ol göz değil
Söz ki senin olmaya ol söz değil

Bâri Hüdâyâ bize kıl rûzi sen
Fadlın ile hoş mütecemmil beden

Ver yine bir dil kim ola zâkirin
Hamd ede sana ol-u-ben şâkirin

Dil mi o dil etmese zikrin senin
Dil mi o dil etmese fikrin senin

Dil ki seni öğmeye ol dil değil
Dil ki sevün câyı değil dil değil

Gûş k (i) işitmez sözünü ker gerek
Ten ki mutiin değil ol ker gerek

Gönlüme mâlik değilim yâ Melik
Koyma onu olmağa bed eyle nik

Yâni Hudâya azimütin hakı
Azzü Celâlin Ceberutun hakı

Kudretinin hakkı eyâ Zül emân
Kurbetinin hakkı eyâ müsteân

Azz ü Celâlin hakıçün ya Celîl
Hüsn ü Cemâlin hakıçün yâ Cemil

Hamd ü senânın hakiçün ya Hamid
Mecd ü senânın hakıçün ya Mecid

Ni'metinin vüs'atiçün yâ Kerim
Rahmetinin kesretiçün ya Rahîm

Binbir adın hakkıçün ey zülcelâl
Rûşeniye lûtf ile göster cemâl

Vechini her vech ile görmek diler
Eşiğine yüzünü sürmek diler

Pâdişehâ Âdem ü Havvâ hakı
Âdeme öğrettiğin esmâ hakı

Vahy-i Nebiyçün veli ilhâm içün
Anların ol hoş geçen eyyam içün

Şit Nebî'nin iyi huyu hakı
Nûh Nebî'nin iyi huyu hakı

Sıdk u safâ-yı Zekeriyyâ içün
İsmete ma'sûme-i Yahyâ içün

İzzet-i Dâvûd ü Süleymân içün
Hürmet-i Mûsa beni Imrân içün

Zâri-i Yâkub ü Zelihâ içün
Gussa-i Şem'ûn ü Yehûdâ içün

Sulh-i salâhiyyet-i Sâlih hakı
Hakk-ı uyudiyyet-i her mütteki

Zahmete Eyyûbun eyü sabrıçün
Nûr-ı Hudâ ile dolu kabriçün

Yûşa ve Hârunda olan hilm içün
Bildiği Hızrın Ledüni ilm içün

Hûd Nebî ümmetinin hâs ile
Ettiği ta'viz hem ihlâs ile

Mu'cize-i Ahmed-i Muhtar içün
Anın ol ashâb içün ahyar içün

Turre-i tarrâr-ı mutarrasiçün
Şeybet-i Bûbekr ü Ömer adl içün

Tanrının anlara olan fadliçün
Şerm ü hayâ çeşmesi Osmân içün

Lûtf ile ol yazdığı Kur'an içün
Şîr-i Hüda Hayder-i Kerrâr içün

Anın o sadrındaki esrâr içün
Andan anın sevgili hoş adıçün

Ümmet içün âl içün evlâd içün
Hamza içün Ca'fer-i Tayyâr içün

Cem'i muhacir dahi ensâr içün
Sûz ile her sine i büryân içün

Derd ile her dîde-i giryân içün

Nâz ü niyâzı hakı âşıkların
Sûz ü güdâzı hakı sâdıkların

Aşk odile sînesi sûzan içün
Sinede yanan dil-i büryan içün

Vecd ü safası hakı sôfilerin
Mihr ü vefâsı hakı mevfilerin

Şûriş-i gavga-yı harabât içün
Cûşiş ü hayhay-i münâcât içün

Fâke ve fakr-i fukarâ hakkıçün
Gurbet ü derd-i guraba hakkıçün

Şeyh ü şüyûh-i nükaba hakkıçün
Merd-i mürid-i nüceba hakkıçün

Kutb-i Cihan-ı büdala hakkıçün
Gavs-ı zamân-ı süleha hakkıçün

Sevme sevilme hakiçün şevk ile
Söyleşilen hâlet içün zevk ile

Yana yana sûziş ile nân içün
Boynun eğüp ağlayan oğlan içün

Bu kasemiyyât ü münâcât içün
Ol dilenen andaki hâcât içün

Rûşeni ister yine senden seni
Rûşeniye ver dileğin ey Ganî

Andan ki kala yalınız bir nefes
Anda eriş ol ana feryâd-res

GERÇEK

Resul HAMZAT

(Dergimizin son yayın döneminde arkadaşımız Refik Demir tarafından avarca aslı ile birlikte bize getirilen bu çeviriyi, Dağıstanlı şairin şiirlerinden örnek olarak sunuyoruz.)

Çok kitaplar yazıldı
Ömrümüz üzerine
Amma söz edilmedi
Esas, gerçek hakkında.

Evet büyüktür, dendi,
Evet, parlaktır, dendi,
Yaydan çıkan ok gibi
Doğrusu söylenmedi.

Binlercesi de belki
O sözü arıyordur,
Avar şairi ben de,
O ok peşindeyimdir.

Kaybolmuş evlât gibi;
Harab olmuş aşk gibi,
Yavrunun sızısını
Arayan anne gibi.

Yalancı arkadaşa
Münasib lânet gibi,
İşlenen büyük suça
Münasib ceza gibi.

Kalbe saplı bir ok var
Bir türlü geri çıkmaz
Bir büyük havale var
Sabahadek yürekte.

Ömrümüz benzemekte
Parçalanmış kâseye
Ne kadar ek bek etsek
Tutmaz olmuş sıvıyı.

Vücudumuz benzemiş
Teli kırık kopuz'a
Yaydan çıkan ok gibi
Sözü bulmak güç olmuş.

O sözü bulsam eğer
Yarın ölsem gam gütmem
Çok türkü, şiir yazdım,
Gerçek sözüm duruyor.

Çeviren: M. Rasih SAVAŞ

UYSAL GÖÇME
O İYİ GECEYE

Dylan Thomas

Uysal göçme o iyi geceye,
Yaşlı çağ yanıp yakınmalı, çıldırmalı gün bitimine;
Öfkelen, öfkelen ışığın ölümüne.

Bilge adam sonu için karanlık doğrudur bilse de,
Sözler yıldırımlar çaktırmadı diye
Uysal göçme o iyi geceye.

İyi adam, ağlayan son dalganın dibinde,
Güçsüz kımıltıları ne coşkulu bir dans olabilirdi bir yeşil körfezde,
Öfkelen, öfkelen ışığın ölümüne.

Vahşi adam, uçan güneşi yakalayan şarkı söyleye söyleye
Ve anlayan, çok geç, ona acı verdiğini yolu üzerinde,
Uysal göçme o iyi geceye.

Temkinli adam, ölüme varırken, gören kamaştıran görüntüyle
Kör gözler meteorlar gibi yanabilirdi alevle ve keyifle,
Öfkelen, öfkelen ışığın ölümüne.

Ve sen, babam, orada o kederli yücelikte,
Dilerim, lânetle, kutsa beni şimdi, kızgın yaşlarla gözlerinde.
Uysal göçme o iyi geceye.
Öfkelen, öfkelen ışığın ölümüne.

Çev. : Müzeyyen Erim

MALCOLM X (MALİK EL-ŞAHBAZ) IN HATIRATINDAN

Çev. : İbrahim T. CEMİL

Kurtarıcı

1952 ilkbaharında yetkililerin serbest bırakılmam konusunda olumlu oy verdiklerini, Sayın Elijah Muhammed'e ve aileme bildirdim. Bilinen bazı işlemler yüzünden çıkışım gecikti. Detrcit'de bir mobilya mağazasını yöneten kardeşim Wilfred, dükkânın sahibinden cezaevinden çıkar çıkmaz beni işe alacağına dair bir belge alıp ilgililere getirdi.

Harlem'e, ya da Boston'a geri dönmek yerine Detroit'e gidişim ailemin mektuplarında belirttikleri düşüncelerin etkisiyle oldu. Özellikle kardeşim Hilda, Sayın E. Muhammed'in öğretilerini iyi anladığımı sanmama rağmen, öğrenmem gerekecek çok şey olduğunu, bu nedenle Detroit'e gelip bir cami topluluğuna üye olmamı öğütlüyordu.

Bir ağustos günüydü. Ucuz bir gömlek, biraz da para vererek serbest bıraktılar. Kapıdan çıktım. Geri dönüp bakmadım. Cezaevini arkalarında bırakarak yürüyen milyonlarca tutukludan farksızdım.

İlk uğrağım bir Türk hamamı oldu. Cezaevinde olmanın verdiği kirlilik duygusundan kurtuldum.

***

Ertesi gün Hilda biraz para verdi. Ayrılmadan önce, dışarı çıkıp üç şey satın aldım. İyi hatırlarım. Cezaevindeyken verilenden daha iyi gösteren bir gözlük aldım. Bir yol çantası, bir de kol saati aldım. Pek farkında olmaksızın yakında başlayacağım hayata hazırlanıyordum. Çünkü, herşeyden daha fazla bu üçünü kullanıyordum. Cezaevinde çok okumam yüzünden görüşüm bulanıklaşmıştı. Gözlüğüm bu bulanıklığı gideriyordu. Bugün çok yolculuk yaptığımdan, karım birkaç bavulu daima hazır bulundurur, gerektiğinde birini alıp hemen yola çıkarım. Benden daha çok zaman bilincine sahip olan biri de yoktu sanırım. Saatim sayesinde randevularıma yetişirim. Arabamı kullanırken bile hız göstergesine değil saatime bakarım. Zaman uzaklıktan daha önemlidir benim için.

Detroit'e giden bir otobüse bindim. Kardeşim Wilfred'in yönet-

tiği mobilya dükkânı Detroit'in zenci mahallesindeydi. Wilfred dükkânın sahibi yahudilerle tanıştırdı beni. Satıcı olarak işe alındım. «Ucuzluk» reklâmları zavallı zencileri bu dükkânlara çekmekteydi. Bir mobilyanın maloluş fiatının üç dört katını ödüyorlardı. Çünkü bu yahudilerden borç alabilirlerdi. Açık bir soygun niteliğindeki faiz oranlarını kabul ederek sözleşmeyi okumadan karalar gibi imzalayan hantal nasırlı elleri görürdüm.

Gerçek hayatta aynı durumu, 1964 başkanlık seçimi kampanyası sırasında, Senatör Barry Goldwater'in yaptığı bir espride gördüm. Bir beyaz adama, bir zenciye ve bir yahudiye istekleri sorulur. Beyaz adam güven, zenci bol para, yahudi de birkaç sahte mücevher ve 'bu renkli oğlanın adresi'ni ister.

Caddelerde karşılaştığım sömürünün ne demek olduğunu ilk kez anladım. Şimdi her gece zenci mahallesinden sızdırdığı bir başka para çuvalı ile evine dönen beyaz adamın ekonomik pençesine sıkışmış insanları görüyordum. Para, siyah adamın işine yaramak yerine, bir beyazın yanında çalışmadıkça, görmeyi bile düşünemiyeceği lüks yerlerde yaşayan beyaz tüccarların zengin olmasına yol açıyordu.

Wilfred evinde kalmamı istedi. Sevinçle kabul ettim. Sanırım yeni serbest bırakılmış bir tutukluyu çalışmaya itmek için bundan daha iyi bir ortam olamazdı. Fakat özellikle bu müslüman evinin havası beni ibadete yöneltti. Ailem cezaevindeyken yazdıkları mektuplarda bir müslüman evindeki günlük yaşantıyı anlatmışlardı. Fakat bu yaşantıyı değerlendirebilmek, içinde yaşamakla mümkündü. Her davranış ve bu davranışın önemi kardeşim tarafından sabırla ve yumuşaklıkla anlatılıyordu. Çoğu evlerde görülen sabah karışıklıklarının hiçbirisi yoktu. Ailenin reisi ve geçindiricisi Wilfred ilk kez kalktı. «Ailenin izleyeceği yolu baba çizer» dedi. Önce o, sonra ben sabah abdestlerini aldıktan sonra Wilfred'in karısı Ruth ve çocuklar kalkıp banyoda sıraya girerlerdi.

*
**

Ailenin her üyesi, hatta çocuklar bile ilk kez birbiriyle karşılaştıklarında yumuşakça «esselâmü aleyküm» diyerek karşılık veriyordu. Sık sık Allah'ın büyüklüğü hatırlanıyor, «Allah-ü ekber, Allah-ü ekber» deniyordu.

Öbürleri yıkanırken Wilfred seccadeyi serdi. Bir müslüman ailesinin güneş doğmadan ibadet etmesi gerektiğini söyledi. Eğer bu zaman kaçırılırsa, güneş ufukta yükselinceye kadar beklenilmeliydi. «Müslümanlar güneşe tapmazlar, islâm dünyasındaki 725

milyon kardeşimizle birlikte olmak için Doğuya doğru dönerek ibadet ederiz.»

Ailede herkes elbiseler giymiş olarak Doğuya doğru dönüp sıra olduk. Terliklerimizi çıkarıp seccadenin üzerine dizildik.

Çarşamba, cuma ve pazarları, oldukça küçük Bir Nolu Detroit Camisinde toplanma günleriydi. Bir dükkânın ön kısmı olan camimizin yanında üç tane domuz kesimevi vardı. Kesilen domuzların bağırtıları çarşamba ve cuma toplantılarımızı gürültüye boğardı. 1950 lerin ilk yıllarında, biz müslümanların durumuydu bu anlattığım.

İlk cami Master W. Fard tarafından Detroit'te kurulmuştu. Müslüman erkeklerin, müslüman kadınların bilinçli ve olgun davranışlarını, hıristiyan inançlı bir zencide göremedim. Erkekler gösterişsiz, fakat güzel giyinirdi. Kadınlar ayak bileklerine kadar uzanan elbiseler giyerler, makyaj yapmazlar, başlarını örterlerdi. Çocukların büyüklere ve diğer çocuklara karşı davranışları ölçülü ve saygılı idi. Siyah olmanın övüncünü duyan, kıskançlık ve çekişme yerine diğer siyah insanları sevmesini öğrenmiş siyah insanlar arasındaki bu ortamın ,daha önce düşünü bile kurmamıştım. Müslümanların ,tekrar karşılaşmanın sevinci gülümseyerek iki eliyle diğer siyah insanların elini sıkması beni heyecanlandırmıştı. Gerek evli, gerek bekâr müslüman kızların, daha önce siyahların kadınlarına göstermedikleri bir saygı ile karşılanışı beni gönendirirdi. Karşılıklı selâmlaşmalar saygılı idi.

Lamuel Hassan, Bir Nolu Camiin yöneticisiydi. Esselamü aleyküm diyerek bizi karşıladı. Ve aleyküm selam dedik. Önümüzde bir yazı tahtasının yanında ayakta duruyordu. Yazı tahtasının bir yanında Birleşik Devletlerin bayrağı ve bunun altında da bir haç işareti ile «Kölelik Acı Ölüm: Hıristiyanlık» kelimeleri boya ile yazılmıştı. Haçın altında ağaca asılmış bir siyah adam vardı. Diğer yanda üzerinde «İslâm: Özgürlük Adalet Eşitlik» yazılı, hilâl ve yıldızdan meydana gelen bir müslüman bayrağı vardı. Bunların altında da «İyiler ve kötüler arasındaki savaşta hangisi ayakta kalacak!» sözleri yazılıydı.

Bir saatten fazla, Lamuel Hassan, Elijah Muhammed'in öğretileri üzerine konuştu. Lamuel Hasan'ın sözlerini ve hareketlerini ilgi ile izliyorum. Adeta kendimden geçmiştim. Sık sık yazı tahtasının üzerine bazı önemli kelimeleri, deyimleri yazıyor, ayrıntılı açıklamalar yapıyordu.

Küçük camimizde bazı yerlerin boş olması üzücüydü. Sokak-

lar içen, küfreden, döğüşen, esrar içen ,aldatılmış siyah kardeşlerimizle doluyken burada boş yer olmamalıydı. Bu böyle sürdükçe siyah adam beyaz adamın ayakları altında sürünmekten kurtulamazdı.

Anladığım kadarıyla, çoğalmak için camide oturup, Allah'ın daha çok müslüman göndermesini beklemek, eylemin geleceğini tehlikeye koymak demekti. Allah çalışanlara daha çok yardım ederdi. Yıllarca yoksul bölgelerde yaşadım. Buralarda bir çok zenci tanırım. Harlem ya da Detroit farketmezdi. Sokaklara çıkıp, topluluğa daha çok müslüman kazandırmak gerektiği düşüncesinde olduğumu belirttim. Hayatım boyunca sürekli eylem içinde olmuşumdur. Beklemeye tahammülüm yoktur.

Bugün dünyaca tanınmış kişilerle, bazı devlet başkanları ile görüşmekteyim. Fakat 1952 de işçi bayramından önceki pazar gününü beklerken duyduğum sabırsızlığı unutamam. Bir Nolu Detroit Camisi müslümanları. sanırım on otomobilden oluşan bir kafile halinde İki Nolu Şikago Camisini ziyaret etmek ve Elijah Muhammed'i dinlemek için Şikago'ya gideceklerdi.

Kılavuz Elijah Muhammed'in fiziksel görünümünün, üzerimde yapacağı etkiye hazırlıksızdım. İki Nolu Caminin arka kısmından kürsüye geldi. Hakkında hiçbir şey bilmediği bir tutukluyken bana yazmak için zamanını harcayan büyük adama dikkatle baktım. O, çok sevdiği biz siyah insanlara yol göstermek için kendini adayan, hayatını acı çekmekle geçirdiği söylenen adamdı. Daha sonra sesini işiterek sözlerine kendimi verdim.

«Geçen yirmi yıl bir gün olsun durmadım. Bu yirmi yıl boyunca serbest olduğum sürece size seslendim. Hatta cezaevindeyken bile bunu sürdürdüm. Gerçeği anlatmak uğrunda birbuçuk yılımı cezaevlerinde geçirdim. Allah'ın vahyinin düşmanlarından, ikiyüzlülerden kaçmakla geçirdiğim yedi yıl boyunca ailemi baba sevgisinden yoksun bıraktım. Anlattıklarım size hayat verecek, sizi yeryüzünün uygar ve bağımsız ulusları arasına katacaktır.»

Elijah Muhammed Kuzey Amerika'da yüzyıllarca mavi gözlü şeytan beyazın zencilerin beynini nasıl yıkadığını anlattı. Bunun bir sonucu olarak Amerika'da siyah adam «zihnen, ahlâken ve ruhen ölmüştür» dedi. Siyah adamın ilk insan olduğunu, anayurdundan kaçırıldığını, dilinin, kültürünün, aile biçiminin, soy adının unutturulduğunu açıkladı. Artık siyah adam kim olduğunu bile anlayamayacaktı.

Öğretilerinin, siyah adamı beyaz toplumun ayakları altında

ezilmekten kurtarıp, uygarlığın en ileri noktasına yükselteceğini söyledi.

Sonunda biraz durarak benim adımı andı. Bu bende bir elektrik şoku etkisi yaptı. Ayağa kalkmamı rica etti. Cezaevinden yeni çıktığımı. cezaevindeyken nasıl güçlü olduğumu anlattı. «Malcolm kardeş yıllarca hergün cezaevinden bana mektup yazdı. Ben de elimden geldiği kadar sık yazdım ona» dedi. İki yüz müslümanın gözleri üzerime çevrili, hakkımda anlatılanları dinliyordum. Elijah Muhammed anlatmaya devam etti:

«Allah, Eyyüb'ün inancının güçlülüğünü öğdüğünde, şeytan Eyyüb'ün inancını Allah'ın koruduğunu. bu koruyuculuğu kaldırırsa, Eyyüb'ü doğru yoldan saptıracağını söyledi. Şeytan burda da Malcolm'un, cezaevi duvarları arasında müslüman olduğunu, tekrar içkiye, kumara ve suçluluğa döneceğini ileri sürecektir.»

«Şimdi bizim iyi kardeşimiz Malcolm'un önündeki cezaevi duvarları kalkmıştır. Ne yapacağını göreceğiz.» dedi. «İnançlı kalacağı kanısındayım.»

Allah, birçok güçlükler karşısında yılmayarak, islâm inancında sağlam güçlü kararlı kalmamı sağladı.

Akşam yemeği boyunca onun konuşmasını bekledim. O ise bizi konuşmaya itiyordu. Detroit Camisinde Allah'ın insanları günahkârlıktan kurtararak bize göndermesini beklediğimizi, öte yandan siyah insanı harekete getirecek, uyandıracak, diriltecek öğretilerden habersiz milyonlarca siyah insanın olduğunu anlattım. Sayın E. Muhammed'in masasında dilim çözülmüştü. Daima düşündüklerimi söyleyen biri olmuşumdur.

Konuşma sırasında Sayın E. Muhammed'e Detroit Camisinde kaç müslüman olması gerektiğini sordum.

«Binlerce olmalı» dedi.

«Çoğalmanın, binlerce olmanın yolu nedir?» diye sordum.

«Genç insanları kendinize çekmeye çalışın. Bir kez bu gerçekleşince yaşlılar utanç içinde arkadan geleceklerdir.»

Bu yolu izlemeyi kararlaştırdım.

Detroit'e geri döndüğümde Wilfred'le konuştum. Caminin yöneticisi Lamuel Hassan'a çalışmalara katılmak istediğimi belirttim. O günden başlayarak, mobilya dükkânındaki çalışmam biter bitmez bizlerin deyimiyle ava çıktım.

Başvurmam kabul edildi: Şikago'da «X» adını aldım. Müslü-

manın «X» i, yitirdiği gerçek Afrikalı adını belirtir. «'X', beyaz köle sahibinin adı olan Little'in yerini almaktaydı. İslâm milleti arasında artık sürekli olarak Malcolm X olarak bilinecektim. Sayın E. Muhammed bu 'X' in kendi ağzıyla kutlu bir isim verinceye kadar kalacağını söyledi.

Detroit'in kenar mahallelerinde, barlarında ,kahvelerinde köşelerde adam kazanmaya çalışırken, yoksul, cahil, aldatılmış siyah kardeşlerimi zihnen, ahlâken, ruhen, sağır, dilsiz ve kör olmuş halde buldum. Konuşmalarıma cevap vermek gücünden bile yoksundular. Siyah adamı yeniden tarih sahnesine çıkaracak düşüncelere ilgi göstermeyişleri beni üzüyor, hatta öfkelendiriyordu.

Bununla birlikte birkaç aylık çaba, bizim üye sayımızı iki katına çıkardı. Sayın E. Muhammed bundan çok memnun oldu. Camimizi ziyarete geldi.

Lamuel Hassan, İslâm davası için nasıl sürekli çaba gösterdiğimi anlattığı zaman Sayın E. Muhammed beni kutladı.

Sayın Elijah Muhammed yemek masasında, önemli sorumluluklar yüklenmeye istekli gençlere gerek duyduğunu belirtti. Düşüneclerinin hızla yayıldığını, diğer şehirlerde yeni camiler kurmak istediğini söyledi. Sayın E. Muhammed'in yardımcılarından biri olabileceğim aklıma gelmemişti. Birisi yardımcı olmamı istese şaşırır ve Sayın E. Muhammed'e en aşağı bir rütbe ile hizmet etmekle bile mutlu olacağımı söylerdim. Ya Sayın E. Muhammed'in teklifi ile ya da kendi kararı ile olacak, Lamuel Hassan beni toplanan kardeşlerimize konuşmak için teşvik etti.

*
**

Bugün binlerce kişinin önünde konuşuyorum. Radyo ya da televizyon programlarına katılıyorum. Fakat, o seksenbeş ya da yüz müslümanla birkaç meraklı dinleyicinin bana çevrilmiş yüzleri önünde ve bitişikte boğazlanan domuzların çığlıkları arasında yaptığım konuşmadaki gerilimi bir daha yaşamadım.

1953 yılında —Allah'a çok şükür— Detroit'in Bir Nolu Camisinin yardımcı konuşmacısı oldum.

Hergün işten sonra Detroit'in kenar mahallesinde adam kazanmaya çalışırdım. Aldatılmış siyah kardeşlerin afrikalı yanlarını gördüm. Benim gibi olan saçlarını beyaz adamınkine benzetmek için uğraşarak yatırmışlardı.

Çoğu kez Sayın E. Muhammed'in öğretilerine karşı çıkıyor-

lar, hatta alay ediyorlardı. «Yolumdan çekil be adam. Siz zenciler çıldırmışsınız!» Aklım duracak gibi olur, zencilere karşı öfke ve acıma ile karışık duygular içinde bocalardım. Lamuel Hassan'ın konuşmamı istemesini beklemeden kürsüye çıktım.

«Sayın Elijah Muhammed'in siyah adamı bağımsızlaştırma programına elinizden gelen yardımı yapın. Bu beyaz adam, biz siyah insanları kendisine yalvartarak hükmetmektedir. Sayın beyaz adam, üzerindeki yiyeceklerin çokluğundan çöken zengin masanızdan birkaç kırıntı atın...»

«...Benim güzel kardeşlerim! Biz siyah dediğimizde, beyaz olmayan herşeyi belirtiriz. Çünkü derilerinize bakın! Binbir renkte olduğumuz halde, beyaz adama göre tümümüz siyahız. Dönüp birbirinize bakın! Şeytan beyaz adamın kirlettiği siyah afrikalının çocukları değil misiniz siz?»

***

Bazan boğulur gibi olur, geceleri geç saatlere kadar sokaklarda yürürdüm. Bazan beyaz adamın Amerikada bizim zavallı insanlarımıza neler yaptığını düşünerek kendi kendime saatlerce konuşurdum.

Camide konuştuğum her defasında. sesim daha önceki konuşmadan dolayı boğuk olurdu. Boğazım çabuk iyileşmezdi.

«Beyaz insan niçin nefret eder biliyor musunuz? Çünkü yüzünüzü her gördüğünde kendi suçluluğunun aynasını görür. Suçluluk duygusuna tahammül edemez!»

«Amerika'daki her beyaz adam, bir siyahın gözlerine baktığı zaman dizlerine kapanmalı ve «Özür dilerim. Benim soyum size karşı tarihin en büyük suçunu işlemiştir. Suçumu bağışlatmak için bana bir fırsat verin.» demelidir. Fakat kardeşlerim beyaz adam bunu yapar mı? Hayır, siz de biliyorsunuz! Niçin bunu yapmaz. Yapamaz da ondan. Beyaz adam dünyayı karışıklığa boğmak için yaratılmış bir şeytandır...»

NECİP FAZIL'IN ŞİİRİ

Sait YENİ

Yazının daha önceki bölümleri hatırlanacağı üzere 1970-1971 döneminde Dergimizde yayınlanmış bulunuyor.

III

Sadece bir raslantı değildir, anlamlı bir raslantıdır da, hece şiirinin başlangıcındaki bir şairle bitimindeki bir şairin hem bu şiir geleneğinin en yüce doruklarından biri olmaları, hem de bu geleneğin dışında da başlı başlarına var olan bir şiir dünyasına sahip olmaları. Bu gerçek öylesine belirgindir ki, nerdeyse, edebiyat kritikçisinin fazla ihtiyatını elden bırakarak, hece şiirini, Yunus Emre, halk şiiri, Necip Fazıl ve çevresindeki hale diye üçe ayırmak zorunda kalacağız. Gerçekten Yunus Emre ve Necip Fazıl'ı bir an için bir yana bırakırsak, halk ozanlarının hepsi, aşağı yukarı belli bir havanın varyantları olarak gözükürler. Yunus Emre ve Necip Fazıl'da ise, hece şiiri, bütün olabilirliğiyle ilk çıkış alanı, ilk kendini arayış alanıdır şair için. Yoksa bütün şiiri değil. Yani bu şairler, halk şiirine, poetik bir bağdan çok, ruhunu halkın engin ruhunda arayan ve halkın en saf duygu, inanç ve yaşantılarını birer metafizik çerçeve gibi kullanan ,başlangıçta ruhun kurtuluşunu büyük halk atmosferinde ve bilinç altında yakalamaya çalışan bir «doğum» sancısıyla yüzlerini dönmüşlerdir. Deha, çağı aşan espri doğarken halkın ruhunda geçmişi ve geleceği araya araya kendini bulur. Tolstoy bunun en iyi örneği. İnsanlığı halkın ruhunda arıyordu. Romanlarında çizdiği insanlık, halk ruhunda kendi ruhunun ıstırabından tüten ütopyanın yansımasından doğmuştur. Edebiyat Tarihinin, halk şiirinin en tipik ve üstün örneklerinden olarak tesbit ettiği Karacaoğlan'ın geriye doğru Yunus Emre, ileriye doğru Necip Fazıl'dan farkı, sanat gücünün halk şiirinin poetik sınırlarıyla çevrili olmasıdır. Tabiat, kadın, aşk gibi konular hep halk ozanlarının ele alışı çerçevesinde ele alınmıştır bu ozanda. Sadece o bu artistik ölçüleri belki en iyi biçimde ve en çok lirik deyişe vararak vermesini bilmiştir. Daha kısa bir anlatımla, halk şiirinin tümünde

bir nevi duygu lirizmi, halk poetiği ve artistiği son çizgidir. Her büyük sanatçıda olduğu gibi Yunus Emre ve Necip Fazıl'da ise, estetik son sınır ve hedef değil, belki ruhun büyük yaratışa özenerek ileriye atılışındaki stildir. Bir atılım stili. Halk şairleri adeta sağ ve sol ellerini halk şiirinin üstüne bastırarak stillerine varırken, insanlığın kaderine ulaşmak için kendi kaderlerini halkın kaderinin içinden geçirerek fırlarlar bu şairler. Bunlar kurtuluş şairleridir. Ruhun kurtuluş şairleri. Şiir kaçınılmaz olarak eninde sonunda din dünyasına açılacaktır. Yani bu şairler, omuzlarına insanlığın kaderi yüklenmiş büyük ödevliler gibidiler. Bu ağır yükün ilk etkisi, halk ruhuna müracaat ederek adeta bu ağırlığı onunla paylaşma isteğini verecektir. Halbuki bir kere bu serüven başlayınca bu rada bitmez. Halk ruhu, şairde bu sefer yeni bir sonsuzluğun, yeni bir oluş çilesinin kapısını açar. Halkın arayışı sonsuz rezonanslarla şairin ruhunda yeni dünyaların hayallerini doğurur. Sonra şair halktan insanlığa ve ordan da hakikat problemine geçer. Sonra çile tamamlanıp ulaşılan en soyut ve transandantal noktadan gerisin geri halka dönüş başlar. Kimselerin eremediği yüksek dağlardan toplanmış gözlerin görmediği çiçekleri akşam dönüşü şehirde her raslanan kişiye dağıtan dağ fatihlerinin zafer cömertliği gibi.

Necip Fazıl, poetikasında şiiri mutlak hakikatı arayan özel bir vasıta olarak anlatır. Toplumla şair arasında, şairin toplumun geleceğini sezme gibi bir ilgisi olmak bakımından yüksek bir ödevlilik bağının bulunduğunu kaydeder. Poetikası, şairin ulaştığı son merhaleden bakışının estetiğidir. Halka ve insana ulaştırılacak mesajın gözüktüğü vaktin poetiği, estetiği. Şair kendi şiirinin de şuuruna varıp onun sistemini de kurduğuna göre sıra halkın kendisini şairde aramasına, denemesine gelmiş demektir. Halk, büyük acılar çekme karşılığında şaire verebildiğini vermiş, şimdi de ondan büyük sevinç ve umutlara gebe olan armağanlar beklemektedir. Şair ıstırapla kazandığını sonsuz bir iç aydınlığı ve neşesiyle çevresine dağıtmaktadır. Şairin kahramanlaşması ve alınyazısının epopeleşmesi burda başlıyor.

Yunus Emre, toplumumuzun yeni ve büyük bir hamlesinin başlangıcında, duyarlıkların keskin bir saflık kazandığı bir dönemde doğan ve bu halk ruhundan aldığı ilhamla toplumun en derin, en zengin ve en doğal şiir dünyasını yüklenip gelen veli bir şairdir. Necip Fazılın çıkış şartları ise, bir toplum hamlesinin başlama istidadının olduğu noktada değil, adeta bittiği ve yok olma izlemini verdiği bir vakitin şartlarıdır. Fakat, şair o kişidir ki, bütün umutların kaybolduğu ve yokluğun bütün şiddetiyle kendini duyurduğu bir

anda, toplumun bir gün bu ölü noktayı aşacağına dair bir ilhamın ve inancın etkisiyle doğrulur ve sesini yükseltir .

Yunus Emre adeta havada gezen duygu ve düşünceleri o büyük ortak duyarlığın etkisiyle dile getirmiş, adeta gelmekte olan uygarlık hamlesinin şiirsel anıtını dikmiştir .Hep duyarlıklar üzerinde çalışması bundan ileri geliyor olsa gerek. Ama Necip Fazıl ilkin yoklukla karşılaştığından («Sanki burnum değdi burnuna yokun»), bu toplumsal ve tarihî yokluğun ruhta doğurduğu metafizik bunalımın etkisiyle ruhun çilesini en büyük çapta çekecektir (Kustum öz ağzımdan kafatasımı»). Peşin hükümler yıkılacak, insan ve toplumu yokluğa götüren her bağ ve zincir koparılacak, gözler bir kere karanlığı yendikten sonra kuyu ağzındaki ışık veya karanlıklar içindeki nur beklenecektir. Böylece iki şair de, sadece estetik kaygı şairleri olmadıklarından sınırları aşacaklar ve ruhun selâmetinden doğan yeni bir dünyaya açılacaklardır. Bu iki şairi halka ve halk şiirine bağlayan ve bu şiirden ayrılışlarını belirleyen espri daha da aydınlık bir şekilde canlanmış oluyor zihnimizde. Bize denecek ki, bu şairlerin hedefi doğrudan doğruya estetik değilse, büyük şiire nasıl olmuş da ulaşabilmişler? Düşüncelerimizin şiir dünyasından baştanberi çıkmadığı unutulmazsa bu sorunun cevabı kendiliğinden ortaya çıkacaktır. İnsan kaderinin ve hakikatın araştırılması «ben»in yine hep ayni şiir nebülözü içinde hareket etmesinden doğmaktadır. Yani şiir, mesaj şairiyle birlikte yüce haberler dünyasına ulaşmakta ve ebedî ahenk biçimlerinde mesajın anıtlaşması olarak geri dönmekte. Şairin beni ,ebediliği yine şiirin armonisinde denemektedir. Estetik, şairin beniyle mesaj arasında duyarlık köprüsü ödevini görmekte, mesaj durmaksızın şairin benine katılmakta, yaşanan tecrübesi haline gelmektedir. Böylece de aşağı yukarı gerçek şiir hakkında bir tanıma ulaşıyor gibiyiz. Şiir, bu açıdan, transandantal olanın ebedileşme doğrultulu duyarlık aracılığıyla ekzistans haline gelişidir. Geometri vardır bu ebedileşme doğrultusunda, cebirin sonsuzluğu arayışı vardır. Müziğin evrensel armonilerinin büyük eğrilerle mutlak'a uzayış, yaklaşışı vardır. Biçim, bir nevi, şairin burağı ödevini görmektedir şair için. Ama şair bir kere burakla yola çıkınca buraktan kendine, kendinden buraka bir gidiş geliş başlar. Yani bir nevi alış veriş. Birlikte yaşantı, (coexistance). Şair, şiirsel miracının dönüşündeki yenilik ölçüsünde burağa da katkılarda bulunmuş olacaktır. Biçimin şiire sağladığı imkânlar kadar şairin de biçime getirdiği, hayatına hayat katış gibi bir katkısız neşe, adeta yorgunluğunu gidererek gök azığıyla onu tazeleme gibi diriltici değişimler vardır. Yani biçim de bu ma-

cerada kendi payını almaktadır. Her an dağılıp yok olmaya hazır bir duygu sağnağı halinde duran şairin benine bir yüzü, elmas dayanaklılığındaki mutlak'a öbür yüzü dönük olan biçimler, birbirinden yerle gök, öbür dünya ile arz kadar ayrı iki antiteyi birbirine temas haline getirirler. Bir diğer deyişle, şairin beni bir nevi cehennem gibidir; daha doğrusu şair kendini böyle görür ve böyle görmesi kendisi için daha iyidir; transandantal gerçek ise bir nevi cennet gibidir. Biçimse, hem cennete, hem cehenneme, yani bir yandan şairin benine, bir yandan da mutlak'a pencere açarak ikisi arasındaki akımı sağlayan bir âraf gibi. Mesaj şairleri, artık hep biçim, ses ve mutlaktan gelen ışıltılar dünyasında yaşarlar ve onların bu yaşantılarının anlatımı da adeta topraktan ilgisini kesmiş armonilerle olmaktadır. Mevlâna: «Ben şiir söylemiyorum. Benim konuşmam budur» derken, şirin, şairin beni için tek yaşantı haline gelişini anlatıyor. Artık düz yazı dünyasından ve mantığından ötede şiir ve mesaj kaynaşımı bir dünyadan haberler getiren kişilerdir şairler.

Halk şiiri motiflerinden eşyanın ötesinde bekleyen mesaja giden ve ondan yeniden topluma dönen Necip Fazıl şiiri, uygarlığından soyulmuş bir toplum için, uzun vâdede yeni bir kurtuluş umudunun kaybolmadığını, eşyanın ezildiği yerden mistik, tarihin koptuğu yerden metafizik kurtuluş çizgilerinin fışkırdığı ruhun uyanışı şiiri oluyor. Yahya Kemal şiiri ise, tarihin hastalığını yine tarih şifasıyla iyi etmenin çabasıdır. Adeta heykelle ölüyü diriltme işlemi gibi bir şey. Heykeldeki canlılıkla ölüdeki durağanlığı giderme eğilimi.

Tanpınar, Necip Fazıl'la Yahya Kemal arasında gider gelir. Ahmet Kutsi Tecer, halk şiiri ile Necip Fazıl arasında. Daha sonra mutlakçı şiir döneminin kırılışı başlar. Dıranas, kelimelerin büyü sanatını kullanarak bu şiirin mumya ve heykel dönemini yaşar. Cahit Sıtkı, bu şiirin duygu aracılığıyla çocukluk dönemine doğru inişi, Fazıl Hüsnü ise düşünceye doğru düşüşüdür.

Orhan Veli akımı işte, bu, merkezi Necip Fazıl şiiri olan mutlakçı ekole karşı düz yaşantının başkaldırışıdır.

Merkez Necip Fazılın şiiri olarak alınmadığı için Cumhuriyet sonrası şiirimizin gerçek yorumu yapılamamıştır. Son yıllarda bir kesim Nazım Hikmet'i Cumhuriyet Dönemi şiirinin açıklanması için bir anahtar şair olarak almak istedi. Oysa, Nazım Hikmet, içerden çıkan değil dışardan gelen, aruzu boyuna soyunup heceyi boyuna giyinmeğe çalışan geç kalmış eksi ve yabancı bir Âkif gibidir.

Sağladığı cezbe ordan gelmekte ve bu cezbenin çarçabuk kayboluşu da burdan gelmektedir. İkinci Yeni, Necip Fazıl ekolüyle Orhan Veli akımı arasındaki bir tereddütten yola çıkan, dünya şiiri ile çalkana çalkalana duygu ile düşünce arasında eriyen bir şiir akımı oldu. İkinci Yeniden sonra yeni bir çıkış iddiasıyla Nazım Hikmet'le bağ kurmaya çalışan genç solcular yabancının yabancılaşması gibi katmerli bir uzaklığa düştüler toplum ruhundan. Toplumdaki ekmek kavgası, ne Orhan Veli şiirini, ne de bu Nazım Hikmet özentili şiiri kurtarabilmiştir. Çünkü, toplumumuz, ekmek derdini bile lirik veya daha doğrusu poetik planda en soylu dolaylı anlatıma kavuşturacak bir mizaçtadır. Bin yıldır varoluş davasını ekmek kavgasının çok üstünde yaşamış bir toplumu tarihsiz, geçmişsiz, onursuz bir toplummuşcasına dile getirmeğe imkân yoktur. İsterse o toplum gerçekten aç olsun. Onun açlığında tarihin sıkıntısı vardır. O, ekmeğin içinde bile tarihe acıkmışken, tarihini bile ekmeğe acıkma şeklinde anlatma. bu toplumu anlamama ve onun ruhuyla gerçek bir bağ kuramama demektir. Hatta böyle bir bağ kurabilmenin bütün imkânlarını da kaybetmek demek.

AHMET MUHİP DIRANAS'IN ŞİİRİ

Ebubekir EROĞLU

Ahmet Muhip Dıranas, yerine sığmayan, yüceliklere yönelen yer yer vecd haline gelen ihtiraslı duyguları, kuvvetli imajları keşfedip şiirini donatması ve şiirini biçimlendirmekteki nizamcı ustalığı ile son devir edebiyatımızda kendine sağlam bir yer ayırmıştır.

Şiirindeki 'kendine has' lığın gücü zaman zaman kuvvetli mısraların doğuşu ile kestirmeden bir belirginliğe ulaşır. Şiirin bütününe hakim olanda ise çalkalanan ve daima dolu olan bir duygu enginliği vardır. Bu ise kendini yıpratacak derecede güçlü bir coşkuya dönüşür. Bu coşkudan meydana gelen sarsıntı da, coşkunun donuklaşması sonucu meydana gelen iç sıkıntısı da onu daima takip edecek, kendisini «mezardan kopmuş bir ceset» gibi toplumdan kopuş içinde gördüğü hali, «Kadavra» imajı ile adlandıracak, tekdüzeliğin verdiği can sıkıntısını «bitmez tükenmez» lik boyutları içinde ele alacaktır. Fakat onun şiirinin hakim duyarlığı yer yer patlak verir gibi kelimeye gelen can sıkıntısında kalacak değildir elbet.

Dıranas'ın şiirinden söz edilirken Batılı bazı şairler yanında Necip Fazıl etkisi bu söze konu olagelmiştir. Gerçekten birçok şairimiz gibi onda da yabancı bazı şairlerin dünyasına ait çizgilere rastlanır. Öte yandan Necip Fazıl'ın «Geçen Dakikalarım» ı ile Ahmet Muhip'in «Geçen Günler» i arasındaki açık benzerliği görmemek, Ahmet Muhip'in şiirinin hemen tüm bölgelerine serpilmiş bir biçimde Necip Fazıl'a has kelime ve söyleyişlerle bezendiğini kabul etmemek mümkün değildir. Hatta O'nun şiirlerinin bir bölüğünü zihinde toparlayarak o bölümü Necip Fazıl'ın kâinatı içinde bir küme kabul edebiliriz. Fakat bütün bunlardan, alışılmış ölçüler içinde, kestirmeden, aleyhte bir sonuca gitmek en azından Ahmet Muhip'in şiirine girmemizi engelleyecektir. Evet, Ahmet Muhip'in şiirinin Necip Fazıl'la ilgili olduğu bir vakıadır. Bu sözünü

ettiğimiz şairin dünyası nazara alınmadan da Onun şiiri tamamen izah edilemez. Ahmet Muhip'le Necip Fazıl'ın ilgisi öyle kesitlerde yoğunlaşır ki bu ilgi öneme değer. Başlıbaşına bu ilgi bile önemlidir. Öyle anlaşılıyor ki Necip Fazıl'ın dile getirdiği duygu evrenini Ahmet Muhip de içinde duymaktadır. O da bu duygusallık ile kaynamaktadır. Bu evrene ait imajları benimsercesine, kendisiyle birlik edercesine şiirine sokmaktaki başarısı bizi böyle bir sonuca götürüyor. Kullandığı imajlar Onun şiirinde adeta yeniden, bir başka biçimde neşvünema bulur. Bu ise Ahmet Muhip'e has bir özellik, bir güçtür.

Memleketine yaptığı bir gezide dul, fakir, alçakgönüllü Anadolu insanına bakarak «Şüphesiz Allah bizimle değil onlarla beraberdir» diyen Ahmet Muhip, Necip Fazıl'la olan duyuş ortaklığını kaynağa giden yolda da aynı güçte tutabilseydi kimbilir «Büyük su» yu özleyen ruhu, ancak dağlarla rahatlayabilen, kendini dağda ülkesine kavuşmuş kabul eden engin coşkusu, daha nasıl bir şiirle kendini açığa vuracaktı? Ki aslında :

Sar bu şarkı söyleyen, bu danseden evreni
Ve ayırma güzel gökyüzünden gözlerini
Yaşamak kadar güzel, saf, mavi gök yüzünden
Bağışlayan gökyüzünden ebedî gökyüzünden

mısralarını örgüleştiren ruh, kendi şiir hâlesini kendi içinde kurmuştu.

Zaten bütün vâdiyi adeta manevî tasarrufu altında tutan bir şiirin dışında kalınamazdı da. Kaldı kiAhmet Muhip'in şiiri bu birlik oluşun cesaretini bile içinde taşımış, ve yalnızca bu birlik oluşun sınırları içinde kalmamıştır. Kendi alanını seçmiştir. Bu alanda bir coşku, bir gönül genişliği söz konusudur. Kendini aşıp gitmek, kendinden çıkıp uzaklaşmak, yüceliğe, yüce olana ve erdeme yaklaşma iştiyakı söz konusudur. O'nun gönlü, bu yüceliği öylesine duymaktadır ki. ona yaklaştıkça yüce olan, esrarından birşey kaybetmez. Bu esrar şairi sarar. Esrar, içinde tükenip gitmez. Yığılıp kalmaz. Donmaz. Bir yazısında Yunus Emre için şöyle der: «Her adımda kendisine yaklaştığım bir hey'et ki önce bir karaltı gibi dururken yakınlaştıkça büyüyor, azâmetleniyor, dağlaşıyor ve yakınına vardığım zaman ise ne dibini ne doruğunu seçemeyecek, göremeyecek kadar yanında küçük ve cüce kalıyorum.» Oysa insan, ovadan seyrederken dağın heybetini, haşmetini en derin bir biçimde duyar da ona yaklaştığı, tırmandığı zaman bu heybet ve haşmet içinden silinir. Genel olarak böyledir bu. Onda, işte öyle

bir anlayış vardır ki, bu genel duyguya galebe çalar. Azâmetliye yaklaştıkça daha bir azâmet duyar. Heybet ve haşmet kayıp gitmez zihninden. Silinmez. Ağrı Dağı için yazdığı şiire şöyle başlamaktadır:

Vardım eteğine, secdeye kapandım;
Koşup bir koluna sımsıkı abandım.
Karlı başın yüce dedikleyin yüce,
Sükûn içindeki heybetin gönlümce.
Devce yapında ilk rahatlığı duydum.
....

Dağ onun dünyasında önemli yer tutar. Dağın ufku engindir. İnsanın enginliğine denk gelir. Şairse coşkusunu eğleyecek mekân olarak dağı seçecektir. «Ağrı» şiirinde, doruk noktada, kendisini yüceliklerle karşı karşıya bulur. Ağrı sembolleşir. Dağla açılan ufuklarda göğsü heybetle gönenir.

Seyrediyor ruhum kar balkonlarından
İnsanın göresi olmaz manzarayı
Ve aklın o uçsuz bucaksız sarayı
Yıkılıyor.. Duygu bir kartal hızıyle
Fırlıyor engine sevinç avaziyle.

Biraz ferahlamak için, içinde Ağrıya eş bir dağ olmadığına, insanlığın güneşsizliğine yanıp yakınacak, Ağrı dağını sonsuzluğa doğru kalkan bir gemiye, kendisini de «rıhtımda bekleyen nihayetsizlik yolcusuna» benzetecektir. Bir ucu Allaha varan bu nihayetsizliğin gemisi acaba Hazret-i Nuh'un kutlu gemisinden bir örnek midir? Biliyoruz ki bu gemi ile Ağrı dağının ilişkisi konuşulagelmiştir. Hazret-i Nuh'un gemisi bir kurtuluş anıtı idi. Şiirdeki gemi de (Ağrı dağının gemi oluşu da) sonsuzluk yolundadır. Kurtuluşa doğru yönelen bir gemidir.

Dağın koskoca kütlesi onu büyüler. Özlemini duyup içinde hissettiği yücelikleri bu koskoca kütlede seyreder. Göğsünü dağ havası ile doldurur. Aşkına eş iklimler ancak orada egemendir. «Dağlara» adlı şiirinde sevdiğini —ya da kendisini— dağa davet eder. Kartalların havada engine akışını, hür yaşamanın sularını orada bulacaktır. Çıkacaktır sıyrılıp. Değişecektir. Şiirin sonunda şöylece dediği gibi dağ ile yenilenecek, yeni bir ülke-hayat'a açılacaktır.

Toprağa, ateşe, suya dönüş tekrar
Havada başıboş tüy gibi uçarak

Buradaki 'dönüş' kelimesi şiirin kitaba girmezden önceki biçiminde 'dönmüş' olarak geçer. Beytin dahil bulunduğu kıta göz önüne alınınca, şair zihninde gök ve dağlar ötesine sindirdiği, yüceleştirdiği şeylerle ilgilenirken sonradan bu imaja, insana matuf bir yön vermiştir. Fakat ilk imajın da büsbütün yok olmasını istemeyen şair kıtayı iki beyite bölüyor. Hiç değilse ayrı ayrı beyitler halinde izah imkânı veriyor. Yukarıya aldığımız beyitle şairin, kendinden yola çıkarak sözünü ettiği, bütün varlığı özetlemesi cihetinden insan olmalı. Bir değişim var. Doğada müşahede ettiği yücelik tek imaj iken insana doğru bir değişim. Yeniden dirilişe hazırlık. Ahmet Muhip'in şiiri insan için bilme anlayışına uygun bir değişimdir bu. Ama doğaya sinmiş yücelikler karşısındaki durumu hiçbir zaman sarsılacak da değildir. Bir insan, bir şair yüceliklerin her şeye sinmişliğini nasıl duyar? Çevresinde, ufkunda, dağda, her şeyde bir yücelik görür de ona bakarken nasıl bir tavrın sahibi olur? Kendini nasıl yönetir? Ya da bu duyuş, içinden kopar gelir de ona nasıl esir olmadan dayanır? Bir insan? Evet, evet. Yüce olanla bunca uğraşan bir şiiri okuduktan sonra şöyle soruyorsunuz. Peki bu gidiş tapınma değil de nedir? Evet. Bu, apaçık bir tapınma değildir. Ama o tapınma nerdedir? Bir tapınma var, var olmaya. Ama o nerdedir? Yüce olanı, insanda, sanatta, doğanın mücessem varlığında müşahede etmekten bir dem geri kalmayan «Ağrı» şairi bu tapınmayı nereye sindirmiş olabilir? Bunun tek kelimelik cevabı «Şiirine» olacaktır. Dağ derken, ufuktan, sonsuzluktan, ömrün ve ölümün güzelliğinden, sevmekle geçmesini dilediği yaşamadan, ıslak geceyi örtünerek uyuyan kalbinden, gidilen bir diyardan, gizli gizli başlayan ağrıdan, büyüden, aşklardan, nidalardan vb. söz ederken, bunların bir araya getirilip yığılmasının değil, şair yüreğinin bu imajlarla bir yerlere aktığının şahidi olursunuz. Bu ise yine de dört dörtlük bir şehadet değildir. Tapınma dediğimiz:

Vardım eteğine secdeye kapandım

mısraında olduğu üzere kendinden ayrılan bir çıplaklığa bürünse bile kendi izahını bulamamış bir tapınmadır. Hadi diyelim ki sıyrılıp gittiği vadiyi, geçtiği yolları önemsemeyen bir akıştır. Aşkta bağlılığın önemi gibi tapınma olayında da yalnızca bu fiil şiirde derinleşir. Bir büyüde eğlenip kalır şair. Gönlü yüceliklerle dolup eğ-

lenir. Hatta tapınma olayı bile başlıbaşına düşünülecek değildir. Şair tüm varlığı ile dibini ve doruğunu kestirememekten başının döndüğü bir yüceliğe doğru akmaktadır. Bu bir bağlılık! Bu bir ilişki. Kendisini aşan bir bağlılık, ilişki ve akış. Hedefini her zaman müphemiyet içinde gördüğüm bu duyarlıkla ilgili şiirler vererek yoluma devam etmeyeceğim. Yorumumu delillendirmekten kaçıyor muyum? Hayır. Ama belki delil olacak şeylere güvenmiyorum. Onların delil olmasına şüphe ile bakıyorum. Şiirin bütününden bu bağlılığı ve akışı, bu bağlılık ve akıştaki tapınmayı yakalıyorsunuz da yine de bu bağlılık ve akışı belgeleyecekmiş gibi duran çırılçıplak kimi mısraların iddia ettikleri görevi yerine getireceklerinden şüphe ediyorsunuz. Ya aşk. Doğrusu, burada akışla ilgili belgeleri, belge-mısraları belki az daha kolaylıkla bulabilirsiniz. Dedim ya. Bir akış. Bir bağlılık. İşte onu bir kadına yöneltin, Ahmet Muhipteki aşkı az çok elde edersiniz. Yani yine bağlılık. Yine akış. Yine hedefin ilişkiden daha az önemsenmesi. Burada zaten aşk da yücelik duygusunun yüreği sardığı bir iklimde yeşererek girer şiire. Oralarda rastlarsınız. Hatta aşk bile onu kurtuluşa, yeniden oluşa götürecek bir güçtür.

Ölüp ölüp de her an sevginle
Dirilmek... bir, bir daha, bir daha...

Sonsuza açacaktır onun duygularını. Zihnini tazeleyecektir. Ahmet Muhip Dıranasın aşk ülkesinde kadının bedensel çizgileri hiç de hâkim değildir. Ondaki aşkın varlığı az önce sözünü ettiğimiz, yücelik ve bağlılığın sihirli yapısında aranmalıdır. Kendindeki duyguda ne kadar takılır kalır! Onunla eğleşir.

Dün bir gölge gibi geçti yanımdan
Oydu bir bakışta tanıdım onu
Rüyalarıma tayf halinde konan
Peşime bir korku gibi düşen o

Necip Fazılla paylaştığı, yalnızlık veya kendi duygularıyla oluş hali, kimilerinin 'ferdiyetçilik' kelimesiyle anlattıkları durum. Ben de öyle diyebilirdim. Bu kelimeyi enaz on kere sarfederek Ahmet Muhip'in şiirine uygulayabilirdim. Ama bu sevimli kelime hakkında öyle yanlış bir anlam ortalığı sarmış durumda ki dilime geldi fakat kulanmaktan korktum. Dıranas ve aşk bahsi ne zaman açılsa hemen akla «Fahriye Abla» şiiri gelir. Bu, Ahmet Muhip'e ait olup da en çok okunan şiirdir galiba. Severek okursunuz da.

Güzeldir de. Fakat, gönül, O'nun şiirindeki aşkın bunca doygunluğuna rağmen «Fahriye Abla» çevresinde efsaneleşmesine bir türlü razı olamıyor. Hele ondaki aşkın gerçek görünümü şiirinin ufkuna adamakıllı sinmişken «Fahriye Abla»yı ödip kompleksiyle, libidoyla izah ederek, Ahmet Muhipteki aşk burada temerküz ettirildikten sonra... Oysa ki her türlü tasvire rağmen ondaki geçmiş unsuru, düş ve hatıra unsuru diğer şiirleri esas alarak izaha gitmeyi gerektirirdi. Bir mizah dergisi için yazıp da bunca tutunmasına şaşırıp kaldığını söyleyen Ahmet Muhip'in, bu şiirindeki, kadın çizgileri esas alındığında diğer şiirlerine hükmedici bir izaha gitmek mümkün değildir. «Fahriye Abla» Ahmet Muhip'in aşk temini ne özetler ne geneller.

Onun şiirinde bedensel arzuların izleri yok sayılacak kadar azdır. En somut bir şeyi anlatır görünürken bile oradan ruha, manevi olana açılan kapıyı aralık tutmuştur şair. En yalın bir biçimde «gözlerinize aşıkım bayan Ülker» diye yazdığı «Ülkerin Gözleri» şiirinde bu görülebilir. Duygu kabarması ve doluluk aşk teminine onun şiirinde pek hâkim bir yer hazırlamıştır. Aslında O'nun yüce olana yönelişi ve akışı aşkla da yeniden, en doygun, en keskin ve en belirgin bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Bir yönden bakılınca da, tüm bu imajların büyülü bir bağla biribirine eklendiğini görürsünüz. Sanki bu imajlar, yücelikler, dağ, aşk, sonsuzluk, birer esrarlı buluttur. Mısralarsa bu birbirinin komşusu bulut kümeleri içinde kimi zaman şiddetle, kimi zaman da tecessüsünüzü kamçılayan bir m ü p h e m i y e t l e beliriveren cisimcikler. Bulut, sizi, şiiri sarmıştır. İyi tutunun ki mısralar kendi dahil olduğu bulut içinde sizi ağırlayacaktır. Nitekim «Elif»i böyle ağırlamıştır. Elif şiirinde insan soyutlana soyutlana efsaneleşir. Elif'in çevresinde gittikçe genişleyen büyü hâlesi, eskiye, mağarada geçmiş zamanlara doğru uzanır. Elif şiiri «Ağrı»nın havasında bir özelleşme denebilir. Sanki Elif, Ağrının genelliğinden kendini çekip almış, kendine bir yapı ayırmıştır. Şiirin adı bir insan adıdır. Şiir o insandan çıkarak anlatır anlatacağını. Ama sanki Elif, bir vizyonla belirir, efsanesini fısıldayıp sonsuzluğa çekilir. Artık size bu vizyondan bir destan havası kalmıştır. Destanınızda derinleşebilirsiniz. «Sonsuza gebe kız» çekilip gider aradan. Şiir bunun destanını taş taş kurmaz. Dağla birleşerek insana sinen acıyı, umudu bir flüt sesi gibi keskin ve aydınlık ve rahatça yayar. Destan dedik. Öyle mi? Dağ bu. Onda destanlaşır. Hele de aşkla birlik olursa, yüceliğin, sonsuzluğun havasını birlikte taşır. Dağa nerde rastlansa üzerinde bir destan bulutu vardır. Ebedîliğin türküsünü söyleyen bir destan.

Zaten, onun şiirinde, şöyle nefes alınacak bir yerin, yüceliğin dönüp çıkacağı yer ebedilik düşüdür. Ebedî oluşun dışında kalmak, sonsuzluğu ve ebedîliği düşünmenin kıyısından ayrılmak mümkün değildir.

Gece yeryüzü varıp uykuya
Issızlıkta ay inince suya
Benzedim odamda bir sabaha

Aman dur! ve hiç kıpırdama ki,
Kusursuzluğunda başlar belki
Kalbi ulaştıran yol, Allaha.

Güzelliğin kusursuzlaştığı bir anda, duyarlık hiçbir maddî oluşun içinde sınırlandırılmış değildir. Sonsuza açılış vardır. «Selâm», «Çeşme Başında», «Ayrılış», «Dağlara», buna benzer bir sınırsızlığa doğru açılarak sona erer. O, fani olanda sonsuzluğu seyretmektedir. Varlığın, oluşların nistik örgüsü şairi sarar. Bütün bu olanların faniliğine hayret eder gibidir. Sıkmayan, mutlu bir hayret. «Demek böyle güzel bir sonsuzluğa...» der gibi bir hayret, bu duygular gelişerek onu «Evrensel Sevgi» dediği düşünceye götürür. Ve şiiri tüm varlığı ile «Evrensel Sevgi»de öylesine eğlenip kalır ki, savaş, bu yürüyen oluşların dışındadır. Kitabın başına yazdığı ithaf yazısında «Sanırım kitapta savaş sözcüğünü bulamayacaksın» der. Öyledir. Hayret'e, hayranlığa, kendi deyimi ile «Evrensel Sevgi»ye öyle dalar ki savaş bütün ilgilerin dışında kalır.

Ahmet Muhip'in şiirinde ölüm, yine sonsuzluğu hatırlamakla birlikte gelir. Sonsuzluk ve ebedîlik kavramları arasında ölüm ötesine ait kokuları duyar gibi olursunuz. Onda ölüm bir bitiş anlamında değildir. Evrensel ve ebedî sevginin şairi, içindeki sevgiyi nasıl böyle bir sınırlayış içinde tutabilirdi ki! Yalnız, ölüm ötesini dünya şartları içinde düşünme gibi bir bakış vardır. Ötenin şartları ile pek ilgi göremezsiniz.

Kalbimin o kadar sevdiği tatlı gülü,
Ölüm ötesinin mutlu tahayyülü

Tahayyülü mutlu olan ölüm ötesinden söz edilirken, ölüm ötesinin kendi varlığı doğrudan değil, dünyamızdan tahayyül edilişi biçimi ile şiire girmiştir. Türkçemizdeki bir deyimin imajını şiire sokarken de ölüme dünyevî bir bakış vardır.

Ölüp, ölüp de her an sevginle
Dirilmek... bir, bir daha, bir daha...

Burada dirilme, deyimdeki gibi mecazi anlamdadır. Ölümün önü de sonu da dünyadadır. Ölümle bir bitiş gibi ilgilenmediği halde ölüm ötesi hakkında ne diyecektir şair? Ya da bu belirsizlikler içinden şairin ölüm ötesi hakkında hangi yolda düşündüğünü çıkarabilir miyiz? Bu konuda şairin, ancak sonsuzluk ve ebedilikle bir arada ölümü anışından hareketle bir fikre ulaşabiliriz. Ölüm de bir yerde sonsuzluğa açılarıdır. Ahmet Muhip ise nerden yola çıkarsa çıksın bir kere sonsuzluğa açıldı mı artık sonsuzluğun, kendisini düşünmekten ya da duymaktan başka bir şeye bakamaz. Sonrası zaten sonsuzluğa açılış olan ölümü düşünmekteki durumu da böyledir. Bir yerde de, «Esenlik Size» şiirinde ölüm ile, yaratılmışın, yaratıcısına kavuştuğu, perçinlediği üzerinde durulur. Esenlik Size şiiri göz önüne alınınca belirtmek gerekir ki Onda, tanrı kavramı Grek kültüründen gelme bir anlayışla beşerileşmiştir. Tıpkı, ölüm ötesinin hayalinde dünyevileşmesi gibi. —Ki ölüm ötesini de sanki yeryüzünde gibi düşünür.— Tıpkı aşk anlayışında, kadının bedeni çizgilerini hakim kılmazken, beşeri hazlardan da yola çıktığı gibi. Fakat O yaratıcıyı kavramakta Grek kültürüne uygun olarak tanrıyı beşerileştirirken, «Allah» kelimesini kullanmada daha ayrı bir muhtevaya dikkat etmiştir. «Dağdan Aşağı» şiirindeki lâik anlatım dışında «Allah» bizdeki anlamı içinde bir kavrayışın anlatımına ulaşır:

Aman dur! ve hiç kıpırdama ki,
Kusursuzluğunda başlar belki
Kalbi ulaştıran yol Allah'a.

«Esenlik Size» şiirinde, konuşan bir yaratık olduğu halde, —deyimin yerinde olmayışından hakka sığınırım— tanrı lisanından konuşulmuştur adeta. Bu anlatım tarzı içinde ölümün, yaratılmış olanı, yaratıcıya sımsıkı bağladığı söylenir. Bunu «Herşey Uzaktadır» şiirindeki, ölümün yanıbaşımızdalığı ile birlikte düşünürsek; demek olur ki insan her an ölümle yanyana ve yanyana olduğuyla da yaratıcısına sımsıkı bağlıdır.

Uzaktadır herşey hep... Yalnız ölüm.
Her yerde, her an yakınımız, ölüm.

Ölümün sonsuzluğa kapı aralaması gibi, O, şiirinde bir yandan sonsuzluğa gider, ebedilikle uğraşırken diğer yandan da gecenin, gündüzün, bunların birinden diğerine geçilen zamanların büyüsünü arar. Karanlık, tükeniş belirtisi iken akşam, aşkların ışıklı düşleri ile aydınlıktır. Sevgili sabaha benzeyendir. Ay ışıkları altında sabahı getirendir. Gece ise kimi zaman karanlıkla birlikte tükeniş belirtisi olur, kimi zaman da rahat bir uykuyu getirmesiyle özlem için-

de anılır. Şair «Ruhum gemiler uğramaz bir liman» diyerek gecede yalnızlıktan hâli kalmamaktadır. Genellikle karanlık ve onu getirdiği ölçüde gece, pek iyimseı bir bakışla anılmadığına göre şairin mutluluk çizgisinin ışığa doğru giden yolda olduğu söylenebilecektir.

Ahmet Muhip Dıranas'taki hatırlamayı, geçmiş zaman unsurunu düşünürken, «Olvido» şiirinin özel yerine öncelikle göz atmakta yarar var. Bu şiir geçmişe bakıştaki elemi ve sevinci hem birlikte getirmekte hem de hatırlamanın verdiği elemde derinleşilmektedir. Hatıraların bu uyanma vakti pek sevilmeyecek de değildir aslında. Geçmişi anışta çok yerde mutluluğunu duyan şairi «Olvido» nun elemli havası bile bu duyuştan büsbütün ayıramayacaktır. Kendisini tatlı bir düşten uzak tutamayacaktır. «Yağmur kokan bir sabaha karşı camı açtığını», «Duran bir bulutu», «Bir kuşun uçuşunu», «Birgün üzerine oturup peynir ekmek yediği bir taşı» anmaktan geri kalmayacaktır. Ama bunca acı arasından sıyrılıp gelen bunca sevinç belirtileri «aşkın güzelliğiyledir». Şiiri kuran keder, pişmanlık ve buna bağlı olarak aldanış çevreyi sarmışken gelen sevincin izi aşkın güzelliğiyledir. Aldanış. O bile aşkın güzelliğiyle güzeldir.

Ey! ömrün en güzel türküsü aldanış.

Olvido'nun asıl ağırlığı geçmişteki bazı acılardan, bunların hatırlanmasının verdiği ikinci bir acıdan kurtulma arzusunda toplanır. Gün saltanatıyla gittikten sonra unutuşun tunç kapısını zorlayarak hücum eden düşünceler bir kederin kapısının aralayıcıları olurlar. Hatırlanması istenmeyen anıların getirdiği eski bir acı hatırlamanın tadını bulandırır. Bir acı yeniden tazelenir. Tazelenme, anının kendisinden duyulan kedere yeni bir acı ekler.

Ya sen! Ey sen! esen dallar arasında
Bir parıltı gibi görünüp kaybolan
Ne istersin benden bu akşam saatinde?
Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın
Nasıl ölümsüzsün aynasında aşkın;
Hatıraların bu uyanma vaktinde
Sensin hep, sen, esen dallar arasından.

Demek, anıların getirdiği eski bir olay, bir aşk serüveni «macerası çoktan bitmiş şeyler» bu güzelim hatırlama anını karartıyor, dayanılmaz bir acı kaynağına dönüştürüyor. O ise bütün bunları ne yadsıyacaktır. Ne değişmesini isteyecektir. Herşey olduğu gibi dondurulacaktır. Ama şair dinlenmek için, hatıraların uyandığı bu akşam saatini zehir etmemek için «Unutuş» u yardıma çağıracaktır.

Deniz kendisini derinliğine çekmiştir. «O dünya artık sular altından çıkmaz» dır. Huzurun bulunması ise bu sular altından çıkmayacak olan dünyanın gölgelenmesinde, unutuşun zihni sarıp kurtarmasındadır.

Olvido böyledir. Ama şair için eskiyi düşünmek, çok yerde de mutlulukla anılandır. Cömert hafızanın dolu olduğu şeyler onu geçmişe döndürür. İşte bu, bu geçmişe dönüş mutluluktur. Geçmiş kimi zaman kendi hayatının mutluluklarıyla doludur. Onları anarak gönül enginliği kazanır. Bazan da bu anış toplumsal muhtevaya bürünür.

Tığ gibi minareleriyle, kendi
Kendisiyle güzel, tek, yüce, kutlu
Bir ölümsüzlükler, zaferler kenti
Bugün yenilgilerle, yasla dolu

Şimdiki ile öncekini bir arada düşündüğünde nasıl bir yürek ezikliği içinde kaldığını «Yağma» adlı şiirinde içtenlikle anlatır. Toplumun tümüyle ilgili bir gidişin, dostane ve kişisel bir tezahürü vardır bu şiirde. Dostluklar, bu dostluğu destekleyen, tamamlayan şehir hayatının birlikte yok oluşu, elden kayışı ile bir yeniklik psikolojisi kaplar şairi. Sanki bu şehre bir başka şehirden «sevinirim» umuduyla gelip, sevinci yarıda kalmıştır. Sevinci olduğu yerde donmuştur. Gördüğünü görememekte. yüreğine işler gibi duyduğunu duyamamaktadır. İnsanları barışılması imkânsız bir hırs yönetmektedir. İstanbul şehrinin üzerine böylelikle bir katılık siner. Ama O, «Bir tanrı ve tarih güzeli» dediği şehrin değişmediğine inanmak ister. Öyle görmek ister:

Her zaman sonsuz elbet, İSTANBUL bu.
Körelen belki biziz... Kalbimiz.

Kitabın sonuna aldığı (Parçalar) da yeni zamanların anlayışının ve duyarlığının onu nasıl perişan ettiğini duyar gibi olursunuz. Evrensel Sevgiyi ezgilendiren şairde bir şikayet başlamıştır. Fakat belirgin bir şikayet değildir onun tabiatındaki. Suçlamanın kendisine ezginlik vermekten öteye geçemeyeceği bir yakınmada kalır. Döner, dolaşır, kendisine ezginlik verecek bir duygu içinde kalmaktan başka yapacağı yoktur. Bir gidiştir ki. Onun duyarlığı ile uzlaşması mümkün değildir. Öylece dolu olan, duyguları yüceliklerle açılan bir şiirin giderek:

Dağlardan bir yankı yok, ne de denizlerden

demesinden ne anlarsınız? Dağ ve deniz kendisinin böyle algılanmasından ne anlar, Yitip gideni belli kurallar çerçevesinde belli

tarzlarda açıklamaya çalışanlar vardır. Ama bu, şiir için, artık eziklikten başkası mümkün müdür? O eziklik ki kendisini bile izaha gücü yetmez. Dağlarda rahatlayıp kendisini ancak dağlarda özgür hisseden bir şairin artık dağlardan, denizlerden yankı duymamasına yol açacak bir gidişe nasıl tahammül edersiniz? Herşey bir yana, insan böyle bir duyarlığın, böyle bir söz güzelliğinin yankısızlığına üzülmez mi? O temiz duyarlıklar ki, yüce anlayışlar ki, temiz aşklar ki, onları yeryüzünde sürdürenler artık konuşmamaktadır. Çevrede öylesine bir bitkinlik, yoksunluk, donukluk vardır ki doğanın sonsuzluğu önümüzde açılıp gitmez. Sizi de içine almaz. Doğa, sonsuzluğu «içinize dayayan» olur. Bir çevreyle donanırsınız ki okunuzu atarsınız ah! melek vurulur. Bir medeniyetin aydınlık duyarlığından koparılırsa bir şehir, işte böyle olur.

Ve bunca türküler hep özgürlük içindi.
İlkeler, ülküler.........
Nedir bu belâ, yarabbi, bu sen ben, ben sen
O nasıl ekmek ki sadece kanla yenen?

Şimdikinin açıklanmasına doğru gittikçe şiir acıklılaşır. Siz acıklı olursunuz. Hepimizin acıklılığı anlaşılır. Hâl acıklıdır. Fakat insan kimi zaman durumunun acıklı olduğunu bilmek istemez. İçinden geçen acıklılığı kulağı duymamış gibi davranmak ister. Ya da çevrenizden birinin bu acıklı hali duymasını istemezsiniz. Sözgelişi çocukların masumluğu bozulmasın istersiniz. Bir ölüm olur, onlara bildirmezsiniz. Bahçede kendi âlemleri sürüp gider. Bir acı, bir ağıt bir ayrılık olur, çocukları bir başka odada eğlersiniz. İnsan bunca yüceliklerle uğraşan bir şiirin, hayret eden, hayran kalan dağlaşan bir şiirin bile çevre acılarıyla bulanmasına üzülmeden edemiyor. Bu şiir bu acıyı almasın, duyarlık öylece sürüp gitsin diyor. Zira siz tam acıların ortasındayken bu duyarlık sizi bir an da olsa sonsuzdan yararlandıracaktır. Baygınken ayılmış gibi edebilecektir. Acılardan az ayırabilecektir. Ne var ki şiir de toplumun içinden çıkan bir vakıadır. Onunla, onun gidişiyle ilgilidir. Toplumsal görevi vardır. O da insan gibi. güzel duygulardan acılara kadar her türlü duyarlığın dışında kalamaz.

Ahmet Muhip'in şiirinde geçmiş özlemi, anılarda derinleşme gibi görünürken, olanların mutluluğundan ferden fert güç alma durumunda gibi görünürken böylece (Parçalar) da toplumsal boyutlar kazanır. Ferdi anlatım vardır. Yine bir kişinin duyarlığından yola çıkılır. Bir kişinin duyarlığındaki oynamalar esas alınır. Fakat dönüşün, bakılan yerin, kendinden şikayete varan anlatımın yönü ve yeri (Parçalar) da toplumsaldır.

Bir de «Devri Dilârâyı Cumhuriyet» var. Bu şiir de aynı gidişin, başlangıcın toz-pembe hayallerine bürünerek gelen bir ironik anlatımı sayılmak gerekir, (Parçalar) dan sonra.

Her şeye rağmen, tüm bu olanlardan sonra şair, yaratılmışlara ait serüvenin kendi içinde eriyip gidemeyeceğini söyler bir anlatımla evrensel nizamın içindeki konumunu anar. Varlığın gidişini özetler:

Tümcek, doğa'nın elinde oyuncaklarız;
Tekrar yapılmak üzere kırılacaklarız.
Sıralanmışız bir evrensel kafiyede,
Oynayıp gideceğiz, *ilânihayede*.

Böylece, zamanın, üzerinde ileri geri oynaması, şairi, hem bugüne doğru onulmaz acılarla hem de geçmişe ve geleceğe doğru mutluluk ve kurtuluş yolları ile karşılaştırır. Bu, geçmişe ve geleceğe doğru mutluluk ve kurtuluşla karşılaşma, çoğunlukla yine bir sonsuzluğa yaklaşma ya da sonsuzluğa doğru gidiş ile olacaktır.

«Geçen Günler» şiiri, Necip Fazıl'ın «Geçen Dakikalarım» ını iyiden iyiye hatırlatır. İki şiir de yedili hece vezni ile yazılmış olup ses yapısı, konusu benzerlik gösterir. «Geçen Günler» de şimdiki zamanı anlatma durumu vardır. Ya da günler bir zamanda yanyana dizilmişlerdir. Aynı zamanlıdırlar. Geçişlerinde pişmanlık taşırlar. Vuran kampanalarla, yelkovan ve akrebin birbiri ardından gidişi ile günlerin geçip gidişindeki giz, bir sınırı atlayıştaki giz şiiri kurar, Geçişteki büyü şiire hükmeder.

«Saat, Zaman ve Kişi» şiirinde, Necip Fazıl'ın «Zaman» ında olduğu gibi, zamanın varlık keyfiyeti (mevcudiyeti) üzerinde durulur. «Zaman» da Necip Fazıl, bir bütün halinde zamanın künhüne ermeyi dener. Kendisi bir bilinmezdir. Ama gidişi, gelişiyle, iziyle, varlığın ve yokluğun nabzındaki çarpışıyla duyulan, farkına varılan bir bilinmezdir. Kendini hissettiren bir bilinmez. Ahmet Muhip. zamanı yürüyüşü ile kavramak ister. Zamanın gidişi burada yürüyüş olmuştur. Varlığın durmasına rağmen o, yürümektedir. Yürüyecektir. Sarkacın gidiş gelişi eşyanın varlığı ve yokluğu ile ilgili değildir. Eşya varsa da yoksa da sarkaç gidip gelecektir. Hatta sarkaç aleti olmasa da, zaman yürüyecek sarkacın ödevi yerine getirilmiş olcaktır. «Saat, Zaman ve Kişi» şiirinde Ahmet Muhip, varlığın duruşuyla ilgili olmaksızın zamanın hep akış içinde olduğunu sezdirmeye çalışır. Bir şiirinde de aynı duyarlığı:

Zaman, köprüler altından su gibi akar.

mısraı ile yansıtır. Bu mısrada zamanla birlikte hayatın yürüyüşü vardır. Birşeyler kırılıp atılmakta, değiştirilmekte, durdurulmakta,

durdurulduğu sanılmakta, oysa insanlığın hayatı yürümektedir. Hayat böyledir. Zaman da köprünün yerine yapışık kalmasına rağmen, altından suyun geçip gitmesi gibi geçip gitmektedir. Zaman durana uymamaktadır. Durana rağmen akıp gitmektedir.

Her ikisi de işlemiş, kendi tarzına göre derinleştirip genişletmiştir ama, zaman kavramının üzerinde durma açısından Ahmet Muhip'le Necip Fazıl'ın çizgilerinin yer yer aynı noktalarda buluştuğunu görürüz. Bu buluşma her iki şairin de aynı noktalarda inceliğe doğru gitmesi anlamında değil elbet. Zamanın bir bütün olarak algılanması, mümkün olduğu kadar eşyadan soyutlanarak iç izaha gidilmesi, zamanın bizatihi kendisinin üzerinde durulması bu iki şairimizin pek belirgin temalarındandır.

Ahmet Muhip'le Necip Fazıl'ın şiirlerinin birbirine yakınlığı kimi şiirlere yapılacak yorumların aynı noktaya çıkması öyle sanıyoruz ki, iki şairin de başlangıçta ve temelde sonsuz olanla, özellikle ilgilenmelerinden gelmektedir. Öncelik, sonralık ya da ayrı ayrı çizgilerde derinleşmenin gücü düşünülürse, devrin hakim şiir anlayışının en yetkin temsilcisinin Necip Fazıl olduğu nazara alınırsa Ahmet Muhip'teki kavrayışların büyük bir çoğunluğunu Necip Fazıl'a bağlamak gereği ortaya çıkacaktır. Elbette sonsuz karşısındaki tavrın ve işlenişin gidişi ilerde iki şairin dünyalarını ayıracak, bu dünyalarda oturmalarını sağlayacaktır. İki şair de sonsuza önem verişte birleşirler.

Necip Fazıl'da üzerinde durduğu her şeyin künhüne vakıf olma cehdi görülür. O ilgilerini dolaylılıktan doğrudanlığa çıkarma azmini taşır. Üzerinde durduğunun, kendisi için bir sır olarak kalmasına tahammül edemez. Çözüme gitmek ister. Aksine Ahmet Muhip, ulaştığı sırrın büyüsü ile yetinir. İncelikleri ayıklayarak bulmak istemez. O, bir efsaneye, bir büyüye, bir masalımsı dünya içine ulaştığı zaman; bu, kendisine yetecektir. Şair bununla yetinecektir. Bulduğu dünyada derin derin nefes alacaktır. Ciğerlerini dolduracaktır. Bu, hazzına erdiği âlemi doyasıya teneffüs edecektir.

Sonsuzluk onun zihnini kuşatır. Artık o, sonsuzluk üzerinde durmaz da bu kuşatmanın meydana getirdiği sarhoşluk ile engine akıp gider. Duyarlığı üzerinde düşünmez sanki. Sürekli, duyarlığı içinde, duyarlığı ile birlikte olmaya çalışır. Hani; Yunus Emre'ye yaklaştığı zaman dibini ve doruğunu seçemeyeceği bir dağ karşısında kalıyordu ya! Aslında bu seçmeye pek önem veriyor da değildir. Önemli olan, bir yücelik karşısında, bir doygunluk, bir dolulukla kalmak oluyor. Ağrı şiiri böyle bir doluluğun bize hediye ettiği bir

şiirdir. Kar, Ayrılış, Olvido şiirleri, nitelikleri farklı da olsa böyle dolu bir duyarlıkla inşa edilmişlerdir. Onun da gergef işler gibi üzerinde durduğu şiirler yok değildir. Hatta bir konuşmasında şiirini uzun çalışmalarla ördüğünü söyler. Ancak, dünyasını işte öyle bir dolulukla kurmuştur. Yıldızları, İstanbul'u, dostları, dostlukları, aşkları, dağları işte öyle bir dolulukla seyretmiştir. İşte öyle bir dolulukla yaşamıştır.

Ahmet Muhip hece ile yazan ve heceyi savunan şairlerimizden biri. Heceyi savunuşunda pek önemli bir gerekçesi vardır. Onun vezin özellikleri üzerinde durmadığımız halde bu gerekçeyi belirtmemiz gerekir. Galiba duyarlığındaki insicamı kavramakta işimize yarayacaktır. Bu gerekçe. bizi sanatın temel kavramlarını düşünmeye götüren ruh disiplinini öngören gerekçedir. Hecenin, daha genel anlamda vezin ve kafiyenin «Ruh disiplinini sağladığı» gerekçesidir. Bir yandan şiirdeki coşkular ve akışlar görülürken diğer yandan da bütün bunların nasıl bir disiplin içinde sanatla açığa çıkarıldığı anlaşılacaktır.

O, sanatı bir tabiat yapısı olarak görür. Doğanın fizik görünüşü de fizik ötesi özellikleri de şiirine girer. Birkaç beyit sonra yalnızca hayat üzerinde yoğunlaşan «Akar Çeşme» şiirinin başlangıcında tabiat, zaman ve hayat iç içedir. Bu görünüşle dış dünya şiire girer. Ona göre sanat, özünde insan tabiatından doğar. Güzelin menşei tabiattır ama tabiat onu kendiliğinden tezahür ettirmez. Güzeli insan tabiatta arar. Demek ki sanatın insan ve tabiat gibi iki unsuru vardır. İkisi de kaçınılmazdır. Sanat aslında bir tabiat yapısıdır. Tabiatın insan temeli üzerine kurduğu bir yapı. Güzelse insana eklenen tabiattır. Sanat, tabiattaki güzel'in insana eklenmesiyle olur. İnsan temeli üzerine oturur. Anlam onun aracı değil amacıdır. Sanat, tabiattan da insandan da ayrı bir varlıktır. «Ayrı bir bütündür. Vakıadır. Kemâldir.»

NOT: Bu yazıda, Ahmet Muhip Dıranas'a izafe edilen ve ondan nakledilen görüşler için «Yücel» Dergisi'nin Ağustos 1941 tarihli 78. sayısı ve «Kaynak» Dergisi'nin 1.7.1948 tarihli 37. sayısındaki şairle yapılan konuşmalarla, şairin 1949 yılında «Şadırvan» Dergisi'ne yazdığı yazılardan yararlanılmıştır.

Â D E M

İsmail KILLIOĞLU

Ne küçük adıydı bu, ne de büyük adı Âdemdi. Evrende onur konuğu olarak yaratılmışlar arasında en çok sözü edilen bir türün, geriye doğru bilinmez bir zamanın başlangıcında usulca ayağını toprağa basmasıyla başlayan varoluş serüvenini, yazgısını yaşayandı o. Hayatının, sınırlı bilgilere oranla bilinmez sayılan bir zamanın başlangıcına değin uzandığını algılıyor, bunu içinde yaşıyor-inanıyordu, ama ileri bir zamanı gözüyle kestirince çok kısalıyordu o an hayatı. Bitmiyordu gerçi-bitecekmişcesine gözünden ıraklaşmaya başlar başlamaz hayatının bu ilerilere, ötelere ağdığını, yeniden kaynağına dönen bir nehir gibi bütünleştiğini ve bu gözlerle asla bunu yakalayamıyacağını sezinliyordu. Âdem, yalnızca bir «ol» buyruğunun kendisiyle birlikte oldurttuğu zamanı, bir meyveyi ağzına almadan-suyu dudaklarının arasında bir som tada dönüşmüş ve som bir gülümseme gibi oturmuş olarak yüklenmişti, taşıyordu. Ama mekanı kendi içinde taşımıyordu, kendisine bağlı olarak değiştirme olasılığı bulundurduğu halde içinde bir yer açmamıştı ona. Mekanın değişkenliğine nisbet edip bağlanmasını da değişken kılabiliyordu. Güneşin doğuşuyla konakladığı bir yerde dinleniyor, hemen oraya bağlanıyor, «buraya safa dedim» diyordu. Sonra kalkıp gidiyordu, ama ad koduğu yeri unutmuyordu-fırsat bulunca ilk kez uğrayacağını, eliyle dikip yeşermesinin ilk işaretlerini ancak görebildiği hurmadan bir iki tane, sabahtan beri tuttuğu açlığını bozmak için yeniden buralara uzanacağını vaadediyor ve ayrılıyordu. Güneşin ayakları önüne kadife bir örtü gibi uzandığı kumların üstünde çıkarttığı sesler arasında genişleyen ruhunun sınırını tutmak amacıyla yürüyordu. Ruhunu çizmekte olduğu sınırının sınırını iyice bellemek, herhangi bir yanlışlığı önlemek isteğiyle-yorulduğu bir sırada güneş batarken ardında bıraktığı aydınlık kulelere bakıp dilinde dökülen kelimelerin, bu kuleleri tutması için «buraya da bağdat dedim» diyordu. Ceylan derisinden yaptığı dağarcığından

sahifeler, kitaplar armağan edip ay ışığının altında ve içinde yoğunlaşmış bir çöl nebülözü gibi tutuşan yapılar arasında dolaşıyor-yorgunluğunu tozlanmamış, taptaze, gıcır gıcır yenilenen kitapların sahifeleri ortasında dağıtıyordu.

Âdem bir sabah vakti, badısabanın önüne düşüp çölü hızla kaydıran ve hızla bahçelerle, bağlarla, kentlerle donatıp bezeyen ustalığını göre göre ve buralarda nehirlerde yıkanıp güneşlerde kuruna kuruna, vadilerde, dağbaşlarında, mağara kuytularında toprağı öpe öpe, kendini karşılamaya duran akşamın, bir çobanın konuğuna sütten yapılmış teleme (terlema?) sunması gibi, engin ve seçkin ve soylu denizlerden topladığı serinliğin kokusunu uzaklardan ala ala buraya inerken «merhaba akşam, burası da Şam» diyordu. Orası da bu adı kendine güzel bir ad belliyordu. Âdem güzel bir ad komanın mutluluğunu yeniden duydu ve uyudu o akşam.

Ve sevdi.

Akşamları Şam sokaklarında, serinlemek ve mehtabı yudum yudum içmek için kapı önlerine, ayazlara, bahçe çitleri kuytularına genişçe oturmuş geniş harmanili dostları arasında usulca süzülürken-onu görmüyorlardı, ama ayağının tıpırtılarını içlerinde duyuyorlardı-zeytin, hurma ağaçlarının kapattığı bir evin penceresine başını dayamış, ceylan gözleriyle akşamı içen, hülyalı bakışları arkasında devinen soylu bir sevecenliği yaşayan, doğmaya başlayan hilâli, bunun benzeri kaşlarıyla karşılayan ve deniz dipleri aydınlığında yıkana yıkana parıltı kesilen, olgunlaşmış zeytin rengi siyah saçlarının tellerinde süzülen birini sevdi. «İstanbul serinlerim düşleye düşleye» dedi sevilen. Âdem, derisini yalayıp geçen ve bir daha geçen badısabaya «İstanbul yüklen gel yedeğinde artık» dedi. Gırnata giyinirim» dedi sevilen. «Gırnata kuşan gel» dedi, coştu coşacak dalgaya Âdem. Oraya oturdu. İstanbul serinleyen, gırnata kuşanan süzülüp geldi oturdu dizleri dibine. Böylece belirsiz bir zamanı billur çay bardaklarından horasan içip içip aşkın bilinmez sırlarıyla hemhal olup geçirdiler. Ruhları bu buluşmanın hazzında demlikte dinlenmiş olgun çaylar gibi demlendi.

Âdem içinde kıvranan bir sancıyla uyandı. Sancıyı içinin sıkıca tutabilmesi için, vücudunu, iyice kavrayan koyun yününden örülmüş kalın bir hırkayla sardı, düşüncesinin kendini ansızın bırakıp gitmesini önlemek için de başına dolana dolana sarınan serpuşlar bağladı. Kalbinin yükseltmekte olduğu ateşi daha da yoğunlaştırır umuduyla ayağındaki keçi derisinden kesilip yapılmış çarığı çıkarttı, hırkasının kuşağına soktu. Ve böylece bir kez daha sevgilisinin kapısına vardı, el bağladı, yüreğini dağladı, içine bir ırmak gibi gözyaşlarını boşalttı. Kapı eşiğinde vurulmuşcasına yatan bir köpeği

görünce sordu ve sevgilisinin biraz önce çıktığı haberini duyar duymaz alıp başını toroslara vurdu. Ayaklarını ılgar edip Kafkas dağlarına-buraya zülkârneyn, dedi-erişti. Ordan horasan erenlerine selâm uçurttu, beklemeden geri döndü. himalayalardan kopan bir çığ gibi konya'ya doğru yayıldı. Bir zaman da orada konakladı.

Toprakta kayarcasına yürüye yürüye, dağlardan aşaaşa, bir elmanın ortadan ikiye bölünüşünü andıran vadilerden geçen, bir bıçak gibi geçen nehirlerden sular içe içe, arandı, «bahri sefid»e ulaştı. Kuşağındaki çarığını o zaman anımsadı ve ortasına Halepten getirilmiş, humustan yuvarlanmış ağaçları yontup dikti, Bursa ipeklisinden yelkenler dikti ve bir tan vakti, suların uykuya soyunacakları anda denize açıldı. Sular hızla uykularını kovdular, silkindiler, sevinçten ve hazdan, Âdemin baktığı yöne atıldılar. Âdem güneşi sırtına vurmuş, ayı, düşüncenin engin bölgelerine ağdığına işâret eden kalın kaşlarının üstüne oturtmuş olarak giderken, daralan ve sıkışan suların telâşını gördü ve «buraya Cebelüttarık deyin» demişti ki, kıyıdan bir ses duydu. Sese vardı. Ses önünde bir ova gibi yayıldı. «Anladım» dedi. Sulara yatışmaları için, göndereceği haberi iyice ezberlemeleri için, önce dinlenmeye durup sonra hazır olduklarını bildirmeleri için buyurdu. Yeniden «anladım» dedi Âdem, «sevgilim gül koparmak için gelmiş Endelüse. Gırnatada hoş vakitlere durup, kurtubada ciltlenmekte olan kitaplarını almak için, belensiyeyi, mürsiyeyi görmek için gelmiş.»

Âdem oradan da bir haber uçurttu ilk konakladığı ve ilk kez bellediği Mekke'ye, onun kardeşi saydığı Medine'ye: «Yavaş yavaş yerleşmekteyim, hızla onarmaktayım, sağlamca güzelleştirmekteyim konaklarımı/kentoğullarımı, yani oğullarımızı.»

Ama Âdem burada çok kalamayacağını, sevgilisinin ciltlenmekte olan kitaplarını almadan, toprağa ektiği gül tohumlarının filize durmalarını beklemeden, elhamra sarayının sıvasını tazeletmeden gidişiyle anladı. Elhamra sarayının eyvanına uzanmış, İstanbul'un bir öğle vakti Boğaziçine akışını algılarken, uçsuz bucaksız, batmakta olan güneşin altında kabaran ve büyük büyük soluyan batısındaki denizi gözüne kestirirken, sevgilisinin ceylan derisine yazdığı mektubunda «sakının!» dediğini okudu. «Sakının ve ilerleyin pirenelerden öte. Kan ve ateş yalamadan önce.» Âdem bunun gereğini bellemek için yekindi, varıp dağ yollarını tuttu. Kan ve ateş her yanı tutarken ilk kez geç kaldığını, ilk kez ölüm yollarına ağdığını ve orada ilerlediğini anladı.

Âdem alışmıştı kan ve ateşe artık. Soruyordu kendine, soruyordu arayıp arayıp bulduğu, bulduğu anda da kaçırdığı, kaybettiği sevgilisinde: kan ve ateş nedir? Damarlarımda tuttum, ocağım-

da barındırdım onları değil mi? Kovmadım onları değil mi? «Kerbelâda unuttun. Bağdatta hülagûya teslim ettin onları» dedi sevgilisi.

Hiç bir yerlerde konaklayamaz olmuştu, konaklarının her biri bir yerlere dağılmıştı, birbirlerine tutturmak için güçlükle uğraşıyordu yalnızca, bütün çabasını burda toplamıştı, ama parçalanmışlardı bir kez. Hiç bir neden yeterli olmasa, yeterli sayılmasa bile parçalanmışlardı. Yalnızlığın ölüm sularında geziniyorlardı. Âdem durmadan ölüm sularını yokluyordu. Toprağa yüzünü süre süre, alnını toprakla ova ova ,burnunun uzamaya başlamış söz dinlemez kemiğini toprağa sürte sürte kırmak, aşındırmak için toprağa kapaklanıyordu. En çok kapaklandığı toprak Eyüp toprağı oluyordu. Çoğu kez akıyırım umuduyla Kudüs taşlarına vuruyordu başını. Sık sık merve tepesinde dövünüyor, Safada ağlıyor, Hırada toprağa giriyordu ve orada ruhunu keskinleştiriyordu —bundan yoksun bırakılmadığına seviniyordu bir de—, ama uzaklaşmaya görsün dağılıyordu vücudu, elleri bir yanda, ayakları döküle döküle seğirtiyordu ve çıkamıyordu Allahüekber dağını, Süphan dağını ve başkalarını. «Oysa aşık kemiğime nisbetti bu dağlar» diyordu, «yine de öyle, bir dağlar kibire kapılmadılar, ama ben niçin çıkamıyorum artık?»

Âdem bu yıkıntılarının tozu toprağı üstünde gelip mıhlanmış gibi durdu bir yere: Burası nere? Kafatasını ayakları altına her aldığında, haşin toprağın pek haşin olmasını umduğu ve beklediği umuduyla sürttüğü burnunun kırılmayan kemiğine topuğunun, bir marangoz keserinin çivi çakan arkası gibi sertleşmiş yeriyle vuruyordu ve soruyordu: Kent mi, kasaba mı, köy mü, yoksa bir göçebe otlağı mı benim mıhlandığım bu yer? Bunu bilmek istiyorum mu? Nerde benim kurduğum, doğurtup doğurtup kurduğum ve donattığım, güzel endamlı kentoğullarım, ben neredeyim Nedir bu aramıza çekilmiş korkuluklar Hani nerede sevgiden öleyazdığım vakitlerim? Ben nerede?

Âdem böyle sora sora bulunduğu yeri bir iyice belledi, öfkeden deniz kesilmiş içini durdurmak için, doğurttuğu ve donattığı kentoğullarını düşünmeye koyuldu. Onları özlemle kucaklayacağı bir dönemde, kollarının yay gibi açılabilmesi için kaslarını çalıştırmaya koyuldu. Kaslarının dinçleşmekten yana hızla kanlandığından yoruldukça mola verdi, bu arada ruhunu ve kalbini tutmuş oldukları paslardan arındırıp sevgilisine bir iyice yakışmak için varıp Bayramı Velinin sofrasındaki çanaktan yalını içen köpeğin artığına verdi kendini :İçinde kendine tuzaklar kuranı. Açlığının hızla ve hırsla yala atıldığını görünce anladı.

İNSAN VE ORUÇ

Oruç, ruhun sesi gelir her yıl
Gümüş topuklarını dokundurur kalbimize
Vücut dönmeğe başlar bir tapınağa kurban gibi
Yapılır örülür uçurumları yakan dualardan

Ten ruhun avuçlarının içinde
Hilkat günlerinin yeniden oluşun terlerini döker
İnsan gecesini değiştirir gündüze erer
Bir mevsime döndürür zamanını hiç değişmeyen

İnsanın erme vaktidir bu erme fırsatı
Ruh emzirir anne gibi yeri göğü fecri
Yeni bir insan gelip nöbete duracaktır
Eskisi çürümüş bir heykel gibi devrildiğinden

Ey oruç, diriltici rüzgâr, islâm baharı
Es insan ruhuna inip yüce ilham dağından
Kevser içir, ab-ı hayat boşalt kristal bardağından
Susamış ufuklara insan kalbinin ufuklarına

DİRİLİŞ YAYINLARI

Sezai Karakoç'un üç kitabı yayınlarınızın ilk kitapları olarak çıktı:

RUHUN DİRİLİŞİ

KIYAMET AŞISI

ÇAĞ VE İLHAM

Ruhun Dirilişinde, daha önce çıkmış üç kitap (Allah'a İnanma ve İnsanlık, Ölümden Sonra Kalkış, Mağara ve Işık) bir araya gelmiş bulunuyor. Kıyamet Aşısı, birinci baskısına Diriliş'te çıkmış bazı yazıların da eklenmesi suretiyle büyütülmüştür. Çağ ve İlham'da 1970-1971 de Diriliş'te çıkmış yazılar yer almıştır.

Yunus Emre, Şiirler I (Hızırla Kırk Saat), Şiirler II (Taha'nın Kitabı, Gül Muştusu) de matbaadadır. Yani çıkmak üzere. Daha sonra da öbür eserler sırayla ve imkânlarımız çerçevesinde yayınlanacaktır.

Çıkan kitapların herbirinin fiatı 10 Liradır. Genel dağıtıcılara % 40, kitapçılara % 20 indirim yapılmaktadır (İdarehanemizden alan kitapçılara % 25).

Okuyucularımız isterlerse, 100 lira göndererek kitaplarımıza kitap abonesi yazılabilirler. Böylece her çıkan kitap adreslerine hemen gönderilmiş olur ve okuyucu her kitap için ayrı mektup yazma ve para gönderme külfetinden kurtulur.

SEZAİ KARAKOÇ

RUHUN DİRİLİŞİ

KIYAMET AŞISI

ÇAĞ VE İLHAM

DİRİLİŞ YAYINLARI